

—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

21

М А Я
1993 г.

№ 20 (3690)

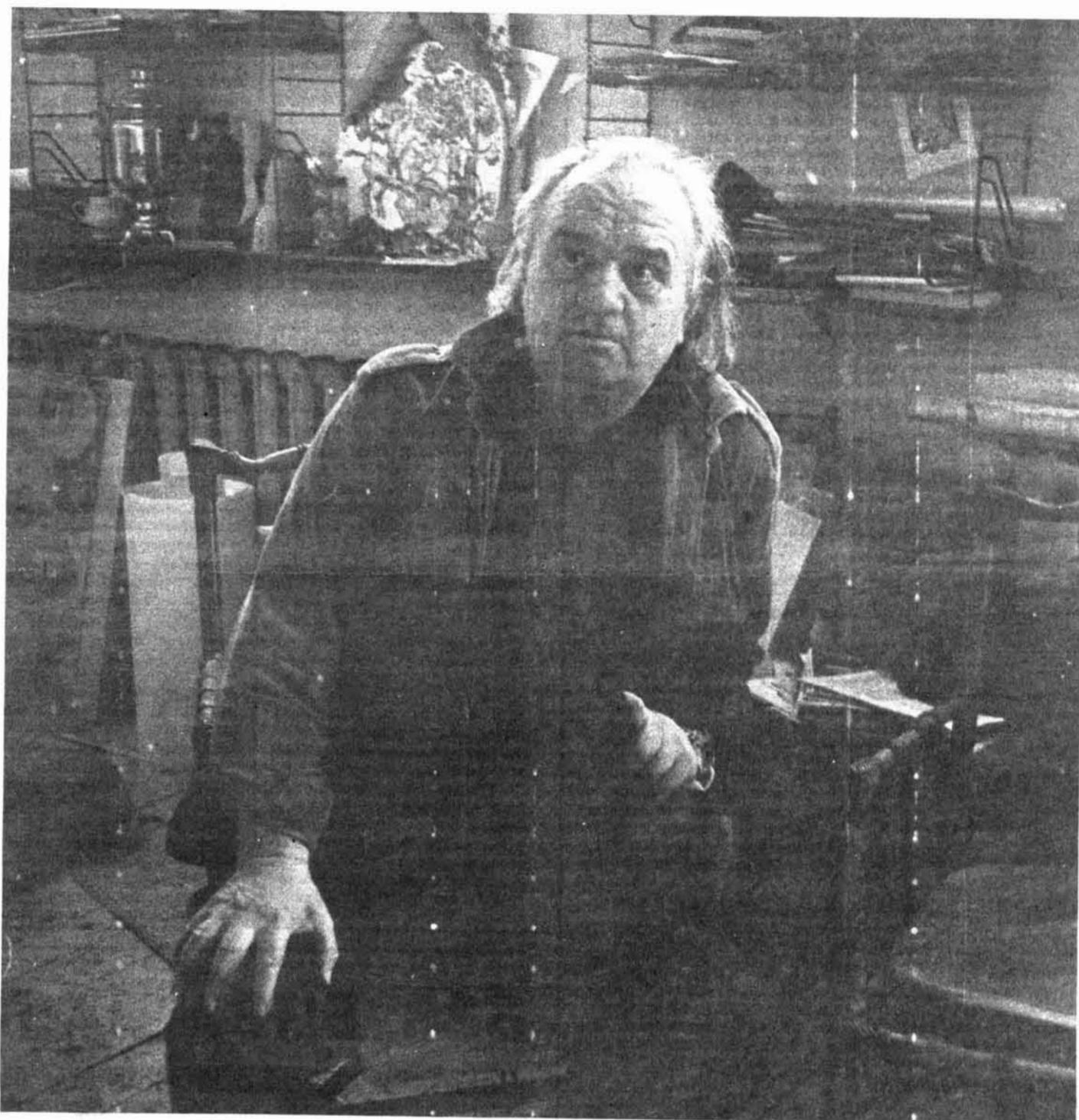
КОШТ
3 рублі

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

Час, вытканы ў прасторы

Нарадзіўся ў Расіі,
вучыўся на Украіне, але
на трывалы грунт яго
талент стаў на Беларусі.
13 мая мастаку
Аляксандру Кішчанку
споўнілася 60 год, з іх —
роўна палова аддадзена
нашай зямлі. Фактычна
ўсё творчае жыццё. Ён
мае ўсе падставы
ганарыцца зробленым
за болей чым трыццаць
гадоў — намаляваным
на палатне,
выкладзеным мазаікай,
вытканым ніткамі. На
выставах мы
сустракаем з ягонымі
палотнамі, бачым
ягоныя манументальныя
пано на гарадскіх
пляцах, а габелены — у
інтэр'ерах грамадскіх
будынкаў. Апошні з
ягоных вядомых твораў
/адразу ж, дарэчы,
залічаны ў класіку
беларускага мастацтва/
— габелен для штаб-
кватэры ААН у
Нью-Йорку. Сёння па
эскізах Аляксандра
Міхайлавіча робіцца
габелен, якога яшчэ,
мабыць, не было ў
свеце. Памеры — 17 на 14
метраў. На гэтай
прасторы мастак малюе
Час: нашу эпоху, нашу
краіну, нашу Зямлю.

В.БОГУШ

ДА ТРАДЫЦЫІ

Юрась ПАЦЮПА: «Няўхільна знікаюць не толькі культуры і народнасці са сваімі унікальнымі адметнасцямі і мовамі. Сёння, напрыклад, пад пагрозай вымірання за наступныя 20-30 гадоў знаходзіцца чвэрць усіх жывых арганізмаў планеты. Чалавецтва праз усю сваю гісторыю, як у сне, цвердзіць то пра агульную дзяржаву, то яшчэ пра нешта агульнае і не задасць простага пытання: а навошта гэтая еднасць?»

СТАРОНКІ 5, 12

ЗАМЕЖЖА СТАЛА БЛІЖЭЙ

Гутарка Алеся МАРЦІНОВІЧА з доктарам мастацтвазнаўства
Анатолем САБАЛЕЎСКІМ

СТАРОНКІ 6-7

І НЕБАМ СТАЎ ДУХ ТВОЙ

Новыя вершы Леаніда ГАЛУБОВІЧА

СТАРОНКІ 8-9

ВЯРТАННЕ З ПАЛОНУ

Эпізоды «Беларуска-польскіх музычных сустрэч»,
занатаваныя Святланай БЕРАСЦЕНЬ

СТАРОНКІ 10-12

РЭАБІЛІТАЦЫЯ ЦЯГАМ У ЖЫЦЦЁ

Лёс паэта-эмігранта Мاسея СЯДНЁВА

СТАРОНКІ 14-15

КОЛА ДЗЁН

У які абсурдны час мы жывём! Колькі вакол нас «дзівосай», да якіх мы прывыкаем і нават перастаем заўважаць. Але часам пачуеш нейкае паведамленне і нібы токам праніжа: да чаго мы дасягліся... Зараз гаспадары з вёсак Ганцавіцкага раёна не здаюць малако дзяржаве, як раней, а спойваць яго... свінням. Закуп малака ў насельніцтва практычна спынены, бо расходы на яго дасягнулі большыя, чым даходы ад продажу... Расійскі цэнавы «беспредел» найперш адчулі на сабе нашыя вясковіцы. З райцэнтраў перасталі хадзіць у аддаленыя вёскі рэйсавыя аўтобусы — няма паліва, па той жа прычыне ў іх не воззяць хлеба. Нікога. Беларускі селянін прывык да ўсяго. Пражыве ён без паводкаў у райцэнтры, пражыве і без хлеба, не прападзе ў яго і малако. Абясцэньваецца сёння не яно, абясцэньваецца вера ў нашу дзяржаву, у нашу дзяржаўнасць наогул.

СУСТРЭЧА ТЫДНЯ

Пасля доўгіх разоў і спрэчак на тэму: якой быць Садружнасці Незалежных Дзяржаў кіраўнікі краін нарэшце ўзяліся за эканамічныя праблемы. Галоўным вынікам сустрэчы 14 траўня ў Маскве стала падпісанне Дэкларацыі, у якой усе дзяржавы СНД выказаліся за стварэнне эканамічнага саюза. Адпаведны блок з 25 дакументаў будзе падрыхтаваны да 1 ліпеня. Падагульняючая прэс-канферэнцыя паказала, што самі кіраўнікі дзяржаў пакуль мала ўяўляюць сабе, якім будзе гэты эканамічны саюз і ці будзе ставіцца нейкая ўмовы пры ўступленні ў яго. Адна рэч прымусіла задумацца ў сур'ёзнасці збудавання, што называецца СНД — легкасць, з якой кіраўнікі іншых дзяржаў аддаюць прыярытэт у Садружнасці беларусам: спачатку Мінск назвалі сталіцай СНД, потым каардынатарам СНД /па-новаму — выканаўчым сакратаром/ абралі І.Каратчэню, а зараз кіраваць эканамічным судом СНД прызначылі Л.Дашука. Ёсць у гэтым поўным даверы Беларусі — поўны недавер СНД. Вам не здаецца?

ВІЗІТЫ ТЫДНЯ

Рэспубліканскія газеты пад загалоўкам «Прагаворы былі пленнымі» надрукавалі справаздачу аб выніках візиту ўрадавай дэлегацыі Рэспублікі Беларусь у ААЭ і Індыю. Як памятаецца, не менш пленнымі былі і папярэднія пазыцыі кіраўнікоў нашай дзяржавы ў Кітаі, Турцыю, Карэю, Францыю, Нямеччыну... і г.д. Гэта добра, што «мы ўсталёўваемся ў свеце як незалежная суверэнная дзяржава, якая жадае мець сваю палітычную пазіцыю, сваё месца ў сусветнай эканамічнай інтэграцыі». Аднак народ, які аплачвае пазыцыі высокапастаўленых турыстаў, хацеў бы бачыць вынікі візиту не ў выглядзе газетных справаздач, а ў зменах да лепшага ў сваім жыцці.

ПУБЛІКАЦЫЯ ТЫДНЯ

Напярэдадні сесіі ВС Беларусі старшыня парламента С.Шушкевіч выступіў у друку з артыкулам-тлумачэннем сваёй пазіцыі адносна захавання Беларускай нейтралітэты і адмаўлення ад уступлення рэспублікі ў ваенныя і ваенна-палітычныя саюзы. Адзін за другім грунтоўна і доказна разбіты ўсе аргументы за падпісанне дагавору аб калектыўнай бяспецы, што былі выказаны ў выступленнях В.Кебича, П.Краўчанкі, П.Казлоўскага, М.Грыба, Д.Булахава, Л.Прывалава і інш. на мінулай сесіі. Прайшоў тыдзень. Апаненты на публікацыю апэратыўна не адрагавалі.

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

«Мы жывем в долг. Задолженность за энергоносители перед Россией движется к 300 млрд. руб., а это по 30 000 на каждого жителя республики. Я не удивлюсь, если правительство вынесет на сессию требование погасить зарубежные валютные кредиты за счет бюджета. А это более 600 млн. долларов, по курсу 900 рублей за доллар, получаем ещё 70 000 рублей. Итого на каждого, включая новорожденных — 100 000 рублей... Скоро по долгам надо будет платить. Уже прозвучало предложение на президиуме Совмина заложить нефтепроводы. А что дальше? Земля, леса, дороги? Похоже, нас хотят сделать палестинцами на собственной земле».

/З артыкула народнага дэпутата Беларусі В.Малашкі «Невыносима беспечность бытия» ў «Народнай газеце» за 19 траўня г.г./

«РАДАСЦЬ» ТЫДНЯ

Трэцяе сёлета павышэнне мінімальнай заробатнай платы, што аб'яўлена на гэтым тыдні, выклікае не радасць, а невясёлы роздум, альбо проста смутак: інфляцыя прагрэсіруе. У красавіку 1993 года ў параўнанні са снежнем /1/ 1992 года кошт уключаных у мінімальную «спажывецкую карцінку» тавараў і паслуг узрос у 2,5 раза. Цэны растуць, большасць — цішжом, без аб'яўленняў і тлумачэнняў. І толькі транспартнікі пакуль аб'яўляюць аб павышэннях афіцыйна і загадзя. Дарчы, праезд у мінскім гарадскім транспарце пазаўчора каштаваў 5 рублёў, а сёння ўжо 10.

НЕДАЎМЕННЕ ТЫДНЯ

«ЛіМ» адмоўна сустрэў рашэнне БНФ аб адмаўленні ўдзельнічаць у правядзенні З'езда беларусаў свету. Аднак апошня інфармацыя пра пасяджэнне рэдакцыйнай камісіі рабочай групы па падрыхтоўцы З'езда нас засмуціла і прымусіла падумаць: а ці не меў рацыю БНФ? Цалкам сур'ёзна паведамляецца, што вызначана назва асноўнага даклада, які прагучыць на форуме, — «Нацыянальная ідэя і адбудова беларускай дзяржаўнасці», што ўдзельнічаць у яго напісанні запрошаны вядомыя дзеячы сучаснага беларускага адраджэння, у тым ліку і нашыя суайчыннікі з-за мяжы. Пра тое, хто будзе «зачытваць даклад» — не гаворыцца. Можна, запрасіць дыктара БТ? А наогул ад інфармацыі пра падрыхтоўку да З'езда павяла духам застойных часоў.

СОРАМ ТЫДНЯ

Пад пагрозай закрыцця аддзяленне беларускай мовы і літаратуры ў Віленскім педагагічным універсітэце. Міністэрства культуры і асветы Летувы, якое фінансуе універсітэт, паставіла, што сёлета набору студэнтаў не будзе, аддзяленне закрыць, а для тых, хто хоча вучыцца па-беларуску, пакінуць спецыялізацыю «беларуская мова і літаратура» на рускім аддзяленні... Прычына простая — няма грошай. Сенат педуніверсітэта зацвердзіў рэкамендацыю ў міністэрства, а пытанне беларускага аддзялення пакінуў адкрытым: маўляў, калі самі знойдзеце грошы — аддзяленне будзе, паведаміў карэспандэнт БелаПАН у Летуве. Грошы знайшліся б, калі б родная дзяржава /Беларусь/ была для беларусаў Летувы маці, а не мацьхай. Наш урад, пэўна, чакае пакуль да яго звернуцца афіцыйна, і тады ён «разгледзіць просьбу».

ПАРЛАМЕНЦКІ ДЗЁН

ПРОЦІСТАЯННЕ

На XII чарговай сесіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь

З самага пачатку сесія не пайшла па шляху, прапанаваным Прэзідыумам ВС — пачаць работу з абмеркавання праекта Закона аб унясенні змяненняў і дапаўненняў у дзеючую канстытуцыю, затым абмеркаваць праект новай Канстытуцыі, а ўжо пасля гэтага выпрацаваць канчатковы парадак дня сесіі. Большасць дэпутатаў настаяла на тым, каб пачаць сесію з папунктнага зацвярджэння парадаку дня. На гэта пайшло ранішняе, дзённае і вячэрняе пасяджэнні. Скажаць, што зацвярджэнне 63 пытанняў, вынесеныя Прэзідыумам ВС на разгляд вышэйшага органа ўлады праходзіла змацяцальна, значыць не скажаць нічога. Галасаванне па большасці пунктаў ішло ў жорсткім процістаянні розных дэпутацкіх груп, з узаемнымі папрокамі і абвінавачваннямі. Пракамуністычная большасць парламента паставіла сваёй мэтай не дапусціць абмеркавання на сесіі пытанняў, якія б маглі парушыць парадак рэчы, што склаўся ў рэспубліцы яшчэ ў часы камуністычнага панавання.

Так, большасцю галасоў здымаецца з парадаку дня пункт аб праекце закона аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі. Не набралі неабходнай колькасці галасоў такія пункты парадаку дня, як праекты заканадаўстваў аб адвакатуры, жыллёвым кодэксе, бібліятэчнай справе, прыватызацыі дзяржаўнай маёмасці, палітычных партыяў.

Вакол апошняга пытання разгэлася гарачая дыскусія, з якой можна было зразумець, што некаторыя дэпутаты ўсім сваім жыццём, выхаваны ў павазе толькі да адной партыі — камуністычнай, аніяк не могуць успрыняць такую рэалію, як шматпартыйнасць. Затое гарой паўсталі на абарону ўрадавай пастановы аб персанальных пенсіях «за асобыя заслугі перад рэспублікай». Прапанова дэпутатаў дэмакратычнай арыентацыі разгледзець на сесіі пытанне аб скасаванні адыёзнай пастановы, якая адраджае асуджэння грамадскасцю прывілеі верхняга зшалона ўлады, «змагары» за на-

роднае шчасце правалілі. Як тут не ўспомніць, што гэтай пастановай у лік «персанальнікаў» былі ўключаны і народныя дэпутаты...

Запомніўся і такі эпізод. Пасля чарговай заявы ад мікрафона дэпутата А. Лукашэнка аб тым, што мае на руках ліст дырэктароў і рабочых некаторых прадпрыемстваў рэспублікі, у якім яны патрабуюць зняць з абмеркавання сесіі пытанне аб прыватызацыі дзяржаўнай маёмасці, Старшыня Вярхоўнага Савета з сумам заўважыў, што ні Расія, ні іншыя краіны СНД не пажадаюць аб'ядноўвацца ў адным эканамічным саюзе з Беларуссю, якая марудзіць з правядзеннем рыначных рэформ.

Тая ж думка прагучыць і ў выступленні лідэра парламенцкай апазіцыі БНФ З. Пазняка. «У адрозненне ад многіх краін блізкага замежжа, — скажа ён, — наша рэспубліка працягвае жыць у камандна-адміністрацыйнай сістэме». Зянон Станіслававіч усклаў віну за гэта на пракамуністычны антырэформатарскі ўрад, учарашнюю партдзяржменаменклтуру, якая пануе ў кіруючых структурах улады ўсіх узроўняў. Лідэр апазіцыі прапанаваў на бягучай сесіі скасаваць прынятыя ў свой час Вярхоўным Саветам пастановы аб адмене рэфэрэндуму і пастановы аб дазvole на легальную дзейнасць КПБ-КПСС, якая сёння выступае супраць незалежнасці Беларусі, яе культуры, мовы, дзяржаўных сімвалаў.

Як і трэба было чакаць, прапанова З. Пазняка была сустрэта воклічамі абурэння пракамуністычна настроеных дэпутатаў. І сапраўдным фарсам прагучала выступленне дэпутата, дарчы, члена палітвыканкома партыі камуністаў Беларусі М. Качана, які патрабаваў ад Вярхоўнага Савета... забароны БНФ, які, маўляў, змагаецца супраць... суверэннага рэспублікі! Не больш, не менш...

Слухаў гэтага народнага абранніка, а перад вачыма паўставала ўбачаная раніцою на плошчы Незалежнасці такая карцінка: на супраць Дома ўрада стаяў пад чырвонымі сцягамі невялікі, але крыклівы натоўп. На плакатах і

транспарантах значылася: «Не — буржуазнай канстытуцыі!», «Далое прыватызацыю!», «Не — прыватнай уласнасці на зямлю!».

Побач сіраціліва стаяла яшчэ меншая купка людзей пад двума-трыма бел-чырвона-белымі сцягамі і з адным адзіным плакатам, які абвяшчаў: «Ваенсаюзу нам не трэба, лепш уволю масла і хлеба!».

Успомніўся зусім недалёкі час, калі на гэтую плошчу выходзілі дзесяткі тысяч людзей, якія ў адзіным парыве віталі адыход у нябыт таталітарнай сістэмы, віталі новую, вольную, дэмакратычную Беларусь. Тады мала хто рызыкнуў бы прыйсці сюды з чырвоным сцягам...

Куды ўсё гэта знікла? Народ стаміўся, расчараваўся ў дэмакратыі? Дык жа яшчэ фактычна і не запахла. Жыццё цяжкае? Дык жа ў Расіі яно цяжэйшае, а, тым не менш, у буйных гарадах там і сёння збіраюцца пад дэмакратычнымі сцягамі сотні тысяч людзей.

Сярод некаторых нашых палітолагаў бытуе думка, што наша краіна апошнім часам прыкметна «паправела», што бяруць верх тут кансерватыўныя сілы. Яно, пэўна, і сапраўды так. Апытанне жыхароў Беларусі аб тым, як бы яны адказалі на чатыры пытанні расійскага рэфэрэндуму, паказала, што ў нас і сам Ельцын, і яго эканамічная палітыка атрымалі б на гэтым парадаку галасоў менш, чым у Расіі. Большасць рэспандэнтаў фактычна салідарызавалася з пракамуністычным расійскім парламентам. Ёсць над чым задумацца...

А пакуль што ў зале пасяджэнняў Вярхоўнага Савета Беларусі па абодва бакі ад дзяржаўнага бел-чырвона-белага сцяга перад позіркам народных абраннікаў паўстаюць у сваёй сярпаста-малаткастай красе два гербы — неіснуючага Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік і таксама неіснуючай Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі. А перад Домам урада па-ранейшаму кліча нас у светлую будучыню бронзавы Ільч.

Міхась ЗАМСКІ

БЗВ: БІТВА ЗА ВОЙСКА

Нататкі з адной прэс-канферэнцыі

У жніўні 1991 года, калі генералітэт Беларускай ваеннай акругі чакаў з Масквы загаду вывесці танкі на вуліцы беларускіх гарадоў, падпалкоўнік Мікалай Статкевіч быў з нарадам на плошчы перад Домам урада. 8 верасня 1992 года на той плошчы, якая нарэшце стала плошчай Незалежнасці, ён, стаячы пад Дзяржаўным сцягам Рэспублікі Беларусь, зачытваў тэкст Вайсковай прысягі. І тысячы людзей паўтаралі за ім гэтую ўрачыстую клятву. Сёлета 21 сакавіка ён ішоў на чале харугаў Беларускага Згуртавання Вайскоўцаў па праспекце Францішка Скарыны. Гэтае шчасце пад лозунгам «Народ, барані сябе сам» прадмансравала ўсім, хто мае вочы, што БЗВ — гэта не нейкая там купка авантурыстаў, як спрабавалі прадставіць гэты рух большавікі з Міністэрства абароны, а шырокі патрыятычны рух, з якім прыхільнікі «обновлення Союза» і «коллективной безопасности» не могуць не лічыцца. Рэакцыя Міністэрства

абароны была хуткай /хай бы яно так вяртала нашых грамадзян з «гарачых кропак»/. Міністр генерал Казлоўскі публічна, па радыё, абразіў БЗВ, параўнаўшы сяброў гэтай арганізацыі з гітлераўскімі штурмавікамі, а з трыбуны Вярхоўнага Савета галоўны чыноўнік абароннага ведамства заявіў, што праз дзесяць дзён БЗВ у войску не будзе. Вярхоўны Савет з падачы МА прыняў пастанову, якая ўвогуле забараняе вайскоўцам займацца палітычнай дзейнасцю /раней забарона распаўсюджвалася толькі на службовы час, пасля службы хоць каля бульбу на лецішчы, хоць на мітынгу прамаўляў — твая асабістая справа/. І хоць БЗВ ніколі не было палітычнай партыяй, а выключна патрыятычна-асветніцкім рухам, афіцэры асабовага складу Узброеных Сіл — сябры БЗВ, каб захаваць сябе для войска і Беларусі, спынілі членства ў згуртаванні. Гэты крок, зразумела, не абароніць патрыётаў ад рэпрэсій з

боку большавізаваных генералаў, але ж і знішчыць БЗВ адным ударам міністэрства не змогло. Што ж, наскок не атрымаўся — будзе аблога...

Старшыня Беларускага Згуртавання Вайскоўцаў падпалкоўнік Статкевіч выходзіць з БЗВ не стаў. «Калі б я пакінуў шэрагі БЗВ, — растлумачыў ён, — гэта азначала б, што прызнаём правільнымі абсурднымі абвінавачванні ў наш адрас». Ён ведаў, на што ішоў, ведаў, якая будзе рэакцыя на гэта ў генерала Казлоўскага і тых, хто стаіць за генералам. Так і здарылася. Загадам міністра абароны падпалкоўнік Статкевіч, спецыяліст вышэйшага класа, кандыдат навук, афіцэр з бездакорнай службовай характарыстыкай, звольнены з Узброеных Сіл Беларусі. Прычым са зневажальнай фармулёўкай — «за дыскрэдытацыю высокага звання афіцэра». З такой фармулёўкай з войска гоняць лайдкаў, алкаголікаў і злодзеяў.

Развагі пра афіцэрскае гонар з вус-

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Сёння цяжка жыць усім нам. Штодзённыя клопаты і турботы, мітусня, што зараз называецца жыццём, з'ядаюць увесь вольны час. Спыніцеся! Падумайце, што вы яшчэ не зрабілі? Так — не падпісаліся на «ЛіМ». Не стварайце ж для сябе дадатковы дыскамфорт — яго і без таго хапае ў нашым жыцці, не адкладвайце на заўтра тое, што трэба зрабіць сёння! Падпішыцеся на «ЛіМ» зноў. Вызваляеце сябе ад беганіны па кіёсках у пошуках сваёй любімай газеты. Парайце выпісаць «ЛіМ» сваім калегам і знаёмым. Зрабіце прыемны падарунак коштам усяго ў 240 рублёў сябру ці сяброўцы, далучыце іх з дапамогай «ЛіМа» да беларушчыны.

Будзем жа разам!
Наш індэкс — 63856

СУСТРЭЧЫ

АПОШНІЯ ДНІ ЎЛАДЫ САВЕТАЎ?

Сустрэчы старшыні нашага парламента з недзяржаўнымі рухамі і структурамі частымі не назавеш. А сітуацыі, калі б першая асоба дзяржавы брала ўдзел у такіх мерапрыемствах не толькі для забеспячэння «вышэйшага ўзроўню», а ў якасці непасрэднага ўдзельніка, прыпомніце наогул цяжка...

На мінулым тыдні праўленне рэспубліканскага Фонду падтрымкі дэмакратычных рэформ запрасіла С.Шушкевіча для таго, каб разам абмеркаваць пытанні падрыхтоўкі і правядзення рэформы органаў мясцовай улады на Беларусі. Па сведчаннях выступаўшых на сустрэчы дэпутатаў мясцовых Саветаў найбольш дрэннае становішча з самакіраваннем склалася ў раённых Саветах гарадскога падпарадкавання і гарадскіх Саветах раённага падпарадкавання. Гэтыя структуры існуюць і будуць сваю дзейнасць паводле адпаведнага закона былой БССР, які, нібы той двухбачны Янус, з аднаго боку сцвярджае, што згаданыя органы ўлады з'яўляюцца гаспадарамі ў сваім рэгіёне і падпарадкоўваюцца толькі выбранным іх дэпутатам, а з другога — і вышэйстаячаму савету.

На думку ініцыятараў сустрэчы, скасаванне прамежкавых звенаў у гэтай сістэме павінна быць першым крокам да рэформы мясцовага самакіравання.

— Колькі ў вас памочнікаў? — звярнуўся з пытаннем да кіраўніка дзяржавы старшыня Слаўгарадскага гарадскога Савета Ф.Шкірманкоў. І, атрымаўшы адказ, што адзін, прапанаваў прысутным лічыць «шэсць».

Менавіта столькі іх у старшыні райсавета. Практычнай жа аддачы ад дзейнасці гэтага органа выбаршчыкі не бачаць.

Канцэптуальна ўсе прапановы фонду аформлены як праект раздзела Канстытуцыі, прысвечанага самакіраванню. Мяркуюцца двухзвенная сістэма дзяржаўнага кіравання — «рэспубліка — рэгіён /горад, раён/» і выканаўчы орган як канчатковае звяно гэтага ланцуга. Бальшавіцкія «саветы» саступаць месца натуральным для нашай мовы радам, у руках якіх будзе засяроджана ўся ўлада ў рэгіёне.

Пагадзіўшыся з большасцю выказаных палажэнняў, С.Шушкевіч, аднак, заўважыў, што не ўсё з прапанаванага павінна прэзентаваць на ўключэнне ў Канстытуцыю. Ёсць санс асобныя пункты ўвесці ў другія асноўныя законы, бо закон пры выпадку змяняць прасцей. Акрамя таго, Вярхоўны Савет, па словах яго старшыні, наўрад ці пагодзіцца з альтэрнатыўным праектам гэтага раздзела Канстытуцыі.

Надзвычай шчыра і нават прамалінейна адказаў Станіслаў Станіслававіч на пытанні. Так, на пытанне аб яго адносінах да рэформ «команды Кебича» быў дадзены адказ: «Ніякіх рэформ няма».

Аб сваёй палітычнай і грамадзянскай пазіцыі старшыня парламента сказаў так: «Я ўвесь час імкнуся знайсці паразуменне з усімі, але зараз паўстала пытанне «з кім я?» Адказаваю: я з Беларуссю, бо я патрыятычна арыентаваны чалавек!»

І яшчэ адно сцвярджанне спікера, «забытае», або змякчае большасцю нашай прэсы: «Урад узят у ўтрыманне шэраг газет і шэраг дэпутатаў, ён добра ім плаціць...» А яно ж дае спажыву для роздуму.

Яўген ЛЮТЫ

3 ПОШТЫ ТЫДНЯ

І ЎСЁ Ж ГЭТА АКЦЫЯ...

Мяне ўразіла інфармацыя ў «Народнай газеце» і «ЛіМе», а таксама па радыё «Свабода» пра абрабаванне кватэры святара Яна Матусевіча і жорсткае збіццё гаспадара /падароўца «гастралёры» з поўдня/. Інфармацыя была скупая, газеты за гэтым злачыствам палітычнай акцыі не бачылі. Я вельмі шкадаваў, што не мог наведаць айца Яна, бо і сам пасля цяжкай траўмы не зусім стаў на ногі. Але 10 траўня, пераадолюючы недамаганне, я ўсё ж прыехаў да яго ў бальніцу. І ўсе мае думкі і меркаванні, пытанні і здагадкі, якія з'явіліся ад азнамлення з газетнай і эфірнай інфармацыяй, пасля маёй размовы з ахвярай нападу не зніклі, наадварот, яны яшчэ больш узмацніліся і завастраліся.

Адразу адзначу, што айцец Ян не толькі уніяцкі святар, але і — у першую чаргу — актыўны дзеяч беларускага Адраджэння. І таму ён мне, ахрышчанаму ў праваслаўі /дадам — у аўтакефальнай царкве/ значна бліжэй за многіх і многіх праваслаўных беларусаў, што не шануюць беларушчыну.

З гутаркі з айцом Янам я зразумеў, што тыя так званыя «гастралёры» /хто б яны ні былі па нацыянальнай

прыналежнасці/ былі наведзены на кватэру Я. Матусевіча. Паміж сабой бандыты /іх было трое/ гаварылі на незразумелай для ахвяры мове; да гаспадара ж былі толькі такія словы: «Молчи, шакал неверный!». Паўстае пытанне: для каго няверны? Для ісламу? Але ж такое больш можна чуць у іх, мусульман, дома. А калі гэта былі не мусульмане, а каўказцы-хрысціянне? Але навошта ім няверных шукаць у Мінску? Дык, можа, няверны для маскоўскага праваслаўя на Беларусі? Далей. Налётчыкі ў кватэры нічога /радыё- і відэатэхнікі, адзення і г. д./ не ўзялі, апрача залатога пярсценка і дзвюх пяцірублёвых залатовак. Праўда, пасля іх візіту ў кватэры быў поўны гармідар — усё было перавернута. Ізноў пытанне: што ж яны ўсё-такі шукалі і пра што не пыталіся ў гаспадара, якога на развітанне пярнулі ў твар нажом? Гэта да таго, што звязалі яго і бязлітасна білі.

Пасля, калі налетчыкі зніклі /двое — праз дзверы, адзін — праз акно/ і суседка выклікала міліцыю і хуткую дапамогу, апошнія прыбылі толькі праз пяцьдзесят хвілін. Чарговае пытанне: чаму так не хутка? І чаму міліцыя адмаўляе, што адзін з налетчыкаў

выскачыў праз акно? І яшчэ. Адыбылося ўсё гэта 3 траўня, за дзень да пачатку міжнароднай канферэнцыі перакладчыкаў бібліі, якая праходзіць з 4-га па 13-га траўня гэтага года ў епархіяльным упраўленні праваслаўнай царквы, дзе айцец Ян гошць, відаць, не вельмі пажаданы за сваю шчырую беларускасць. На гэты ж раз туды ён быў запрошаны біблейскім таварыствам. Ці няма і тут сувязі з нападам? Цяжка верыць у яго выпадковасць у краіне, дзе большая частка Вярхоўнага Савета і амаль увесь урад не хаваюць, мо нават афіцыйна сваю варожасць да ўсяго беларускага. А «лица кавказской национальности» — гэта ці шчырма, ці найміты.

Неабходна дадаць яшчэ вось што. Напярэдадні гэтага драматычнага здарэння уніяцкую царкву наведалі некалькі незнаёмых мужчын, якія развязалі там дыскусію і вельмі актыўна адмаўлялі беларускую мову і неправаслаўную царкву /яны не былі «лицами кавказской национальности»/. А ў часе службы ў сваім казанні айцец Ян, як заўсёды, смела выказаўся па адрасу чырвона-карычневых і волагаў беларушчыны.

Вось чаму я і лічу, што ўсё-такі гэта была акцыя, скіраваная ў бок беларуса-дэмакрата Яна Матусевіча.

Яўген ГУЧОК,
старшы рэдактар выдавецтва
«Народная асвета»

ГРАМАДА ПРАПАНАУЕ

13 мая адбылося пасяджэнне выканкама Цэнтральнай Рады БСДГ. Выканкам адзначыў, што палітыка урада Рэспублікі Беларусь, якая ў апошні час накіравана на павелічэнне знешняга доўгу і адмову ад бязвыплатнай прыватызацыі, вядзе да далейшага збяднення насельніцтва і перакладае вынікі пралікаў урада на плечы простых людзей, якія не толькі застануцца без уласнасці, але і трапяць у даўжнікі па сумніцельных валютных аперацыях.

У сувязі з гэтым выканкам ЦР БСДГ лічыць неабходным:

1. У кароткі тэрмін правесці незалежную экспертызу ўсіх валютных праектаў урада.
2. На чарговай сесіі Вярхоўнага Савета паставіць пытанне аб рэалізацыі ўрадам зацверджанай вышэйшым заканадаўчым органам улады канцэпцыі прыватызацыі, згодна з якой 50 працэнтаў прыватызуемай уласнасці павінна быць перададзена грамадзянам бясплатна.

«ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ» НА ЛЬВОЎШЧЫНЕ

Пачынаючы з сакавіка два разы на месяц выходзіць у эфір дваццаціхвілінная беларускамоўная перадача «Весткі з Беларусі» на Львоўскім радыё. Вядзе яе наш зямляк у Львове Барыс Цімошчанка разам са сваёй жонкай Таццянай.

На жаль, у перадачы больш навін з жыцця беларусаў Львоўшчыны, чым з Бацькаўшчыны. Звязана гэта з тым, што арганізатары працуюць у інфармацыйным вакууме: няма беларускіх газет, часопісаў. Пры падрыхтоўцы блоку навін даводзіцца карыстацца інфармацыяй «другога гатунку»: з маскоўскай прэсы.

Для таго, каб паправіць заганны стан, у якім апынуліся «Весткі з Беларусі», у Мінск на мінулым тыдні прыежджаў старшы рэдактар міжнародных праграм абласнога Львоўскага радыёаб'яднання Сцяпан Паловіч. Дасягнута пагадненне аб абмене інфармацыяй з Беларуссю. Пакуль жа гэта сістэма не запрацуе, Б. Цімошчанку даводзіцца «круціць» у эфіры беларускія песні...

Я. Л.

наў генерала Казлоўскага гучаць дошчы дзіўна. Войска зверху данізу прасякнута карупцыяй, распрадаецца і раскрадаецца вайсковая маёмасць. Злоўлення за руку злодзеі ў пагонах у лепшым выпадку спакойна звальняюцца ў адстаўку, а часцей спакойна працягваюць службу /і — красці/. У войску ідзе «бітва за войска», дзе з аднаго боку — патрыятызм і высакароднасць, з другога — Міністэрства абароны.

Пра гэта і многае іншае ішла гаворка на прэс-канферэнцыі, якую 14 траўня наладзілі ў Доме літаратара Беларускае Згуртаванне Вайскоўцаў, грамадскі камітэт па барацьбе са злоўжываннямі і карупцыяй. Сярод вядучых прэс-канферэнцыі быў старшыня Каардынацыйнай рады БЗВ М.Статкевіч, старшыня камітэта «Вяртанне», народны дэпутат Г.Сямдзянава, намеснік старшыні Камітэта па барацьбе са злоўжываннямі і карупцыяй У.Савянок.

Зразумела, што ў цэнтры ўвагі журналістаў быў лёс падпалкоўніка Статкевіча і БЗВ увогуле. Падпалкоўнік адзначыў, што калі прытрымлівацца літары прынятага закона, дык войска павінны былі б пакінуць палкоўнік Гайдукевіч, які ўзначальвае так званы

«Народны рух Беларусі», што аб'ядноўвае шэраг палітычных партый антыбеларускага кірунку; партыі, якія адкрыта выступаюць за скасаванне беларускай дзяржаўнасці, якія на сваіх митынгх і ў сваіх выданнях адкрыта абражаюць дзяржаву, дзяржаўны сцяг, дзяржаўны герб. Трэба было б пайсці з войска і палкоўніку Паўлаву, народнаму дэпутату, а разам з ім і ўсім астатнім вайскоўцам, што працуюць у структурах заканадаўчай улады ад раённага Савета да Вярхоўнага. Ды і сам генерал Казлоўскі трапляе, бадай, пад уласны загад, бо Міністэрства абароны ўдзельнічае ў распрацоўцы дзяржаўнай палітыкі. Але пра іх гаворка не ідзе...

Падпалкоўнік Статкевіч лічыць, што удар па БЗВ прама звязаны з кампаніяй за далучэнне Беларусі да «коллективной безопасности». Трэба дыскрэдытаваць афіцэраў-патрыётаў Беларусі, паказаць, што войска падтрымлівае ідэю вазнага бліска з Расіяй. Таму па-ранейшаму развязаць рукі ва ўсялякіх «славянскіх саборах» і «саюзов офіцэраў», а БЗВ падарваць рэспрэсіям.

Але БЗВ існуе і дзейнічае. У бліжэйшых планах — святаванне 49-й гадавіны вызвалення Беларусі ад

фашысцкіх акупантаў, 583-й гадавіны Грунвальдскай бітвы, і, канечне ж, — Свята Беларускай вайсковай славы 8 верасня.

Шмат пытанняў датычылася магчымага ўдзелу Беларусі ў сістэме «коллективной безопасности». У сувязі з гэтым нагадаем, што прэзідэнт Расіі Б.Ельцын адназначна трактуе ўдзел у гэтай сістэме як удзел у «міратворчых сілах». Так што аб'яцанні прэм'ера Кебича аб тым, што ніводны беларускі салдат не трапіць у «гарачыя кропкі», нічога не варта. «Косю, косю — пакуль у аглоблі», а там... Спачатку батальён, потым полк, дывізія. Пад акамандэмантам разваг, што — як жа не ўзяць удзел у высакароднай справе, тым болей, што той ці іншай «гарачай кропкай» жывуць і нашы зямлякі...

Г.Сямдзянава наведвала прысутным а перашкодах, якія стварае ўлада для дзейнасці камітэта «Вяртанне»; як цяжка азнаёміцца з дакументамі аб узajemным вяртанні на радзіму сваіх грамадзян, падпісанымі Беларуссю з шэрагам дзяржаў СНД. Грамадзяне Беларусі, якія сёння канчаюць расійскія ваенныя вучэльні, вымушаны падпісаць кантракты на службу ў Расіі. Бо ўрад Беларусі, Міністэрства абароны рэспублікі не цікавіцца іх лёсам. Але афіцэр-расіянін,

падпісваючы такі кантракт, ведае, колькі ён будзе служыць, дзе і на якой пасадзе. На беларусаў гэтыя ўмовы не распаўсюджваюцца, яны будуць служыць там, куды пашлюць, і на пасадзе, якую дадуць.

У снежні 1991 года знік у Нагорным Карабаху грамадзянін Беларусі, афіцэр КДБ. На прамое пытанне дэпутата Сямдзянава, чаму КДБ Беларусі не шукае свайго супрацоўніка, чаму не маюць дзеля гэтага кантактаў з адпаведнымі ведамствамі Азербайджана, старшыня КДБ спадар Шыркоўскі адказаў: «Так што же вы хочце? Это же мусульмане!» Зразумела, «Восток — дело тонкое», але калі гэта так, дык чаго ж урад цягне нас у ваенны саюз з гэтымі «мусульманамі»?

Фактычна, канстатвала Г.Сямдзянава, усё робіцца для таго, каб не вяртаць нашых зямлякоў на радзіму, нават калі яны маюць тут кватэры, калі ёсць магчымасць прадаставіць ім пасады, адпавядаючыя званню і кваліфікацыі. Міністэрства абароны не зацікаўлена, каб Беларусь мела нацыянальную армію...

Такая вось карціна на «полі бою» за Беларускае войска — было адзначана на прэс-канферэнцыі.

П.ВАСІЛЕУСКІ

АНОНС

НА НАСТУПНЫМ ТЫДНІ

З 21-га па 23-га мая ў Мінску будзе працаваць міжнародная навуковая канферэнцыя «Балты і этнагенез беларусаў», якую арганізаваў цэнтр этнакасмалогіі «Крыўя». Такая канферэнцыя мелася адбыцца на Беларусі яшчэ дваццаць гадоў таму, але ў апошні момант па загадзе ЦК КПБ была адменена з прычыны таго, што яна «ўбівае клім у дружную сям'ю брацкіх славянскіх народаў».

Сённяшняя канферэнцыя ў пэўнай меры — працяг гістарычнай спробы знайсці адказы на пытанні этнагенезу нашай нацыі.

З 24-га па 29-га мая пройдзе XV Міжнародны менадзьялеўскі з'езд па агульнай хіміі і хімічных праблемах экалогіі. Бяруць у ім удзел Японія, ЗША, Італія, Германія, Канада, Англія, Польшча.

З 25-га па 28-га мая адбудзецца 1-я рэспубліканская выстава «Абаронная прамысловасць і канверсія-93». Свае навінкі прапануюць ПА БелОМА, МТЗ, БелаўтаМАЗ, НВА «Агат» і НДІ ЭВМ Рэспублікі Беларусь.

27-га мая ў мястэчку Койданава /Дзяржынск/ пройдзе канферэнцыя маладых палітыкаў.

У гэты ж дзень у Гародні пройдзе канферэнцыя па стварэнні абласной арганізацыі ТБМ імя Ф. Скарыны.

23-30 мая будзе працаваць III з'езд БНФ «Адраджэнне», на якім будуць разгледжаны пытанні аб статусе і праграме руху. Не выключана, што на ім будзе афіцыйна абвешчана аб стварэнні партыі Беларускага народа з фронту, якая запрацуе з пачаткам выбарнай кампаніі.

Гэтыя ж дні пройдзе з'езд КПБ, які павінен калячкова аформіць «усупенне» КПБ у ПКБ.

25 мая ў Доме літаратара адбудзецца сустрэча з мастаком Міхасём Філіповічам. У праграме — сустрэчы з мастакамі творчай суполкі «Пагоня» і прагляд кінафільма ТА «Тэлефільм» «Адлучэнне».

Для «ЛіМа» падрыхтаваў
Пайлюк БЫКОУСКІ, WIS.

БАЛЮЧА!

Нехта з вядомых нашых паэтаў, здаецца, Пімен Панчанка ў час Вялікай Айчыннай вайны, звяртаючыся да Бацькаўшчыны, пісаў: «Я кроў да апошняе кроплі пралью, каб толькі табе палягчэла». Сардэчныя, шчырыя словы! А сёння хіба не той час, калі палымным словам трэба заваёўваць Бацькаўшчыну? Як гэта робяць народны пісьменнік Васіль Быкаў у сваёй публіцыстыцы і народны паэт Ніл Гілевіч. А між тым некаторыя нашы «інтэлігенты» нападаюць на змагароў за адраджэнне Бацькаўшчыны, яе культуру, мову.

А за ўсё гэта трэба іменна змагца, асабліва перадавай частцы інтэлігенцыі, пісьменнікам, а яны, у большасці сваёй, маўчаць. Ды не толькі радавыя, а нават некаторыя народныя. А ў такі пераломны момант трэба ўздымаць свой голас, як гэта рабіў вялікі Купала, а маладым вучыцца ў дваццацігадовага Сяргея Палуяна.

Балюча!

С. МИТРАХОВИЧ,
ветэран вайны і працы

г. Мінск

БЕЗ БОГА
Ў ДУШЫ...

Паважаная рэдакцыя! Хачу падзяліцца сваімі ўражаннямі ад мітыngu, які адбыўся на плошчы Незалежнасці ў дзень Свята працы 1 мая ў Мінску. На душы ў мяне дужа нядобра, і ўзнікла шмат пытанняў.

Па-першае. Хацелася б ведаць, па якім прынцыпе размяшчаліся на плошчы Незалежнасці грамадскія арганізацыі? І што гэта за такая арганізацыя «Славянскі Сабор» і чаму яна мела прыярытэтнае права стаяць у першых радах, ля самых мікрафонаў?

Па-другое. Чаму ў нашай незалежнай рэспубліцы дазволены ўсялякія абразы на адрас беларусаў?

Хто б ні выступаў, ці гэта быў рабочы, ці прафесар універсітэта, ці паэт, але калі гэта выступленне было на беларускай мове, спадары са «Славянскага Сабора» крычалі: «Полицейская шкура», «продажная тварь», «рвите бел-чырвона-белыя флаги». Выкрыкі на ўсю глотку, мацнейшыя за дынамікі, заглушалі прамойцу і збівалі з думкі.

Я лічу, што на дэманстрацыях, мітынгх павінен быць парадак, і нельга дапускаць падобных выпадкаў нават тады, калі на тваім плакаце першым словам напісана «Бог», як гэта было на сцягу «Славянскага

Сабора». І каб у нас была сапраўды правая дзяржава, то, думаецца, адпаведныя службы за знявагу выступаючых у прысутнасці такой колькасці сведкаў далі б хуліганаў хоць бы аштрафаваць, каб другі раз ім не захацелася б зневажаць людзей.

Я не сумняваюся: каб хоць хто-небудзь запырэчыў «славяністам», то пачалася б бойка, было б тое ж, што і на мітыngu ў Маскве. Прабачце мне, можа, я і не так разумею слова «свабода», але такая «свабода слова» можа абярнуцца «свабодай дзеяння».

А. ВАЖНИК,
жыхар г. МінскаВОПЫТ СУСЕДЗЯЎ
МОЖА
ПРЫДАЦЦА...

У 5-ым нумары «Інфармацыйнага зборніка Міністэрства асветы Украіны», які толькі што патрапіў да работнікаў асветы Украіны, змешчана распараджэнне за N 119-11 Міністэрства асветы Украіны «Про вивчення мов та літератур у навчальних закладах України» за подпісам першага намесніка міністра асветы А. Г. Погрібнага. Лічу, што ён павінен зацікавіць і грамадскасць на маёй Бацькаўшчыне — Беларусі. Чаму? Ды таму, што да развалу саветскай імперыі сітуацыя з вывучэннем моў і літаратур як на Украіне, так і ў Беларусі абсалютна нічым не адрознівалася. І калі ў Беларусі не так шмат змянілася і зараз, то на Украіне мяняецца ў гэтай справе сітуацыя, на мой погляд, да лепшага, і пацвярджэннем маіх слоў — прыгаданне распараджэнне за нумарам 119—11...

Пачынаючы з 1 верасня 1993 года канчаецца абавязалюка вывучаць рускую мову, што ж тычыцца рускай літаратуры, то толькі 20 % праграма матэрыялу былога самастойнага курса «руская літаратура» ўвайшло ў інтэраваны курс «літаратура народаў свету», які да таго ж чытаецца на дзяржаўнай, украінскай, мове!

Але вернемся непасрэдна да распараджэння больш падрабязна. У ім, у прыватнасці, адзначаецца, што выпускнікі агульнаадукацыйнай сярэдняй школы павінны валодаць 3—4 мовамі. Гэта павінны быць: родная, дзяржаўная, замежная /славянскія, рамана-германскія, усходнія/. Ва ўкраінскіх школах, мова навучання якіх супадае з дзяржаўнай, мэтазгодна вывучаць не

менш дзвюх замежных моў. Апрача рамана-германскай, па выбары навучальных устаноў можа быць якая-небудзь іншая мова, у тым ліку і руская. Далей у распараджэнні гаворка ідзе пра свабоду выбару замежных моў, як рамана-германскіх, так і іншых, і вывучаць рамана-германскія мовы патрэбна з 1—2 класаў, а славянскія — з 4—5 класаў. І далей: у неўкраінскамоўных школах /расейскіх, польскіх, венгерскіх і румынскіх/ пачынаць вывучаць дзяржаўную, украінскую, мову неабходна з 1 класа.

У распараджэнні гаворыцца пра вольны выбар грамадзянамі і вучэбнымі ўстановамі замежных моў для іх вывучэння. Так што зараз пасля прыняцця гэтага закона ні аб якім «двухмоўі» на Украіне не можа быць і гаворкі! У сітуацыі з дзяржаўнай, беларускай мовай, якая склалася на Беларусі, на мой погляд, трэба як мага хутчэй пераняць вопыт украінцаў, якія, спадзяюся, астудзяць «гарачыя» галовы, што патрабуюць статусу замежнай /рускай/ мове як другой дзяржаўнай мове суверэннай дзяржавы. Усё пастаўлена на сваё месца: руская мова сёння на Украіне будзе мець такія ж правы, як і іншыя суседнія мовы: беларуская, польская, румынская, славацкая, чэшская — ні больш, ні менш. І гэта, я лічу, цалкам справядліва!

Дарэчы, у Кіеўскім універсітэце імя Т. Шаўчэнкі вядзецца падрыхтоўка выкладчыкаў беларускай мовы на аддзяленні ўкраінскай філалогіі. Так што ў некаторых школах Украіны замест рускай мовы можа загучаць мова Янкі Купалы. У 1-й жа школе Ізяслава, дзе я працую выкладчыкам рускай і польскай моў, мова Купалы гучыць ужо на працягу дзесяці год у гуртку «Мова нашых пабрацімаў». З гуртка яна можа і павінна перайсці ў клас. А каб гэта адбылося, патрэбны падручнікі беларускай мовы. Без іх ніводзін дырэктар школы не рызыкне даць «добра» на пачатак навучання беларускай мове ў курсе «замежная» /славянская/ мова». Спадзяюся, што ў Беларусі знойдуцца людзі, якія падбаюць пра тое, каб і на Украіне ў школьных класах пачалося вывучэнне беларускай мовы. Калі хто з чытачоў газеты ці нейкая ўплывова арганізацыя можа дапамагчы падручнікамі беларускай мовы для пачатковых класаў, букварамі, падручнікамі мовы для 5—9 класаў, просьба пасылкі з падручнікамі накіроўваць на адрас аўтара гэтага артыкула: Украіна, Хмяльніцкая вобласць, 281200 г. Ізяслаў, вуліца Незалежнасці, 21, кв. 2.

Пятрусь КАПЧЫК,
філолагСУПРАЦЬ ЗЛІЦЦЯ
КУЛЬТУР І МОЎ

Здаецца, мінулі часы, калі Вярхоўны суддзя ў Маскве, у імя свайго ўзвышэння, спрабаваў «казніць і міловаць» натуральныя законы развіцця прыроды і грамадства. А ўсе астатнія абавязваліся толькі выконваць прадпісанні. Ажно не! Не мінулі.

Засталіся выканаўцы волі дэспатычнага самадзержжы. Ці не таму і цяпер чуюцца заклікі да знішчэння беларускай культуры, да далучэння нас да «великой и могучей» Расіі, як бы дзеля нашага прагрэсу. І цяпер яшчэ не ўсе пераканаліся, што ўсякае знішчэнне, усякае разбурэнне вядзе толькі да рэгрэсу.

Адзіная непраходзячая каштоўнасць чалавецтва — яго культура. Яна вырастае на нацыянальнай глебе. Культура кожнага народа — гэта асобная нотка ў хоры культур чалавецтва. Ці магчыма скласці прыгожую музыку з адзінай ноты? Вядома, нельга. Хутчэй, гэта будзе паравозны гудок: уцякай, растапчу! Але ці не да гэтага клічуць шавіністы, імперыялісты рознай масці, тыя, хто агітуе за адзіную мову на зямлі, за адзіную культуру? — не, гэта заклік да беднасці, да vyrаджэння чалавечага духу, да яго смерці. Жыццё і развіццё — толькі ў разнастайнасці.

Лозунгі, заклікі да зліцця нацый — шкодныя і фальшывыя. Фальшывыя таму, што кожны «інтэрнацыяналіст» патрабуе ад другіх народаў у імя інтэрнацыяналізму адрачыся ад сваёй мовы і культуры, а сам ён ніколі не адмовіцца ад рускай у імя той жа інтэрнацыянальнай еднасці з другімі. Такім чынам, «інтэрнацыяналізмам» толькі прыкрываецца звычайны рускі вялікадзяржаўны шавінізм і нішто іншае. Давайце ж называць рэчы сваімі імёнамі.

У апошні час знайшлі яшчэ адну «авечную шкуру» — «Славянскі Сабор». Выступаюць быццам у абарону славян, але імкнучыся стаць магільчыкамі адной з вялікіх славянскіх культур, стаптаць нас рускім ботам. Ці не ясна, што няма тут нічога славянскага, а толькі руска-імперскае.

Няўжа наша роля, роля беларусаў, толькі ў тым, каб быць угнаеннем на карысць суседа?

У. ЛЯСКОЎСкі
педагог.

г. п. Шаркоўшчына

КРЫЛОЎ ТАКСАМА
«ДУМАЎ ПРА БЕЛАРУСЬ?»

Паводле пошты артыкула «Шашаль мовы — калька»

Чытачоў «ЛіМа» заўжды хвалявала ўсе, што звязана з роднай мовай — сферай яе ўжытку, функцыянаваннем, развіццём. Мова для іх не проста сродак камунікацыі, не штосьці вытворнае ад нацыянальнай свядомасці, а абсалютная і неад'емная каштоўнасць нацыі, наша візітная картка ў стравітым разнамоўі планеце. Вось чаму яны так абвострана ўспрымаюць факты афіцыйнага і бытавога ігнаравання беларускай мовы, вольна чаму ў пошце тыднёвіка пераважае дасюль «нацыянальнае пытанне». Гэты латок мог спарадзіць толькі паслядоўны моўны ўціск нашага этнасу, якім б высокімі словамі пра дружбу і агульную славянскую карані ён, уцёк, ні камуфляваўся. Гіпертрафіраваная крыўдлівасць, у сваю чаргу, замяняе цявразані адцыі рэаліў і выбару прыярытэтаў. Прыкладам — рэкамендацыі III з'езда ТБМ імя Скарыны па удасканаленні правапісу. Рэкамендацыі розныя — адны больш слухныя, другія менш, трэця і ўсім спрэчныя, адно ясна — для каго яны? Для Інстытута мовазнаўства АН Рэспублікі Беларусь? Для заканадаўчых улад? Для ўсіх, хто мовай карыстаецца? З «Нашага слова» даведваемся, што яны прызначаны для дзяржаўнай камісіі, якая «мае быць створана дзеля заканадаўчага ўрэгулявання беларускага правапісу». Пры гэтым друк увёў у зман грамадскасць, падаўшы рэкамендацыі пад гучным

загаловак «Беларускі правапіс рэабілітаваны». Дзіўна і тое, што шырокую грамадскасць да абмеркавання нішто не запрашае...

Ды грамада даўно і ахвотна дыскутуе і без асаблівага запрашэння. Прышлі водгукі, у прыватнасці, на артыкул Кастуся Цвіркі «Шашаль мовы — калька» /«ЛіМа», N 11/. Саму кальку чытачы абараняць не збіраюцца, аднак заклік пісьменніка не спяшацца, «па-гаспадарску агледзець усё, што маем», зразумелы не ўсім. Р. Лядаховіч-Тамілін, напрыклад, піша: «Сучасную літаратурную беларускую мову трэба фармаваць і неадкладна, не чакаючы каманды зверху, пакуль жывыя людзі, што нарадзіліся і засталіся беларусамі, а не «рускоязычным населеннем». Інакш у кніжках, у газэтах квітнее разнамоўе, ад гэтага горш не стане. Не будзе парадку? Але хіба парадак — самамэта? Такі парадак — нават не шашаль, а смерць для мовы». Што ж да калькі, без якой не абдыдзецца ў навуцы і тэхніцы, то рабіць яе пажадана не «за скажонага рускага назову і ягонае дэфініцыі, але непасрэдна з арыгінала». Аўтар допісу прапануе і лексічны адпаведнік для асобных слоў: **калейны** /прыпынак/ замест «наступнага», **направа** замест «рамонту», **засоб** замест «карыснага выкапня» і да т. п. Прынцып зразумелы: як мага аддаліцца ад рускай лексікі. Але ж і гэта не самамэта, каб да «макрасупаў» так не дайсці...

З другога боку, нельга не пагадзіцца з думкай нашага чытача з Салігорска /на жаль, ён забыўся паведаміць прозвішча/, што бяда не столькі ў правапісе, колькі ў замене спрадвечна беларускіх слоў скалькванымі адпаведнікамі тылу савет, гаварыць, каляса, дагавор і інш. З мовы такім чынам вымываецца цэлы пласт старажытнай лексікі. «Дык што, будзем і надалей не дамаўляцца і раіцца, а дагаварывацца і саветавацца?» — пытае ён і спасылкаецца на прыклад Украіны, якая і пры саветскім часе была Радзянскаю.

Іван Патапейка з Бабруйска іранізуе ў сваім лісце: яму падаліся непераканаўчымі такія аргументы К. Цвіркі, які «у нас увесці так не кажучы» або «у дзяцінстве я гуляў у класы». Адраджэнне ён разумее выключна як вяртанне да «тарашкевіцы». Як і многія, «тарашкевіца» ён лічыць мовай, хаця яна ўсяго толькі **правапіс**. Чыста лагічная падмена і вядзе, як мне падаецца, да непажаданага супрацьпастаўлення і звязаных з ім спрэчак.

Рэпрэсаваная мова, класічная мова — гучыць прыгожа, нічога не скажаш, але эмоцыя сама па сабе аргументам не з'яўляецца. Як нельга нарадзіцца дарослым, так не магла наша літаратурная мова ў 20-ыя гады сфармавацца ў класічную. Проста не паспела!

Трошкі бянтэжаць і пастаянныя напады на злэшасную «трасянку». Мо прыслухаемся да

меркавання сучаснага нямецкага навукоўцы: ён лічыць, што «трасянка» выратавала беларускую мову. І сапраўды, сумяшчэнне моў усё ж больш прымальны варыянт, чым поўнае выцясненне адной мовы другою.

З разуменнем, як ён піша, успрыняў артыкул К. Цвіркі У. Ляскоўскі з Шаркоўшчыны: «Мы патанулі ў смецці калек — калек нашай мовы. Патанулі, бо жыццё ўжо такое, што мы мала калі чуюм багатую, мілагучную і вобразную народную мову. Большасць часу ў нас на слыху мова сродкаў масавай інфармацыі ды службовых узаемінаў. А гэта значыць, што журналісты задаць «моду», паспяхова «развіваюць» мову, спехам перакладаючы з рускіх тэкстаў». Пашырэнню калек-калек, на думку У. Ляскоўскага, спрыяе акадэмічны руска-беларускі слоўнік. На яго звычайна спасылаюцца ў рэдакцыях, калі туды звярнуцца з заўвагамі ці пытаннямі адносна мовы. «Ствараецца ўражанне, што толькі нам, старэйшым жыхарам заходніх абласцей, дзе русіфікацыя пачалася адно з 50-ых гадоў, пашчасціла ў дзяцінстве і маладосці зберагчы слых ад скалечанай мовы, таксама як і ад рускага мата, што чуваць цяпер на кожным кроку».

Мяркуючы па ўсім, разнабой у пісьмовым выкладзе беларускай літаратурнай мовы захавана яшчэ доўга, да сапраўднага кампрамісу пакуль далёка. І ўсё было б нічога, каб не безліч больш істотных на сённяшні дзень і жыццёва важных задач, вакол якіх чамусьці гэтак страцілі не кіпаць. Беларусы зноў, на вялікі жаль, знайшлі не лепшае прымяненне сваім сілам, бо думаць, што вяртанне да старой моўнай традыцыі надасць нам самастойнасці і самапавагі, — мякка кажучы, наўна. Неяк па падлеткаваму сцяврджаемся, спадары. І за воз /пры адсутнасці дзяржаўнай цэглавай сілы/ бяромся з усіх бакоў адрозу — як тры вядомыя героі вядомага рускага байкапіста.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Беларусь і ёсць адно ідэальна*, пераважна ідэальна. Гэта адказ на скіраванае ў будучыню пытанне-сцвярджэнне Францішка Багушэвіча: «Гдзе ж цяпер Беларусь?» Таму пастаўленая «ЛіМам» задача не новая і азначае наступнае: ці можна стварыць ідэальную мадэль нацыянальнага космасу, якая б мела рэальны працяг, або: які культурны лад здольны стаць СУЧАСНЫМ, звязаным з практычным жыццём соцыуму? Урэшце, усе публікацыі «ЛіМа» і вакол «ЛіМа» занятыя прыватнымі пытаннямі ідэальнае Беларусі.

БЕЛАРУСЬ ІДЭАЛЬНАЯ

ДА ТРАДЫЦЫІ

Эсэ

Адказ заўсёды прыходзіць паўз, а не праз нашае ўсведамленне. Дзеля прыкладу возьмем перадгісторыю ўзнятага пытання. Нашаніцы, амаль не ўсведамляючы таго, збудавалі рамантычную, этнаграфічна-сямейную мадэль культуры. Космасам была «беларуская хатка», дзе і збіралася «радына» /іншабыццё радзімы/. Гэта было сваяцтва не толькі ідэяна-культурнае, нярэдка нават звычайнае, крэўнае. /Яшчэ наперадзе справа біёграфа, складальніка дрэва-радаводу/. «Ня кіну я хаты, хоць вы мяне рэжце...», — піша далей Багушэвіч. Так, пад мілай столлю сабраліся і старыя і маладыя, ад Старога Уласа да Коласа і Купалы...

Не будаў грунтоўна развіваць гэтую мадэль, адзначу толькі: новыя ўмовы прымусілі, каго раней, каго пазней, пакінуць хатку і выйсці «на прасторы жыцця». Далей будаўніцтва «калісцы распачатага гмаху культуры» /М.Багдановіч/ ішло ў інтэрнацыянальным катлаване. Агледзім жа руіны.

Недзе на мяжы 1990-91 гадоў скончылася перабудова. За той час паспелі прагрэмцець дыскусію пра мову, пра вяртанне гісторыі, і зараз мы разумеем, што гэта толькі першаэлементы нацыянальнае супольнасці. І чым глыбей залягае гэты элемент, тым больш рэдукаваны, непрыкметны яго ўдзел у жыцці. Так, мова і тэрыторыя /зямля, глеба, прастора/, будучы асновамі Беларускай культуры, на першы погляд, амаль не ўдзельнічаюць у адраджэнні, не ўплываюць на яго. Гісторыя і гістарычная памяць толькі вызначаюць нацыянальную прыналежнасць асобы. Далей павінна адбыцца разгортванне ўсіх праяў сучаснасці як свядома нацыянальных. Фактар свядомасці неадкладна вымагае паслядоўнае ідэалогіі нацыяналізму.

Неабавязковасць беларушчыны для большасці людзей абумоўлена тым, што любая нацыянальная «ідэя» не мае праліскі ў вечнасці. Калі не для кожнага жыхара рэспублікі, то для дзяржаўна-культурнае ідэалогіі ўсё больш настойліва паўстае патрэба ў анталогічным абгрунтаванні нацыяналізму. Паспрабуем даць парадыгму магчымых абгрунтаванняў. /Зусім не прэзтэндуючы на іх паўнату і дакладнасць: гэта толькі першыя схемы, якія прыходзяць на розум пры аглядзе нашага пытання. — Ю.П./

Навошта нацыянальная культура? — спытае любіць сучаснік. І сапраўды: «Каб не ўмерлі»? Але ж не памром, адкажа ён, толькі тады, калі будзе каўбаса. Матэрыяльны,

страўнікавы, або, па-газетнаму, каўбасны фактар бесстаронні да нацыяналізму, таму пакінем яго без увагі.

Найбольш старажытнае і на сённяшні дзень усё яшчэ існуючае абгрунтаванне нацыяналізму — **родавае**: так жылі, так размаўлялі мае дзяды, бацькі. Гэты аргумент у індывідуалістычнай цяпершчыне мала каго пераконвае, ужо ніхто не абавязаны і не лічыць патрэбным следаваць продкам. Родавае абгрунтаванне з'яўляецца аксіёмаю толькі ў традыцыйным грамадстве. Такія формулы, як «карані», «матчына мова» і да т.п., для масавага чалавека з'яўляюцца адно выхалашчанымі моўнымі штампамі, міфамі, вартымі іроніі.

Наступныя два абгрунтаванні, якія лічыцца адгалінаваннямі, або сучаснымі пераасэнсаваннямі першага, можна вызначыць як **расавае** і **шавіністычнае**. І тое і другое мала адрозніваюцца, яны заснаваны на больш-менш пераканаўчым узвешчэнні абмежаванае групы людзей або пэўнага культурнага тыпу. Досвед ХХ стагоддзя цалкам скампраметаваў іх сутнасць. Больш таго, абодва гэты шляхі пры ўважлівым поглядае не маюць нічога агульнага з сапраўдным нацыяналізмам, бо цікавяцца толькі адным

адметнасцямі, мовамі. Сёння, напрыклад, пад пагрозай вымірання за наступныя 20-30 гадоў знаходзіцца чвэрць усіх жывых арганізмаў планеты. Чалавецтва праз усю сваю гісторыю, як у сне, цвердзіць то пра агульную мову, то пра агульную дзяржаву, то яшчэ пранешта агульнае і не задасць простага пытання: а навошта гэтая аднасць? Адкуль у нас перад разнастайнасцю такі жаж, сімвалам якога служыць паданне Вавілонскай вежы? Нейкая самамбулічная наканаванасць:

Але месяц правёў праз раку светлы шлях.
І развясёў за сэрца дрыжачага жах.
Зіхацела яна — серабра пучына,
Увадзіла ў той край, дзе паўне вясна.
Доўга, доўга цябе ён чакаў і шукаў,
Але вась час жадаў нараціце настаў...
І пайшоў ён па шляху, пайшоў аж да дна:
Агарнула яго цышніна, глыбіна.

Гэта шлях да смерці, анігіляцыя. Паўната, роўная пуштае. Надыходзіць уладарства Мідаса, ліберала з аслінымі вушамі, і ўсе рэчы ператвараюцца ў золата /залатая сярэдзіна/, становяцца непрыдатнымі для ўжывання, а ў мастацтва месца апалітычнай узнёсласці заступае дыянісіскае, нізкае буйства кіча.

Юрась ПАЦЮПА

культурным ладам, пераважна моцным. У глыбіні сваёй і расізм і шавінізм — гэта антынацыяналізм.

Трэцяе абгрунтаванне — **этычнае**. Яно сцвярджае: не маральна дапусціць знікненне якой-небудзь нацыі, бо кожная мае права на сваё жыццё. Таксама і родавае, яно шырока распаўсюджана, але мала пераконвае. Сёння ў пераважнай большасці краін, як кажуць, — «ва ўсім цывілізаваным свеце», існуе прырытэт праваў асобы над правамі калектыву. Гэта асноўны прынцып лібералізму, дэмакратыі і, шырэй, гуманізму. Таму любы занудлівы ліберал можа абвясціць развіццё нацыянальнай культуры прымусовым актам у адносінах да яго высокадухоўнай асобы. А ў дэнацыяналізаваным грамадстве такіх «знамяноўскіх» лібералаў і дэмакратаў пераважна большасць.

І, нарэшце, чацвёртае абгрунтаванне нацыяналізму — **прагрэсіўнае**. У беларускай культуры найбольш паслядоўна яго даводзіў М.Багдановіч, сцвярджаючы, што аб'ектыўным законам развіцця чалавецтва з'яўляецца драбленне культур, з'яўленне новых нацый. Ужо тады на пачатку ХХ стагоддзя можна было прасачыць адначасова і адваротныя тэндэнцыі. Цяпер жа ў станоўчы прагрэс мала хто верыць. Тэхніка, патураючы сама жывёльным інстынктам чалавека, мала турбуецца наконт культуры і ператварае наасферу ў аграмадны пляч выключна для самаўзнаўлення гэтай адчужанай сілы.

Такім чынам, для нацыяналізму не застаецца ніякіх шанцаў, акрамя асабістых густаў яго прыхільнікаў. Але ёсць яшчэ адно абгрунтаванне нацыяналізму — **эстэтычнае**. Аўтарства ідэі касмічнага панэстэтызму належыць К.Лявонцэву. Не ўсё ў працах гэтага арыгінальнага філосафа прыдатнае для беларусаў, не ўсё вытрымлівае крытыку. У рэшце рэшт, справа не ў яго візантызме. Справа не ў той метафары, дзе якасці живога арганізма механічна і надумана пераносіцца на культурны працэс, якую /метафару/ на розныя лады эксплуатавалі Данілеўскі, сам Лявонцэў, а ўжо пасля і Розанаў, і Шпэнглер, і Л.Гумілёў, і якую так слепа захапляюцца нашыя мыслары. Галоўнае тут — мужны рэалізм: «... І хрысціянская казань, і прагрэс еўрапейскі сукупнымі намаганнямі імкнучае забіць эстэтыку жыцця на зямлі, г.зн. самое жыццё». Хрысціянства К.Лявонцэва безумоўна прымае ў яго найбольш кансерватыўных, традыцыйных формах, але перастае супраць усіх магчымых праяў прагрэсу. Крытыка «эгалітарнага працэсу», уніфікацыі і збыднення жыцця і ёсць галоўная заслуга рускага філосафа.

Сапраўды, няўхільна знікаюць не толькі культуры і народнасці са сваімі унікальнымі

Відаць, у аснове эгалітарнага працэсу ляжыць не простае сумарнае змяшэнне адметнасцаў, а новы і паўсюль аднолькавы тып сувязі з прыродаю. Гэтага шляху нельга ўнікнуць, яму можна толькі супрацьстаяць уласным лёсам, «мой аргумент — я сам» /А.Разанаў/. Адным са спосабаў выжывання, пэўна, будзе пільна ўвага да вёскі, гэтага аптымальнага чалавеча-прыроднага комплексу. «Хутар», той жупел-ярык, якім імкнуча зняважыць нацыяналістаў, ёсць найлепшы сімвал свабоднага і унікальнага жыцця, калі ніхто нікога не цісне, ніхто ні на кога не наезджае. Пры неабходнасці заўсёды можна паехаць да суседа ў гасці.

Толькі таго бліжняга, які становіцца дальнім, мілуе наша душа.

...Але вось і мой улюбены А.Разанаў звяртаецца да **сінтэзу рэлігій, узначальвае рэзыхайскі рух. Навошта яму гэта? Навошта ўсім гэта? Адкуль такая цяга да адзінага, універсальнага, да сінтэзу, уніфікацыі? Напэўна, людзі шукаюць ісціну. Слова «ісціна» ў дадзеным выпадку засяроджвае, абазначае правільны лад або шлях развіцця. Ісціна — гэта значыць адзіны, найбольш слушны спосаб жыцця. Тут ісціна не што іншае як перафраз уладарства нябеснага на зямлі — утопія, «ружовае хрысціянства» паводле К.Лявонцэва. Але ў тэатэрыі нічога не можа быць, акрамя модусаў. Сапраўднае хрысціянства выносіць ісціну ў тэмтэйшасць, бо толькі там, дзе паўната быцця, там, у Бога, можа быць праўда. Наадварот, тут паўната быцця з'яўляецца адно колкасцю, шляхам памнажэння модусаў. Такі спосаб вырашэння, у межах чалавечае плоскасці, вярта назваць гарызантальным, ён зусім не адмаўляе штохвіліннае вертыкальнае заглыбленне ў кожнай клетцы быцця.**

Такім чынам, эстэтычнае ў дадзеным выпадку — гэта разнастайнае, а разнастайнае — гэта жыццёвае і таму маральнае. Эстэтыка ёсць віталізм, неабходнасць і для калектыву і для асобы. Па-за жыццём няма ў людзей інтарэсаў, акрамя вырашэння душы. Час зразумець нарэшце, што зтыка і экалогія — адно. Бо экалогія, якая не ёсць зтыка, ні для кога неабавязковая, а зтыка, якая не ёсць экалогія, не бачыць нічога далей уласнага носа. Эстэтычны нацыяналізм уключае ў сябе ў якасці станоўчых усе іншыя віды нацыяналізму: іродавы — як адказнасць за справу продкаў, і расавы — як неабходнасць захавання рас на роўні з відамі жывых арганізмаў, і этычны — як усеагульны імператывы. Такая глабальная перспектыва захавання жыцця становіцца ўжо матэрыяльным фактарам. Тут аб'яднанне не як сінтэз, не як уніфікацыя, а як дыялог культур, здольны супрацьстаяць узаемнічэнню.

Трэба адзначыць, што дыялог часта толькі фраза, яму моцна шкодзіць чалавечая пыха, якую заўсёды сцішвае хрысціянская пакура. **Аднасць хрысціянства і еўрапейскіх нацый — гэта ўмова існавання апошніх, іх сутнасная якасць. Элімінацыя або падмена хрысціянства нечым іншым вядзе да збыднення культуры, да прафанацыі нацыяналізму. Вось павучаем Святыню, як адносіцца да Беларускай, а самі не ідзем у Храм, у лепшым выпадку спасылаем на Бога ў душы. Але Святыню можна заваяваць толькі адданасцю. І толькі адданя могуць дыктаваць сваю кесарскую волю. Святыня не казырная карта ў палітыцы, але яна, вучачы нас пакры, у сваю чаргу мусіць адмовіцца ад маналагічнага падыходу да іншых, бо нецярпімасць нікому не падвышала аўтарытэту...**

Калі ж вярнуцца да нацыянальнага, то наступная наша культурная задача — гэта прачытанне Беларускай як **тэксту**. Прачытанне само праз сябе недастатковае, яно павінна быць пачута і падхоплена. Або, іншымі словамі: трагедыя Беларусі, прычына яе ідэальнасці — у несмаадапаведнасці. Многімі здаўна адзначалася перарыванасць нашай культурнай традыцыі. У выніку — кожны этап пачынаецца з чаго заўгодна, але не са свайго папярэдніка. Больш таго, пільны погляд заўважае, што ўнутры кожнага этапу асобныя акты /і на ўзроўні мастакоў, і на ўзроўні іх твораў/ застаюцца бязлюднымі выспаі.

Найперш нам шкодзіць не адрыв ад сусвету, а неадрэфлексаванасць уласнага досведу. Наадварот, неразуменне сябе становіцца прычынаю гэтага адрыву, нейкай разгубленасці перад чужаніцаю.

Беларускім самаўсведамленнем толькі і можа стаць спасціжэнне традыцыі, а не вынаходніцтва ідэй ды нацяганне надуманых шляхоў і да т.п. Ніколі не мог я зразумець, што такое «руская ідэя». Ідэя — нешта індывідуальнае, для астатніх неабавязковае. А калектывная ідэя /саборнасць? мусіць нагадваць істоту з мноствам тулаваў і адною галавою. І ці не абсурдна гучыць: англійская ідэя, папуаская ідэя, кітайская ідэя?

Ідэя — статыка. Але дынамічны «шлях» таксама ўтойвае небяспеку псеўдафіласофскіх «гараскопаў». У самаспасціжэнні адзіна рэальны шлях рэтраспектывны, які і з'яўляецца **апісанай традыцыяй**. Яна ж аб'ядноўвае разрозненыя акты культуры і пэўным чынам абумоўлівае выйсце з пункту ТУТ-дзе-мы-ёсць.

Што такое нацыянальнае і як прыйсці да пазітыўнага разумення традыцыі? Некалі М.Багдановіч гаварыў пра сучасную яму літаратуру як не пра беларускую, а толькі пісаную ў беларускай мове; Я.Карскі ўжо самога Багдановіча называў небеларускім аўтарам; сёння нехта ў тым жа абвінавачвае Адама Глобуса... Такі падыход здольны стаць зачараваным колам. Нацыянальнае — найперш стануленне, а не статычная сукрытая існасць. Усё напісанае **беларускай моваю** рана ці позна становіцца **беларускім**; яно называецца сабою ў тых формах, у якіх узнікае. І тут дзейнічае двухадзны актыўна-пасіўны фактар, дзе суб'екты /культура ці асоба/ могуць мяняцца месцамі.

Культура стварае кантэкст, які фармуе ўсю сукупнасць твораў і спажывоў. Прыналежнасць да таго ці іншага космасу, падключанасць да пэўнай парадыгмы гатовых тэкстаў — гэта аб'ектыўнае, можна сказаць, матэрыяльная традыцыя. Нядаўна надрукаванае ў «ЛіМе» эсэ В.Акудовіча «Літаратура ў краіне Сакрэту» моцна мяне ўсхвалявала, бо закрала гэтую тэму, над якой я даўно ўжо думаю. На жаль, здаецца, аўтар не столькі праясніў сітуацыю, колькі яе зм'ягалаваў. Паводле Акудовіча атрымліваецца, што беларуская мова зніжае ўзровень творчасці; маўляў, ва ўсім вінаваты кантэкст. Але, папершае, факты часцей сведчаць адваротнае, а, па-другое, і гэта галоўнае, наш нацыянальны кантэкст амаль не ўплывае на сваіх жа твораў, бо не ў стане супрацьстаяць магутнейшым уплывам; яго фактычна няма. Ёсць усе падставы гаварыць пра «разрэджанасць» беларускай традыцыі.

Рэальныя дасягненні найчасцей звязаны з актыўнымі спробамі сягнуць углыб Беларускай. Увогуле ж, сярод сусветнага кантэксту граніцы айчынай культуры губляюцца ды імкнуча стаць нейкім міжзорным пылам.

Ступішы за межы нацыянальнага, трэба адзначыць яшчэ адну рэч. Вышэй я заўважыў, што параўнанне культур з біялагічным арганізмам не больш чым метафара, таму гаварыць пра «старыя» і «новыя» этнасы (Працяг на стар. 12)

*Праграмныя пытанні для рубрыкі гл. у N за 26.02.1993 г.

Даведка пра аўтара эсэ: Пацюпа Юрась Віктаравіч — паэт, аўтар зборнікаў вершаў «Ноч» і «Сабака», выпускнік факультэта беларускай філалогіі і культуры Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Я.Купалы; цяпер працуе загадчыкам лабараторыі.

ЗАМЕЖЖА СТАЛА БЛІЖЭЙ

Адраджэнскія працэсы, што адбываюцца ў жыцці нашага грамадства, вядуць і да паглыбленага вывучэння і асэнсавання таго, што робіцца беларусамі ва ўсім свеце. Адсюль пільная і апраўданая ўвага да жыцця беларускага замежжа. Не так званана блізкага, куды ўваходзяць цяпер колішнія савецкія рэспублікі, а да суайчыннікаў са Злучаных Штатаў Амерыкі, Канады, Аўстраліі, Германіі, іншых краін і, зразумела, з Беласточчыны. Сярод жа іх нямала творцаў, без якіх немагчыма сёння атрымаць поўнае ўяўленне аб развіцці беларускай літаратуры, мастацтва і культуры ўвогуле.

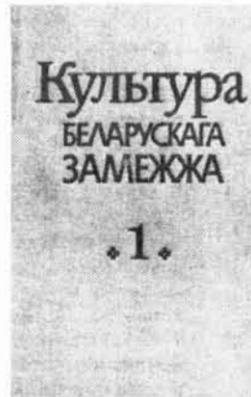
Па ініцыятыве вядомага беларускага тэатразнаўцы, доктара мастацтвазнаўства Анатоля Сабалеўскага пры Міністэрстве культуры Рэспублікі Беларусь у сярэдзіне 1991 года быў арганізаваны Часовы творчы калектыў па даследаванні тэмы «Духоўная і матэрыяльная культура беларускага замежжа». У яго ўвайшлі аўтарытэтныя, дасведчаныя спецыялісты па літаратуры і мове, фальклору, тэатральным, музычным і выяўленчым мастацтве, а таксама самадзейнай творчасці. Пастаўлена за мэту /фінансаванне ўзяло на сябе Міністэрства культуры/ выпусціць некалькі зборнікаў «Культура беларускага замежжа». Наш карэспандэнт папрасіў А. САБАЛЕЎСКАГА падрабязней расказаць як пра работу Часовага калектыву /Анатоль Вікенцьевіч з'яўляецца кіраўніком яго/, так і пра змест саміх зборнікаў.

— Пачну, бадай, з таго, што сёння сумнення не выклікае. Калі ў цэлым гаварыць, дык у плане вывучэння духоўнай і матэрыяльнай культуры беларусаў, іх побыту зроблена вельмі шмат. Набыткі тут відавочныя і сумненняў не выклікаюць. Створаны капітальныя працы і па літаратуры, і па мастацтве, і па тэатры. Выйшаў унікальны Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Але што характэрна — гэтыя манаграфіі, даследаванні /адны менш, другія ў большай ступені/ — ідэалагізаваны, іх

прапушчаны шэраг важных падзей, фактаў, з'яў, іншыя з іх, калі і закранаюцца, дык аналізуюцца не цалкам, а аднабакова, павярхоўна. І не па віне аўтараў. Спрацоўваў так званы класавы падыход, усё разглядалася з пункту гледжання партыйнасці літаратуры, мастацтва. Тым самым над усімі доўга вісеў груз суб'ектывізму, які ў адны перыяды быў вульгарным сацыялагізмам, пазней — проста сацыялагізмам, а не так даўно — звычайнай ідэалагізацыяй. Што цікава, дык гэта тое, што і ў

нашых суайчыннікаў за мяжой назіралася падобная хвароба. Калі ў нас ва ўсім, што стваралася за мяжой, бачыліся прошыкі капіталізму, дык яны, у сваю чаргу, часам не ішлі далей гэтай жа «ворагаманіі». Праўда, тут ужо ва ўсім была «вінавата» Масква, бальшавізм. Даўно наспеў час пазбавіцца ад усіх гэтых «ізмаў», якія не збліжалі людзей, а раз'ядноўвалі. Тым больш, калі мы хочам па-сапраўднаму адраджацца як нацыя, ісці менавіта сваім, беларускім шляхам. У сувязі з гэтым выспела неабходнасць

напісання і аб'ектыўнай гісторыі нацыянальнай культуры. Як той часткі, што звязана з так званым савецкім перыядам, так і гісторыі ўвогуле. Значыць, неабходна зрабіць усё для таго, каб і беларуская эміграцыя перастала быць тэра інкогніта. Каб выправіць колішнія памылкі, ліквідаваць свайго роду прагалы на карце нацыі, зрабіць лепшыя культурныя, духоўныя набыткі суайчыннікаў за мяжой і нашымі набыткамі, — з гэтай мэтай па нашай ініцыятыве і быў створаны пры Міністэрстве культуры

Беларусі Часовы творчы калектыў па даследаванні тэмы «Духоўная і матэрыяльная культура беларускага замежжа».

— І якія першапачатковыя вынікі вашай працы?

— У выдавецтве «Навука і тэхніка» выйшаў першы выпуск зборніка «Культура беларускага замежжа». Асноўны раздзел яго — «Постаці». Думаецца, матэрыялы гэтыя спатрэбяцца многім, хто хоча лепш пазнаёміцца з найбольш выдатнымі прадстаўнікамі беларускай культуры, якія жылі за межамі Бацькаўшчыны. Мяркуюць самі. М. Мішчанчук у артыкуле «Між берагамі» падрабязна аналізуе жыццёвы і мастакоўскі шлях Н. Арсенневай, чалавека няпростага жыцця, аўтара шматлікіх кніг. Цяжка ўявіць сучасную беларускую пазію і без М. Сяднёва /вядомы таксама як аўтар двух раманаў, публіцыст, эсэіст/. Старонкі яго пазычнай біяграфіі ўважліва перагортвае Л. Савік — «Мне песня дадзена для мукі». «Вучоны, паэт, грамадзянін» — так называюцца штрыхі да творчага партрэта загадкавага кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта Аляксандра Баршчэўскага /ён жа паэт Алесь Барскі/, напісаныя Я. Адамовічам. А я ў артыкуле «Данчык — шлях да Беларусі» звяртаюся да вытокаў творчасці гэтага выдатнага спевака.

Чарговы раздзел «Выданні» ставіць за мэту знаёміць з перыядычным друкам беларускага

СУЧАСНЫМ гурманам эстэтычна-выкшталцонай пазіі ранняя творчасць М. Ароцкі можа падацца старамоднай праявай масавай пазіі ў духу камуністычных штампаў-агітак 50—60-х гадоў. Так, па спосабу мастацкага светабачання, пазыкі верша М. Ароцкі ўспрымаецца ў рэчышчы літаратурнай традыцыі таго часу. Аднак сучаснай патрабавальнай крытыцы трэба імкнуцца да аб'ектыўна-аналітычнага асэнсавання псіхалогіі двайнога маралі ў творчай працы пісьменнікаў таго часу; чаму іх пяро спявала оды Бацькаўшчыне, яе пушчам, рэкам, а ў рэальнасці маці-Бацькаўшчына гібела праз духоўны заняпад яе сыноў, а маці-прырода, якую чалавек паставіў перад сабой на калені, жалобна ўкланчалася ў нас літасці.

М. Ароцкі, як крытык, найперш сам перагледзеў напісанае ім і выдаў у 1991 годзе пазычную кнігу выбранага «Памяць зярнятаў», куды ўвайшлі яго лепшыя вершы з сямі кніг і чатыры пазымы. Як пазыму яму можна ганарыцца творами, што ўзвысілі наша прыгожае пісьменства, — гэта найперш вершы «Падземныя замкі», «Ганчар», «Замак Уладзіміра», «Начная балада салдата», «Вузел жыцця» ды іншыя. Увогуле кнігу склалі добрыя творы, якія аднолькава цікава чытаць і філолагу, і звычайнаму чытачу. На жаль, аўтар не пазбегнуў уключыць у «Выбранае» нямала і рытарычных рыфмаванак, нахштат «Ласкавасць», «Зялёны кругаварот», «Недзе на зялёнай пойме Ніла». Зрэшты, такі мазаічны рознастылёвы падбор твораў дае матчымасць убачыць не манументальна-лакіраваны партрэт, а постаць жывога чалавека. Адно, што, на мой погляд, зніжае творчы патэнцыял яго вершаў, — гэта недастатковасць смеласці ў са-

ПАМЯЦЬ СПЕЛЫХ ЗЯРНЯТАЎ

ШТРЫХІ ДА ТВОРЧАГА ПАРТРЭТА МІКОЛЫ АРОЧКІ

цыяльным аспекце адлюстравання жыцця. Хаця кожны твор пазначаны датай напісання, сутнасць таго часу, яго нерв, яго сацыяльна-псіхалагічныя калізій ў вершах выяўлены мала. Я далёкая ад думкі бачыць у пазіі сацыяльны заказ, што ператварае творца ў гэты бумеранг паміж заказчыкам і мастацтвам, як было падчас панавання ідэалагічных догмаў КПСС — і што згубіла дзесяткі творчых лёсаў. Але ж сапраўдны творца, як той парастак між камянеў, парастае з жыццёвай праўды, увасабляе ў сваёй творчасці лёс свайго пакалення, свой час.

Матывы любавання родным краем прадвызначылі спавядальнасць стылю М. Ароцкі, што было ва ўсёй савецкай пазіі не толькі стылёвай дамінантай, але і сведчаннем абмежаванасці светапоглядаў пазытаў. Па словах Т. Чабан, «...так званыя шырыя лірычныя споведзі перанасыціліся дваістасцю, фальшам і натужнасцю, калі разрыў паміж словам і справай, словам і жыццём стаў прорвай» /«Малодосць», 1989, N 4/. Да гонару М. Ароцкі, ён не заграў у перапевах банальных ісцін, а даверыўся шляху пошукаў адметнага сакавітага слова, ёмістай вобразнасці. Усе яго пазычныя кнігі злучае вобраз зярнятаў /не жыта, не каласоў, як, напрыклад, у Танка/ — і ў гэтым ёсць свой сімвалічны сэнс. Яго лірычны герой яшчэ ў першых зборніках «Не ўсе лугі пакошаны» /1958/, «Ветраломная паласа» /1962/ выказаў сваё,

народнае разуменне красы: прыгожае ўвасабляецца ў маральным, што не раз адкрыта выяўляецца ў яго маральных сентэнцыях: «І, як тыя святыя барозны, У чаканні зярнят, я і ты», «Не хачу між калоссяў быць коласам тым, Што часамі ўзрастае без зерня».

З боку крытыкі было б неаб'ектыўна бачыць у лірычным героі яго пазіі інтэлігента, які толькі сузіральна ўспрымае красу свайго краю. Слова М. Ароцкі нараджалася з любові і крыві, бо ўбіраў у сябе шматвяковы боль курганоў, магіл і незагоеныя да гэтых дзён раны ў душах людзей, перажыўшых мінулыя вайну. Таму звыклія традыцыйныя для нашай пазіі вобразы прыроды, продкаў набываюць у творах Ароцкі выразна эпічны змест. Чалавек у светаадчуванні пазыта — звяно паміж трагічнай гісторыяй і той будучыняй, што ствараецца сучасным патэнцыялам духоўнасці грамадства, — вось чаму ўвага пазыта скіравана не на яго ўласнае «я», а перш за ўсё на маральны, эстэтычны вопыт народа. Яго зварот да сваіх каранёў скіраваны ў будучыню /вершы «Голас крыніцы», «Дарогі Беларусі» і інш./ Менавіта адсюль, з радзіннага, з роднага кута — вытокі духоўнасці яго твораў, пра што ў многіх вершах ён кажа адкрыта, але без залішняга пафасу і патэтыкі:

Адсюль, з перажыванняў,
з працы рук
Інакшы ракурс бачыцца
ўсіх коштаў.

/«Далучэнне да зямлі»/

У першых зборніках вобраз Радзімы атаясамліваўся ў пазычным уяўленні пазыта з кветкамі бяссмертнага, каранем аеру, снапамі нажатымі — вобразамі канкрэтнымі і ў пазычнай ступені сімвалічнымі; з гадамі ж матывы Бацькаўшчыны набывалі адценні акрэсленага гістарызму, філасофскага напаяўнення. Паэт глядзіць на свой край як на «гістарычны дом», таму і вобразы канкрэтных людзей, землякоў набываюць велічнасць, а пазычныя словы пра іх гучыць урачыста, узвышана:

Гляджу: колькі постацей —
мужных, трыбушчых —
Трымалі, як замкі, бацькоўскі
рубеж.

/«Падземныя замкі»/

У канцэптuallyным пазычным разуменні Бацькаўшчыны М. Ароцкі набліжаецца да караткевічаўскага асэнсавання спадчыны, лёсу яе лепшых сыноў. Так, і ў «Баладзе бацькоўскага краю» — аповяд пра беларускага ваяра, які памірае ад варожых рубцах:

Тыя шрамы не толькі
ад куль —
Ад мячоў, ад клінкоў, ад дзідаў.

Такі абагулена-гістарычны погляд на чалавека прадвызначыў плённы зварот М. Ароцкі да жанру балады. Творы «Балада пра няскошанае жыта», «Балада бульбянога поля», «Балада блакыты» ды іншыя ў рэалістычным ключы

выяўляюць чалавечую прыгажосць найперш у самахварным служэнні Бацькаўшчыне, у тым, каб высакародна паміраць і перамагчы смерцю.

Пераасэнсоўваючы пісінскае: «мне ў жыта хочацца ўвайсці, Мне вечнасцю здаецца жыта», можна смярджаць, што М. Ароцкі змог адметна асэнсаваць пасляваеннае жыццё вёскі ў пазыме «Матчына жыта» /1977 г./, стварыўшы на бытвым матэрыяле па сутнасці новы гімн жыту як сімвалу перамогі жыцця ў жорсткай вайне з фашызмам. Спрадвечна традыцыйны ў беларускім мастацтве вобраз жыта ў пазыме персаніфікаваны не проста да вобраза-пейзажа, вобраза-рэчы, што прадвызначае развіццё сюжэта, дзейнічае побач з вобразамі людзей, а ўзняты да вышні філасофскага абгульнення, барацьбы жыцця са смерцю. У ім сканцэнтраваны і шматвяковыя духоўныя каштоўнасці, і трагізм вайны:

Першы сноп — матчын,
самы сцяблысты,
на галашэнне,
на боль каласісты.

Своеасаблівым працягам ідэйнага зместу твора з'яўляецца драматычная пазыма М. Ароцкі «Курганне» /1979 г./, у якой цэнтральным вобразам выступае Хлеб. Паэт па-майстарску развівае пазытку драматычнай пазымы, спалучаючы рэальнае і ірэальнае. Не дзіва, што М. Ароцкі зарэкамендаваў сябе сталым майстрам гэтага самага цяжкага жанру ў

Віншуем!

МІКОЛУ ФЕДЗЮКОВІЧУ — 50

Мікола Федзюковіч друкуецца з 1960 года, калі пасля заканчэння сярэдняй школы пачаў працаваць літаратурным супрацоўнікам Драгічынскай раённай газеты. З пазіцыяй не развітаўся і падчас службы ў арміі /1962—1966/, і будучы студэнтам Літаратурнага інстытута імя А.М.Горкага, які скончыў у 1970 годзе, і калі працаваў у выдавецтве «Народная асвета», газеце «Чырвоная змена», бюлетэні «Служба быту Беларусі». Выдаў кнігі «Зямля — магніт», «Мілавіца», «Птушыны грай», «Макаў цвет»...

З пазіцыяй не развітаецца і цяпер, калі знаходзіцца, так сказаць, на вольным хлебе. Да ўсяго выступае з нарысамі, літаратурна-крытычнымі артыкуламі — яны рэгулярна гучаць па радыё, друкуюцца ў рэспубліканскай перыядыцы, перакладае на беларускую мову творы прадстаўнікоў іншых літаратур. Віншуем Міколу Мікалаевіча з поўднем веку! Жадаем яму ранейшай жыццёвай і мастакоўскай бадзёрасці і друкуем вершы юбіляра.

КРУГАВАРОТ

О, колькі ўпала на зямлю лісьця!
Калі б усё, што вырастае зверху,
было не падладна чалавеку,
ні не спыніўся б вечны рух жыцця?

Не, не! Такі наўкол кругаварот,
такія ўсюды прага раўнавагі,
што кожны ліст апалы без развагі
ўсё аддае наступнаму — штогод.

Ды новае, наступнае лісьце,
шкада, не помніць аб мінулагоднім,
прыбытым да зямлі дажджом
халодным...

Мы ж — не лісьце. Аб продках
забылі не стане нашай прышласці асновай
ні ў час асені, ні парой вясновай.

Вазьміце шпілі вострыя парквы,
скупыя камяністыя палеткі,
бязрылі і бярозавыя розгі
і некалькі напам'яць слоў;
вазьміце яркую струну зары
і многа рук, і многа-многа рук,
мазольстых, умелых, пранавітых —
і з'явіцца Гісторыя сама...

РАКА

У шэрай расцы цішы і спакою,
нібы балота, — цёмная душа.
А мне пражыць бы горнаю ракою —
імчаць удалеч пльынь, а не ляжаць!..

Калі ад спёкі чахнуць ніва стане,
адзіны паратунак — у рапэ.
Яна нясе палям выратаванне,
пульсуе — бышам жылка на руцэ.

Збяруша людзі восенню
ля млына —
стаяць, глядзяць з надзеяй на раку,
калі яна няўтомна і няспынна
стварае з зерня белую муку...

Так неспакойна жыць бы мне
дазвання —
ракой імклівай на сваёй зямлі!
Высокае, шчаслівае прызвание:
варочаць жорны і паць палі.

Мне б вашы вусны — мёд бы піў
дчы запіваў гарбатай,
адну-адзіную любіў
і быў бы тым багаты.

Мне б вашы вочы — іх, як вы,
не апускаў бы долу,
ад іх святалнай сінявы
не цмеў бы свет ніколі!

Мне б вашы рукі — прад маной
іх не падняў бы ўгору;
сябры віталіся б са мной
у радасці і ў горы.

Мне б ваша сэрца — на далонь
я не паклаў бы сэрца.
Не для таго яго агонь,
каб мог выгодуць грэша...

За кожны позірк свой і рух,
за думку ў кожнай фразе,
за чыстыню душы і рух
я прад людзьмі ў адкасе.

Хай крые бог, каб наступіў той час,
калі сябры, якія нас любілі,
знялюбяць нас і ўзненавідзяць нас
і здэкам закляюмуць да магілы.

Хай крые бог, каб наступіў той час,
калі ў тваіх вачах яснавіможных
я адлюструюся апошні раз
перад тваім апошнім падарожжам.

Хай крые бог, каб наступіў той час,
калі адзі пад зоркай Мілавіцай
на скрыжаванні незнаёмых трас
я на тваё імя буду маліцца...

Але — не, не! Ты ўсіх перажывеш;
мяне, ліхіх сяброў і гэты верш.

ЯСЕЛЬДА

Памяці Я.Я.

Прачыналася рэчка Ясельда
і цякла ў старажытны бор...
Павандрую — і зноўку я сюды
прынясу і любоў і боль.

Хай сунімецца боль ад дотыку
хвалі ціхай, нібы сляза...
Пачыналася песня з досвітку
ў барадатых, сівых лясах.

О, дачка летуценнай вярнасці —
ясельзянка з касой-красой,
я не веру, што ты не вернешся
ў гэта мудрае хараство!

Недарэмна пад колам сонечным
пальмінее жарства ўгары...
Я не веру, што, бышам сённячы,
заўтра дзень твой пад ім згарыць.

А паверу... — душой параненай
на гарачы ўпаду абрус...
Захвалоешца рэчкай ранішняй
у вачах маіх Беларусь!

Не выдумляй пачуццяў, вершаруб,
у тлуме не згубі сябе самога,
сябе карай бязлітасна і строга;
падалей будзь

ад пустазвонных труб,
спакойна ўзводзь свайго
палаца зруб,
і не крыўдуй, не наракай на лёс,
што не збіваеш лёгкай славы рос...

Душа, працуй бязлітасна, бо ты —
маё сумленне, суд мой — назаўжды!

замежжа. У ім аналізуецца як асобныя выданні — артыкул У. Мамонькі «Праблемы культуры і мастацтва ў «Запісах» /гаворка ідзе пра «Запісы Беларускага інстытута навукі і мастацтва», што выходзяць у ЗША/, так і засяроджваецца ўвага на пэўных аспектах праблемы ў святле замежных публікацый — «Нататкі мастацтвазнаўчай Скарыніны» В. Шматава і «Дэкаратыўна-прыкладное і выяўленчае мастацтва на старонках «Нівы» Л. Маленкі.

Ёсць у зборніку яшчэ адзін раздзел — «Фальклор». У дадзеным выпадку маецца на ўвазе фальклор Беластоцчыны. А. Ліс і А. Фядосік разглядаюць адпаведна «Каляндарна-абрадавыя творы» і «Радзінна-хрэсьбінную і вясельную пазіцыю».

Згодна палажэнню Часовы творчы калектыў ствараецца тэрмінам на адзінаццаць месяцаў. Калі работа над першым выпускам «Культуры беларускага замежжа» была завершана, мы адразу стварылі чарговы Часовы творчы калектыў.

— **Значыць, хутка выйдзе і другі выпуск зборніка?**

— Тут ужо ўсё залежыць ад выдавецтва «Навука і тэхніка». А летам яго было б мець няблага. Летам жа, як вядома, у Мінску пройдзе і з'езд беларусаў свету. Кожнаму яго дэлегат, дарэчы, будзе ўручаны першы выпуск кнігі. Не лішнім быў бы і другі...

— **Анатоль Вікенцьевіч, пазнаёмце, калі ласка, са зместам**

другога выпуску «Культуры беларускага замежжа»...

— Па традыцыі адкрываем яго раздзелам «Постаці». М. Мішчанчук расказвае пра вельмі самабытнага паэта А. Салаўя, А. Ліс разглядае пазіцыю Х. Ільшэвіча. Творчы і жыццёвы шлях кампазітара М. Шчаглова-Куліковіча — у полі зроку С. Берасценя. Я ў артыкуле «Ля вытокаў культурнага адраджэння» паказваю ролю Данчыка ў абуджэнні нацыянальнай свядомасці беларусаў.

Змястоўным аб'яе быць і раздзел «Выданні». Л. Маленка вядзе гаворку пра газету «Беларус» як адно з важнейшых беларускіх выданняў у ЗША, засяроджвае ўвагу на асветленні «Беларусам» дэкаратыўна-прыкладнага, выяўленчага мастацтва... Назва артыкула У. Мамонькі, як кажуць, сама гаворыць за сябе — «Чытайце «Беларускі каляндар». Гэтае выданне выходзіць ў Беластоку, поруч з іншымі пытаннямі асветляе і праблемы драматычна-сцэнічнага мастацтва. Наколькі гэта ўдаецца «Беларускаму календару», і разважае У. Мамонька. Тут жа друкуецца артыкул «Раку жывяць рачіны», у якім аналізуецца творчасць пісьменнікаў Беластоцчыны, прадстаўнікоў самых розных пакаленняў.

З'явіцца і новы раздзел — «Асяродкі». У прыватнасці, Т. Гаробчанка пазнаёміць з жыццём беларусаў Кліўленда, расказа пра

культурны цэнтр «Полацак» і аднайменны часопіс, якому, як вядома, споўнілася два гады. Я. Адамовіч разглядае дзейнасць кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта, якая на самай справе стала важным асяродкам беларускасці. Даследуецца беларуская літаратура, фальклор, абараняюцца па гэтых пытаннях дыпломныя работы, дысертацыі.

— **А на перспектыву якія планы?**

— Распачынаем працу па падрыхтоўцы трэцяга выпуску «Культуры беларускага замежжа». Расказаць жа ёсць пра каго: і пра пісьменнікаў, і пра мастакоў, і пра музыкантаў. А колькі выданняў выходзіла ці выходзіць і ў Амерыцы, і ў Англіі, і ў Польшчы?! Ды хіба можна абысці ўвагай такія асяродкі беларускасці за мяжой, як Беларускі інстытут навукі і мастацтва ў Нью-Йорку, Скарынаўска бібліятэка ў Лондане, радыёстанцыя «Свабода» ў Германіі.

Як бачыце, работы хоціць. І неабходна спяшацца, каб ліквідаваць тыя прагалы, што ствараліся дзесяцігоддзямі. Ідэалогія прыходзіць і адыходзіць, а агульначалавечыя вартасці застаюцца. Вяртаць іх з небыцця — хіба можа быць больш высакародная задача?!

Інтэрв'ю ўзяў

Алесь МАРЦІНОВІЧ

літаратуры, паколькі з'яўляецца, па сутнасці, адзіным на Беларусі даследчыкам драматычнай пазмы і выдатна авалодаў яе сакрэтамі. Арганічнае спалучэнне ў яго таленце крытычнага і пазытыўнага мыслення садзейнічае творчай рэалізацыі М. Ароцкі ў жанры пазмы як паэта эпічнага, філасофскага складу. У межах гэтых нататак нельга раскрыць змястоўнасць яго драматычных паэм, для гэтага патрабуецца спецыяльнае даследаванне. Што ж да адметнасцяў яго драматычнага таленту, то відавочным з'яўляецца майстэрства М. Ароцкі разглядаць пэўную жыццёвую з'яву ў кантэксце гістарычнага быцця нацыі, а не з пазіцыі ілюстрацыі падзей. Гэта яскрава відаць і ў паэме «Курганне», якая ўспрымаецца як рэкіма са спаленых вёсках і як своеасаблівы гімн духоўнай моцы, маральнай трываласці народа ў час вайны. Як крытык, М. Ароцка ў 80-я гады пісаў: «Вайна выявіла рэальныя духоўныя каштоўнасці — на самых вострых і балючых «зрэзах» жыцця народа». Курганне і ёсць абагульнены вобраз народнай гістарычнай памяці, наваліцы не міналі яго вузлы:

Расла не вёска ваша,
а на ўзлесе
Ад вашых могілак —
Курган-гара.

Хлеб, народжаны ў печох Курганя — найлепшы вобраз пазмы — увагабляе магутнасць духу продкаў. Ён даламагаў выжыць людзям праз усе навалы. Хлеб ідзе ратаваць ад распаду Свет. Гарманічна знітаная ў творы ўзвышана-сімвалічны змест з трагедыйным гучаннем твора, па-філасофску ёмістыя прамовы герояў з народнымі галашэннямі, са спавядальна-малітоўнымі маналагамі Янкі — вогненнага прывіду паэта.

Сведчаннем грамадзянскага

росту паэта з'яўляецца яго зварот да глыбінных пластоў нашай гісторыі і, у прыватнасці, да крэўскіх падзей у драматычнай паэме «Крэва» /1988/. Менавіта праз Слова паэт імкнецца ўзняць дух мінулых вякоў:

Бяру абломак цэглы,
нібы крэда.
І апалае вусны слова «Крэва».

З пазіцыі гістарычнай праўды М. Ароцка асэнсоўвае падзеі, звязаныя з набыццём Ягайлам вялікакняжацкага пасада — цераз забойства ў сутарэннях Крэўскага замка свайго дзядзькі Кейстута. Заступнікам Літвы, «нядрэмным вокам дзяржавы» намалюваны ў паэме вобраз князя Кейстута. З яго маналагаў перад намі паўстае і дзяржаўны дзеяч, і нявольнік гістарычных абставін.

Вялікім укладам у беларускую Скарыніну і пазіцыю можна лічыць драматычную пазму М. Ароцкі «Судны дзень Скарыны», напісаную ім у 1986—1989 гадах /яна выйшла ў 1991 годзе асобнай кнігай у цудоўным афармленні сліннага мастака М. Купавы/. Гэты твор засведчыў і грамадзянскую сталасць, і адметнае пазытыўнае майстэрства М. Ароцкі. Паэт развівае тут значнасць любімых сваіх вобразаў: Курганя, Крэва, легендарных гістарычных асоб. Яскравы ў паэме характэрны для ўсіх яго драматычных паэм прыёмы чаргавання рытмізаванай праявічнай мовы герояў і верша ўзвышана-патрыятычнага гучання, якім прамаўляе Дух галоўнага героя Скарыны, лагічныя пераходы ад узнаўлення рэальна-жыццёвага матэрыялу да яго філасофскага абгрунтавання. Мастацкай адметнасцю пазмы з'яўляецца напам'яць падтэксту, дыялогаў герояў філасофскім зместам і, галоўнае, не ілюстрацыйнасць біяграфіі Скарыны, а спасціжэнне

яго духоўнай працы ў імя Бога і Бацькаўшчыны ў кантэксце развіцця чалавечага духу ад часоў антычнасці да эпохі Адраджэння, калі жыў Скарына, і сучаснасці і будучыні, куды скіраваны яго гуманістычныя ідэалы. Лёс Скарыны М. Ароцка разглядае ў кантэксце трагізму лёсу мастака. Скарына неаднаразова звяртаецца да сваіх ідэйных продкаў:

Авідзій, Дантэ,
хто павёў ваш лёс
Шляхамі сумных геніяў
выгнання?

Упершыню ў беларускай пазіі М. Ароцка паказаў Скарыну як выгнанніка так пераканаўча і моцна, хоць такое асэнсаванне Скарыны намецілася раней у пазіі У. Караткевіча. Надрукаваўшы Біблію першым сярод усходніх славян і «раней — чым Лютэр на Нямецчыне... Раней, чым Біблія па-польску», Скарына не знайшоў падтрымкі сваёй справы на Бацькаўшчыне. Выгнанне Скарыны працягваецца і па сённяшні дзень, бо знявечаная таталітарызмам мова не адраджаецца, зноў на яе, а значыць, і на душу беларусаў палюць «хіжадзюбы» розных колераў. Праз увесь твор праходзіць матыў малітвы Скарыны — як плач за зганьбаваны народ, мову, асвету: «Дакуль бацькоўскі край Выгнанцам будзе з краю?» Прамаўленне Духу Скарыны накіравана і да кожнага з нас як дакор нашага Настаўніка. Так, як Бог судзіць кожнага чалавека ў Судны час, так дакор Скарыны ёсць тым Судным днём для нас, ягоных нашчадкаў, за нашу духоўную занябанасць. Такім мне бачыцца сімвалічны сэнс назвы твора Міколы Ароцкі — паэта, чыё пазытыўнае слова жыве надзённымі трывогамі Бацькаўшчыны.

Ніна АКСЕНЧЫК

г. Мазыр

І НЕБАМ СТАЎ ДУХ ТВОЙ

НАЧНОЕ

За вокнамі трамвай на вуліцы грукоча.
Апошні ўжо, відаць. І ён спачыну хоча.
А я сяджу на кухні. Мой мазг
яшчэ не дрэмле.
І побач мыты посуд да глянцу
сушыць пер'е,

І жонка і дачка забыліся ў падушках,
І клетку не дзяўбе зняволеная птушка,
І сцішаны народ адлежваецца ў стоме...
А я адзін не спаю ў яго бязладным доме.
Астаф'ева вазьму, то нашага Арлова...
Ды слова, як агонь, другое паліць слова.
Нямею я. Свае — сырыя для падпалкі...
/Якраз як пад рукой з Барысава запалкі./
І думаю: чаго сяджу я тут, на кухні,
Так позна і святло ў вачах маіх

не тухне?
Мажліва, больш ніхто сярод
вось гэтай ночы
Не помніць вас ужо і помніць вас
не хоча,
Забраных сном, як пальцы
прытулкамі пальчатак, —
І ў вашага жыцця адзіны я нашчадак,
Адзіны спадкамец і праваднік адзіны
Начнога цягніка, што збіўся з пуцявіны,
І мройліва ляціць у часе і прасторы,
І тухнуць перад ім, як зоркі, семафоры...
Бог з вамі!

Я слабы.
Пара і мне ля боку
У жонкі падрамаць. Тым болей,
што звысоку
Заглядвае ў вакно і свеціцца глыбока
Усёбачнае — наскрозь пранізілае —
ВОКА

даСЛОЎНАЕ

Так многа слоў, а сэнсу ў іх няма.
Гасподзь не даў яшчэ ўсяму імёны
Сапраўдных...
Таму — гучыць сурма,
І пішуцца дзікунскія законы,
І бубны б'юць, і вогнішчы гараць,
І спальваюць і кніжкі і вядзьмарак,
І грубай раццю сунуцца на раць —
І сонца лік ледзь-ледзь
свіціцца ў хмарах...

А сэнсу ўсё — няма...
Здаецца мне парой:
Жыццё мае не ёсць,
а мне заўНА сніцца...
Так цёмнае акно на зорны зёўрыць рой,
Хоць зорка ні адна не можа
ў ім змясціцца...
Высокі сэнс — німы, таемны
і дарма
Разгадваць сутнасць слоў,
згадаўшы іх імёны,
І прагнуць зразумець: чаму гучыць сурма
І голасам яе з нас кожны памянёны...

... А памяць пра жыццё
якая змесціць мова?!
О Слова, ты — Гасподзь!
А Ты, Гасподзь — ні слова...

ШТРЫХІ ДА САНЕТАЎ ШЭКСПІРА

Чытаць небяспечна Шэкспіра на ноч,
Бо ноччу не змежыш пакутлівых воч.
Сябе ён і нас суцяшае ў сенеце:
«Краса не памрэ аніколі на свеце».

О, бедны Уільям! Вялікі Шэкспір!
Ты — слова заложнік і страці вямпір.
Твой геній быў скуты свабодай любові.
Два сэрцы ганялі два токі крыві.

Мужчынскае мужа валодала сілай.
Жаночае ласкі цнатыва прасіла...
І ўсе твае мудрыя вечныя словы
З любові, як з рабства, здымалі аковы...

І небам стаў дух твой.
А плоць твая — жвір.
... І драма жыцця не сцэнічна, Шэкспір...

НА ГАДАВІНУ ПЕРАСЯЛЕННЯ БАЦЬКАВАЙ ДУШЫ

Ты не сумуй у адзіноце, бацька.
Бо хутка мы збяромся Там усе...
Наведай свайго бацьку ці суседа —
Пагамані і раскажы, што ў нас
Тут дзеялася добрага й благага

РАНЦАЙ я шыбаваў з свайго чацвёртага пад'езду студэнцкага інтэрната на першую пару. На вуліцы было золка, хача ўжо наступіла вясна. Начны мароз прыхапіў лёдам пліткі калюжыны і можна было іспі не выбіраючы дарогі. А калі першага пад'езду, на рагу нашага інтэрната, мне паказалі цёмную плямю на асфальце з растружанымі аскабалкамі тонкага ледзянога шкла і сказалі, што гэтай ноччу з даху сюды скокнуў нейкі невядомы хлопец. Галава ягонага трэснула і ногі закінула на спіну.

Я хутка прабегаў каля гэтай плямы, краем вока ловячы, што цёмная кроў на чорным асфальце амаль не заўважная і што калі б не напярэдзілі, дык можна было б прайсці проста па ёй.

У той дзень была толькі адна пара, і праз паўтары гадзіны я ўжо вяртаўся назад. Сонца растапіла лёд, ходнік заліло вадою і даводзілася іспі паўз броўку, дзе за зіму снег укамянеў і нават зараз яшчэ ляжаў цёмнаю грэбляю і не распаўзаўся пад нагамі. На рагу інтэрната, дзе скінуўся самагубца, у гумовых галёнах з дзеркачом у руках корпалася дворнічыха. Я спыніўся і заварожана паглядаў, як яна зганяе паружавелую ваду да спёкавых кратаў, шоргаючы дзеркачом па асфальце. Часам яна вярталася назад, захоплівала шырэйшае кола вады і змывала асфальт па другім разе начыста. Падхопленыя хвалкамі, лена куляліся наперад вымытыя ашмёткі мазгоў. Усё было проста і звычайна. І дворнічыха ў галёнах з дзеркачом на дзеркачку і з чырвонымі пасіверанымі рукамі надавала ўсяму нейкую свойскую, зусім нармальную атмасферу. Мне памусылі здалася родная бабуля, якая заўсёды змывала кроў пасля закодзатага парсюка, каб не залізалі сабакі.

Але думаць пра ўсё гэта не хапелася. Усё ж такі на дваро была вясна. Я аднёў вочы ад дворнічых і убачыў у сябе пад нагамі ўгніцаны ў бруд, набрынялы вадною вуніўскай сшытак, які быў скляпаным напалам і без вокладкі. Я інстынктыўна нахіліўся, выхопіваючы яго з бруднае жылкі. Першая старонка была моцна запалканая і толькі адзін з ніжніх скляпаных можа быць разабраны. Я прабегаў паміж вапнамі «... нічога гарачага і не пашу. Добраха тваю «Рамонт»», прыпохнуўся па розных духоў і крэмю, пакуль не перакапаўся, што яе пах — гэта пах довадны. Я атлецеўся па баках і ўзвуху сшытак у кніжніцу сваёй студэнцкай торбы. Я рантам зразумеў, што гэта быў сшытак самагубцы, які пашлаўся з ім з даху інтэрната і падляцеў убок, а трапіць проста быў нікім не заўважаны і прытапаны ў бруд.

У інтэрнате я затаваў сабе гарбаты, адпінну дзверы на даўбен, каб праветраваць пакой, і сеў у свой улюбёны стары фатэль, які перадаваўся

студэнтамі па спадчыне няведама з якіх часоў.

Сшытак быў спісаны буйным пісьмом, якое лёгка чыталася, але запісы вяліся атрамантам і месцамі зусім расплыліся. Гэта нельга было назваць дзённікам, бо дат і якой-кольвек перыядычнасці не было. Хутчэй проста асобныя запісы, якія, як бачна па зашмалцаваных рагах сшытка, ён заўсёды цягаў з сабою.

Пэўны час я вагаўся, ці маю права на гэтыя запіскі, а затым падумаў, што ўжо на вуліцы прачытаў першы сказ.

Алесь БЯЛЯЦКІ

КАХАНКА ДЛЯ САМАГУБЦЫ

Апавяданне

Апроч таго, павінен жа хтосьці ведаць, чаму гэты хлопец скокнуў з даху, дык чаму б і не я, які вышчгнуў гэты сшытак з броду. Я адгарнуў першую неразборлівую старонку і пачаў чытаць:

«... адсутнічае... заўсёды штосьці адно. Жыццё шматмернае і рознабаковае. Але ці здольнае яно злучыць у адзінае цэлае тое, што існавала фрагментарна ў розныя гады і нават у розныя эпохі. Трэба няспынна шукаць і я калі-небудзь сустрэну яе. Наш гордзі такі вялікі. Але я павінен знайсці яе як мага хутчэй, хача цяжка мне будзе вызначыцца. Ведаю адно, я пазнаю яе па паху лаванды. Ружа і бэз, нарцы і палын, гіяцынт і жасмін — усё мінае і выпетрываецца, як дым. Толькі лаванда вечная, ёй не страшны час».

Я раб твой, Моніка, да скону жыцця я буду стаяць перад табою на каленях, не адводзячы вачэй. Але ж дзе ты, Моніка, дзе ты...

...Іхаў у тралейбусе. Яна бяззела наперадзе і я мог бачыць толькі яе шыю, чорныя з сівяватым адлівам асрыйскія косы, міндалёны персіскі разрэз вачэй і роўны носік, як у Неферціці. Здаецца, яна была жыдоўка. Яна трымалася за парэнчу, і я звярнуў увагу на пашчотную лінію яе рукі, на далікатную белую скуру яе шыі, чыстую як алебастр з матаваю падаветкаю знутры. Так свіціцца персід, набрынялы гарачымі летнімі промнямі. Яна была чароўная, як усходняя багіня. Косы яе пахлі лавандаю.

О, Наэмі, я амаль што паверыў, што гэта была ты... пасміхнулася і сэрца маё адарвалася і ўпала на брудную, запляваную тралейбусную падлогу. Я горка памыліўся. Зубы, паедзеныя карыезам, чорныя, гнілыя аскабалкі тырчэлі ў яе ў роце. Я чуў, які балотны водар ішоў ад гэтых зубоў, і нават лаванда не магла перабіць іх атрутны пах.

Я выскачыў з тралейбуса проста перад святлафорам, расціснуўшы дзверы сілаю, ушчаміўшыся туды, як вуж, і ледзь не пакінуўшы ўсярэдзіне свай

дасканаласці твайго стану і спеласці тваіх ног. О, Анастасія, я буду стаяць так перад табой вечна!

... страх ахапіў мяне. А раптам, калі яна павернецца, я убачу зусім не тое, пра што так доўга марыў. Я не вытрываю бы гэтага. Чым болей я ўглядаўся ў яе плечы, у яе раскінутыя ззяючыя валасы, тым болей мяне апаноўвала няўпэўненасць, недавер. Мяне затрэсла, як у ліхаманцы, і, здаецца, пачаў дрыжэць касцёл. Рыштаванні гатовыя былі абваліцца на мяне. Здавалася, сэрца маё зараз разарвецца ад стра-

чаравік. Але гэтае расчараванне толькі надало мне сілы, я ліхаманкава кінуўся ўнагоўп, перабіраючы людскія абліччы і адкідаючы іх ад сябе, як бракаваныя дэталі з канвеернае стужкі. О, што б я рабіў, калі б не меў вачэй!..

... зайшоў у касцёл. Я нават не ведаў, што яго адчынілі. Раней тут быў нейкі спартыўны склад і я некалькі дзён працаваў тут, цягаючы з месца на месца хакейныя кійкі. Зараз усярэдзіне ішоў рамонт. Скрозь стаялі рыштаванні і нават драўляны крыж на іхнім тле здаваўся нейкай функцыянальнай папярэчнай. Людзі стаялі паміж драўляных падпораў у пэўным парадку, як шахматныя фігуры. Я прабіраўся наперад, як снуючы конь, шукаючы незапоўненыя краткі. І раптам спыніўся, бы скамянелы. Праз моцны пах лаванды, пушчаны па касцёле з каззіла, прабіралася лаванда. Ад гэтага паху ў мяне, здаецца, размякчваюцца косці і дзервянеюць мазгі. Але хутка я апытомеў і убачыў перад сабою Анастасію, О, Анастасія! Ногі мае не трымалі мяне, калені залагнуліся і я ўкленчыў перад табою, як і абяцаў.

Раскошныя валасы спадалі на плечы твае. Гэта быў кантанавы ватаспад, што ззяў і перадываўся ад сонечнага промня, які прабіваўся ў касцёл з нейкай шчыліны. О, Анастасія, плечы твае, бы два палеткі, па якіх раскінуліся духмяныя хвалі косяў, і бачны з-над іх толькі кончыкі тваіх мармуровых лапатак. І хітон твой муаравымі складкамі спадае да пят і не хавае ён

шэнных і супярэчлівых думак. О, не, толькі не падман! Я куляю вылецеў з касцёла і пабег няведама куды. Ачомаўся я на лаўцы ў гарадскім парку. Адчай і жаль ахапілі мяне. Нашто я гэта зрабіў, Анастасія! Больш я ніколі не убачу цябе!..

... падставіў самы край чаравіка. Трамвай роўна адпілаваў мяне яго, здэргскуру на вялікім пальцы, а таксама два пазногці. Было вельмі балюча. Спазммы схалпілі мой мачавік і я ледзьве дакульгаў да кіёска «Саюздруку». Фізічны боль надаў мне новай энергіі ды імпульсу. На добры лад трэба было б адпілаваць сабе ўсю нагу, але як я тады знайду сваю Пенелопу? О, Пенелопа, я буду шукаць цябе вечна! Я буду нікаць, як хорт, дзе толькі змагу, але знайду цябе!

... я думаю пра яе ўвесь час і калі-ніколі мне здаецца, што варта толькі працягнуць руку і я дакрануся да яе. Хвала захвалення і радасці прабягае талы па ўсім маім целе і я адчуваю сябе амаль шчаслівым...

... Яна ішла па асфальце басанож, так, як ходзяць па нябесных аблоках. І сапраўды, салаткаваты на смак туман заціпаў вуліцу. Неонавая рэклама фарбавала яго ў розныя прыгожыя калеры. Яна плыла над асфальтам, пераступаючы па сівых аблоках. Палкраселенымі абрысамі ў размытай начной прасторы ззяў яе люмінесцэнтны плашч, які сыпаў у розныя бакі электрычнымі іскрамі. Я

За іх адсутнасць доўгу...
 Дарэчы,
 Мажліва, гэта слова да цябе
 Я ўсё-ткі надрукую ў нашым «Ліме»
 І, ведама, вяскавай нашай мовай.
 Мяркую, што і Там яна не ўмерла,
 Бо столькі беларусаў узнялося
 На вуснах з крэўным словам ад Мацея,
 Каторы празываўся Бурачком...
 Мы Тут будзем новае грамадства
 З савецкім чалавечым грубым тварам.
 Пра тое скажа вам Міхась Ткачоў.
 Паслухайце, бо Тут яго не чулі...
 Змяю не прадаюць і не купляюць
 І акурат не абрабляюць нават.
 А ўсё паўсюль настолькі ўдаражала
 Адносна курсу нашага сумлення,
 Што сёння адэкватнае рублю!..
 Таму ёсць біржы, нешта тыпу баржы,
 Дзе бражнічае некалькі матросаў,
 Сплаўляючы па плыні капіталы...
 Ды ўрэшце я і сам ва ўсім не цямяю,
 Таму жыву з авансу да зарплаты,
 А Ванька-узурпатар — кожны дзень...
 Нягледзячы на гэта, мы святкуем
 Усе на свеце даты, акрамя
 Суботы і нядзелі...
 Я прашу,
 Шапі цераз Апостала няўзнак
 Ты Госпаду, што сын твой Леанід
 Ніякай не запэцканы крывёю,
 Прынамсі чалавечай, бо да ўгодкаў

Тваіх свінчо мы ўсё-ткі прыкалолі...
 І калі ёсць Там пэўная работа,
 Хай прытрымае для маёй душы.
 Я змогся на падзеішчыне... Скажы,
 Без выхадных і святаў — дзень і ноч —
 Я буду адрабляць зямны аброк свой
 З натхненнем і душой...
 Ну, што яшчэ?
 Сабралася тут маці да цябе
 І Млечны Шлях намацавае вачыма...
 Браты мае ганяюць на машынах,
 Згубіўшы ўсе правы на летуценні...
 А пра мяне ты ведаеш, таму —
 Там месца абжывай, радзей, будуйся...
 Бо для таго і вопыт твой зямны,
 І лёс бацькоўскі твой,
 І Бог — настаўнік...
 На гэтым я і скончу свой аповяд,
 І з маці перадам, а мо — і сам...

ЗАЎЧАСНАЕ

I
 Баліць маё сэрца
 Не метафарычна —
 Фактычна.
 І б'ецца
 Яно арытмічна.

Заціхне пад вечар
 Падранкам загнаным,

цягнуўся следам, не даючы сабе веры
 — няўжо гэта мая Люцыя? Яна спы-
 нялася і прыязна пасміхалася мне,
 заклікаючы вабнымі рухамі рук. Ціха
 патрэскавалі электрычныя разрады, і
 німб нетутэйшасці ахінаў маю Люцыю.
 Я доўга не мог наблізіцца, як саба-
 ка, прыліскаючыся да асфальту. Калі
 б у мяне была пыса і хвост, я заскуголіў
 бы ад шчасця і задубасіў бы сваім
 хвостом па асфальце і поўз бы да яе на
 чэраве, хаваючы між лапаў галаву і
 вушы. О, Люцыя, я знайшоў цябе,
 шчасце мае!..

Яна ўзяла мяне за руку, напачатку
 мяне ўдарыла токам, і я адчуў у на-
 чной золі, якая пшчотная скура на яе
 далоньках, як у коткі на лапках. Яна
 пашынула мяне, злёгка паскрэбваю-
 чы маю руку мяккімі пазногцікамі, і я
 пайшоў за ёю, як сляпы, няўпэўнена
 перастаўляючы ногі. Я гатовы быў ісці
 на край свету, але праз нейкі час мы
 зайшлі ў кватэру, поўную няяркага
 святла. На сценах виселі персідскія
 кілімы, на падлозе ляжала шкура бе-
 лага мядзведзя. Над уваходам з вітальні
 ў пакой шчэрыла жоўтыя зубы вялізная
 рагатая галава лая. Усё было чароўна
 і незвычайна. Сэрца маё напоўнілася
 ціхай музыкай бязмежнае пшчоты
 да Люцыі. Яна ўключыла магнітафон
 і гукі, якія я пачуў, дзіўным чынам
 супалі з маёю ўнутранай мелодыяй.

Мы пачалі рухацца ў такт, не
 набліжаючыся адзін да аднаго. Люцыя
 паступова вызвалалася ад вопраткі, як
 ружа, што скідае з сябе шоўкавыя
 п'ялёсткі. І я, зачараваны дасканаласцю
 яе рухаў, нязграбна і ліхаманкава
 рабіў тое самае. Хутка мы засталіся,
 бы тыя першыя Адам і Ева, якія яшчэ
 не ведалі, што такое сорам. Які там
 сорам, калі перада мною плавала,
 ледзь дакранаючыся да паркета, сама
 дасканаласць. Не апісаць таго захва-
 лення, якое адчуваў я, глядзячы на
 рукі Люцыі, якія птушкамі луналі ў
 паветры, на яе роўныя плечы з
 няўлоўным уздымам каля шыі, на
 грудзі, якія жылі асобным жыццём. А
 гэты дзіўны выгіб улоння і крапільная
 ўмялінка пупка...
 Сутаргавы экстаз ахапіў мяне і я
 зразумеў, што такое рай. Спустошаны
 і шчаслівы, я падцягнуўся да Люцыі,
 абняў яе і схліў ёй на плячо твар, па
 якім ліліся слёзы.

... звайтавала на шкуру мядзведзя.
 Скрутаны і рыгаючы жоўцю я згроб у
 ворах сваё адзенне і выпайў з кватэры.
 Дасюль мяне блажыць ад паху потнага
 жаночага цела, якое хіба што з
 сапраўдным д'яблам займалася нейкім
 вар'яцкім каханнем. Так, мабыць, па-
 тыхаха ад усіх жанчын у Садоме. І
 чаму я забыўся пра лаванду, пах
 нявіннасці і бязгрэшнасці. О, Амаля,
 я, мабыць, ніколі не знайду цябе...

... увайшла ў вадзі і паплыла на другі
 бок ракі. Крычаць я не мог. Вакол
 было шмат пляжнага люду. Я
 замітусіўся па беразе, грузныч у на-
 паленым пяску, шукаючы

якога-небудзь чаўна. Але паблізу не
 было нават зламанае дошкі. Ія кінуўся
 ў вадзі за Хрысцінаю, хаця зусім не
 ўмеў плаваць. Я адчайна гроб рукамі і
 нагамі, цалкам згубіўшы арыентацыю,
 у які бок мне трэба было плыць. Рака
 пранесла мяне метраў са сто і выкінула
 на водмель, як злохтую рыбіну. Я
 ляжаў у вадзе, не маючы сілы падняць-
 ца, і з суматою паглядаў на вытанчаную
 постаць Хрысціны, якая, як Афродыта,
 выйшла з вадзі, падхапіла з зямлі
 ручнік і няспешна і грацыёзна
 сыходзіла ўдалечыню. Вялікая рака ад-
 дзяляла мяне ад майго кахання. Я
 плакаў, ішчаючы, што не навучыўся
 ў свой час плаваць.

... не знайсці. Апроч таго, мне
 прысніўся сон, што бранзалет, які я
 шукаў, раскруціўся ў вужаку і ўкусіў
 мяне за нагу. Мне было непрыемна
 глядзець, як гэтая залатая стрэлка,
 развіўшы да немагчымасці сваю паш-
 чу, з задавальненнем утыркнула свае
 вострыя зубы ў маё голае сцягно.

... выходзіў толькі паесці. Ляжу на
 ложку, заплюшчыўшы вочы, і чакаю
 яе прыісця. Я пакуль што не бачу яе,
 але адчуваю яе прысутнасць. Пахам
 лаванды напаўняецца мой пакой. Я
 ляжу, баючыся паварушыцца і напа-
 лохаць яе. Мы яшчэ так
 непрызвычайна адзін да аднаго.

... пры месячным святле. Засмужа-
 ныя постаць і аблічча яе. Часам яна
 сядзе ў фатэль і тады я люблю яе
 профілем: кранальным дзіцячым пад-
 бародкам, які мякка з'язджае ўніз,
 роўнаю рыскаю тонкае шыі, поўнымі
 вуснамі, выгнутымі вішнёвым лукам,
 трохкі прыўзнятым носам і цёмнымі
 абведзенымі вачамі з выразнымі
 стрэлкамі тушы. Косы яе сабраныя
 заколкамі ўгору і закінуты цяжкай
 капою на плечы. Яна нагадвае мне
 багіню Нэйт, якая ахоўвае снакой і
 чысціню гэтага свету.

Бывае, што яна спыняецца каля
 дзвярэй, і я люблю яе стромкай
 постацю, высокімі роўнымі нагамі і
 абцякальнасцю дасканалата цела.
 Выгляда і аблічча яе мяняюцца ў
 залежнасці ад яе жадання, і я з нягас-
 наю асалодаю ўспрымаю гэтыя
 метамарфозы...

... Хутка мы загаворым, і гэта будзе
 далатковаю крыніцаю майго шчасця.
 Які я быў наўны, што шукаў яе сярод
 жыных у гэтым натоўпе закліпоча-
 ных! І адкуль яна магла там узнісці,
 там ... гной... у маім пакоі...

... Яна кліча мяне. Я кідаю пісаць,
 бо яна кліча мяне за сабою! Гэта
 адбылося! Яна пакахала мяне! Мы
 дасягнулі!..»

Я сязлаў у фатэль, дарэмна
 ўзіраючыся ў апошнія размытыя радкі.
 Чаго ж яны дасягнулі, падумаў я,
 дапіваючы ачахлую гарбатку. І раптам
 адчуў у накой п'янікі і гаркаваты пах
 лаванды.

Ледзь чутна трапеча,
 Залівае раны...

Каб лена і мляўка
 Сустрэўшы світанак,
 Зняможана хаўкаць
 Ля зёлкавых шклянак...

Яно адхварэла
 За лёс і за словы.
 І, вось, — адгарэла:
 — Бывайце здаровы!

Туфты не крымзолыце,
 Сябры, ў некралогу;
 Між вас — на самоце —
 Я здолеў дарогу

Ад слова да сэрца...
 А з крэсла на лаву
 І сам я — паверце —
 Як-небудзь ды лягу,

Нямы і грувасты,
 Бы камень, спакойны...
 Жыцця ўжо не варты,
 А смерці — дастойны.

II
 Час надыдзе паміраць —
 Дайце свечку ў рукі.
 Буду светла памінаць
 Радасці і мукі,

Што прыпалі на мяне
 За грахі і цноту...

Памяць хай не абміне
 Сямую драбноту...

Каб у скрайні міг якраз
 Я прыпомніў існа:
 Дзе, калі, каму я з вас
 Зло чыніў наўмысна...

Каб паспеў, нібыта ў сне,
 Згледзець тва вочы,
 Што прабачылі мяне
 Перад зеўрай ночы,

Каб і сам я зацяпіль
 Не спазніўся слова,
 Наказаўшы доўга жыць
 І не дзець злага...

І без смутку і жалбы
 Адгарэў, як свечка,
 Без усякай барацьбы
 Класавай...
 Навечна.

ЕРЭТЫЧНАЕ

І ўсё, што адбылося, — неістотна.
 І ўсё, што адбываецца, — працяг
 Ад семі людскога да пагоста,
 Да храмаў, збудаваных на касцях...

Ніхто канцы з пачаткамі не звяза.
 І ўсе, хто тут, — аднойчы будуць там...
 Бо ўсё, што адбывалася, — не наша,
 І ўсё, што адбываецца, — не нам.

З ПАЭТЫЧНАЙ ПОШТЫ

Тамаш Васільевіч Ляшонак нарадзіўся і вырас на віцебска-
 літоўскім паграніччы — у краі, які даў Беларусі сузор'е
 літаратурных імён: ад Францішка Багушэвіча і Вацлава Ластоўскага
 да Уладзіміра Дубоўкі і Міхася Машары... Водар мясцовай
 гаворкі, яе жывасць надаюць адметны каларыт вершам, якія ен
 піша даўно і, з прычыны прыроднай сціпласці, нікому дагэтуль не
 паказваў. А вершы Т. Ляшонка цікавыя, яны шчырыя і па-
 сапраўднаму лірычныя: галоўнае ў іх — вопыт пакалення, чыё
 маленства выпала на час Вялікай Айчыннай вайны, у іх жа —
 радасць і смутак мінулых дзён, праца, каханне...

Жыве паэт у Глыбокім і ўзначальвае ўсю энергетычную
 службу горада. Творы, якія прапануюцца ўвазе чытачоў, —
 своеасаблівы літаратурны дэбют Тамаша Ляшонка. Пажадаем
 яму і надалей плённа спалучаць з адказнай працай паэтычнае
 натхненне, добры душэўны настрой.

Тамаш ЛЯШОНАК

МАТЧЫНА МОВА

Падчас цябе прарабы цемрашальства
 надоўга выцясялі з гарадоў,
 бязлітасна ссылалі на жыхарства
 ў глухія вёскі — да бабуль, дзядоў.

На жаль, табой таксама пагарджалі
 сябры-суседзі, нават сваякі.
 Пшчоты, цеплыні не заўважалі...
 А ты ўсё прыгажэла праз вякі!

Быў час такі — мне сорамна
 прызнацца
 ў граху вялікім тым, што пакрысе
 пачаў і я на мову забывацца,
 як землякі мае амаль усе...

І можа — ў тым знайду
 я прызначэнне,
 што ўсе гады, дакуль
 пашчасціць жыць,
 прасіць у маці буду прабачэння,
 а роднай мове — шчыранька служыць.

Як неба сінь, як водар сенажаці,
 як пах жыўцы, пошчак салаўя,
 як родны кут, — люблю я мову маці,
 цябе, непараўнальная мая!

НЕПАГАДЗЬ

Раптоўны дождж заспеў
 мяне за працай.
 І вось, праз нейкі час, я ўжо сяджу,
 як у альтанцы, у кусце акацыі,
 бо тут знайшоў прытулак ад дажджу.

Над горкай Мамчынай —
 цяжкія хмары.
 Яны імкнуцца пад сабой схавачь
 пні дрэў былых, што,
 як прышчы на твары,
 счарнелыя ў густой траве стаяць.

А побач — парк, здзіцэлы, занядзаны,
 бо ён нічый — ахвяра тапара.
 За ім — палац, дашчэнтну зруйнаваны,
 краса былога панскага двара.

Шчыруе дождж над возерам і горкай,
 кудлаціць вецер хвалі на вадзе,
 а мне здаецца, ён са мной гаворку
 пра час паданняў і легенд вядзе.

Ён, мабыць, прыгадаў часы прыгону,
 ці рэвалюцый розных і свабод,
 з якіх, на жаль, было так мала плёну,
 затое многа болю і нягод...

Усё прайшло, а на душы трывожна
 за горку Мамчыну,
 за мілы сэрцу кут...
 Сябры мае, вяскоўцы, колькі ж можна
 зямлі бацькоў яшчэ цярэць пакут?!

БАГАЦЦЕ

Таму, вшчучуюць, жыць багата
 і быць шчаслівым на зямлі,
 ў каго не раз на даху хаты
 буслы гняздо сваё влілі.
 Ды вось, на жаль, бусліны клёкат
 маю сядзібу абмінуў,
 і я сабе наладзіў допыт —
 у час мінулы зазірнуў:

успомніў тую сцэжку ў полі,
 што ў дні юнацтва пратаптаў,
 рачулку ціхую, дзе колісь
 каханне першае спаткаў;
 як ціві дурнічкік паўз балота,
 а ля дарогі — чабарок,
 і лета млоснага спякоту,
 і на слізгодзе хістка крок;
 даверліва рыпелі дзверы
 у хаце бацькавай заўжды,
 і цёплы бохан на аеры
 мне смачна пахне ўсе гады...

Падчас цікава і карысна —
 і ў тым зусім няма граху, —
 каб запытаць сябе наўмысна:
 ці бачыў шчасце на вяку?
 Адказ на гэтае пытанне
 шукай сярод знаёмых слоў:
 калі ў жыцці спазнаў каханне,
 то шчасце меў і без буслоў;
 калі вакол бацькоўскай хаты
 не зараслі травой сляды,
 тады, бясспрэчна, ты — багаты,
 як і ў найлепшыя гады.

ЛЕПЕЙ трапіць у палон цуду, чым трымаць у палоне цуд, калі б тое і ўдалося. Але ж цуд паланіць не ўдалася нікому. І відавочцы музычнага цуду ніколі не здолеюць утрымаць яго ў палоне слоў. Але дайце веры: цуд быў. Чароўна-чарадзейныя музыканты з Польшчы, ансамблі «Агс пова» Варшаўскага музычнага таварыства ды «Collegium Vocale» Паморскай філармоніі з Быдгашча, паяднанія мастацкім кіраўніцтвам Яцэка Урбаняка, стваралі на канцэртах у Мінску штосьці зусім асаблівае.

Якая вытанчаная музыканцкая культура, які густойны артыстызм, якая стыльнасць выканання. І якая заразліва-захапляючая саманасалода ў творчасці!

Два канцэрты далі падчас фестывалю «Беларуска-польскія музычныя сустрэчы» нашы госці. Шкада, рэклама тых, сакавіцкіх яшчэ, вечароў у зале на Залатой Горцы аказалася настолькі дыстрафічнай, што ейны кліч проста не пачулі патэнцыяльныя стваральнікі ажыятажу, «праслаўшы» такую падзею! Але ж не колькасцю людзей вымяраецца тэмпература ў зале: па цеплыні, жыватворнасці, узнёсласці атмасферы канцэртаў польскія музыкаў былі папраўдзе аншлагавыя.

І ўсё тут было — цуд: і знітаваны ў антыкварны ружанец польскія духоўныя песняспевы XV—XVII стст., і ўвасабленне іх у сакральным дзействе — з праходамі праз залу, з ламентацияй ля крыжа. І каларыстычная шматварыянтнасць у спалучэнні вакальных ды інструментальных фарбаў /контртэнар ды фідэль; акапальны квартэт; дуэт контртэнара і тэнара ды арфа і г. д./ А самі інструменты! Музыканты «Агс пова» граюць на барочных узорах /або копіях/, назвы якіх захавалі водар даўніны і экзатыкі: фідэль, рэбеч, мазанкі, псалтэрыум, шаламай, корнамус.

Гранне на такіх рарытэтах і абавязвае музыкаў да валодання пэўнай выканаўчай манерай, і вымагае адпаведнай эрудыцыі ды светапогляду. У спісе «універсітэтаў» Я. Урбаняка, напрыклад, — Каралеўская акадэмія музыкі ў Стакгольме, вывучэнне ранняй іспанскай музыкі ў Мадрыдзе, Барселоне, Таледа. Сур'ёзную еўрапейскую школу прайшла таксама скрыпачка Агата Сапега — дзівосны талент, нібыта сама Музыка ў някідкім высакародным абліччы патомнай прынцэсы. Апантаная мультыінструменталісты — Тадэвуш Чэхак /псалтэрыум, лютня, ударныя/, Павал Івашкевіч /арфа, флейты, шаламай/.

Дыхтоўны прафесійны грунт дазваляе Я. Урбаняку разам са спадзвіжнікамі дбаць пра сутнасць мастацтва. Займацца музычным слоўнікам пэўнай гістарычнай эпохі, вывучаць спецыфічныя ідыёмы індывідуальных кампазітарскіх стыляў, нацыянальных стыляў. Займацца духам пэўнага часу — г. зн. ведаць асяроддзе, у якім жыла, напрыклад, музыка раняга еўрапейскага сярэднявечча, умець чытаць і разумець мову жывапісных палотнаў і фрэсак...

У натур творчых інтарэсы неабмежаваныя. І за больш як 10-гадовую гісторыю «Агс пова» ў ягоным рэпертуары ўтварылася гарманічнае мудрае суседства: «восень сярэднявечча» і сучасны авангард, рыцарская лірыка Францыі, Іспаніі, Германіі і рэнесансныя танцы, духоўныя песняспевы і музычна-сцэнічныя творы. Каб гэтая «гара нот» не проста загучала і пачала рухацца, каб аформілася яна ў жывых духоўных істот — на тое і даў Бог музыкам талент пераўвасаблення. У гэтым на першым жамінскім канцэрте пераканаў прапанаваны «на біс» пасля хрысціянскіх песняспеваў італьянскі твор XIV ст. «Ізабэла»: строгія малітоўныя твары выканаўцаў засвяціліся гарэзлівымі напаяўшасцямі, іншую музыку ігралі нібыта іншыя людзі...

Шырыня ды кантрасты творчых памкненняў Я. Урбаняка робяць асабліва высакароднай яго адраджэнскую пазіцыю: паслядоўна, пастаянна рэанімаваць і паказваць раннюю польскую музыку. Ды не як музейны экспанат, а як бліскучыя, свежыя ўзоры, здатныя стымуляваць мастацтва.

На сённяшнім беларускім музычным ландшафце, сплосчаным-адпрасаваным фальсіфікатарамі гісторыі ды самаедамі, таксама /насуперак бяспамяцтва!/ паўстала-ўкаранілася дрэва Адраджэння. Хіба не цуд — яго пладаносная крона? «Беларускай Капэлы», напрыклад, і года няма, а плённая дзейнасць маладога творчага калектыву вывела яго ў кола надзейных і перспектывных, вартых усебаковай, у тым

ліку і дзяржаўнай, падтрымкі.

Вось і гэты адмысловы фестываль-сустрэча дзвюх не проста суседскіх — гістарычна роднасных музычных культур, — ініцыятыва «Беларускай Капэлы». Сама яна была прадстаўлена ў канцэртах Ансамблем салістаў «Класік-Авангард» пад кіраўніцтвам Уладзіміра Байдава — гэткай жыццёстойкай, трывушчай галінкай на дрэве Адраджэння.

«Класік-Авангард» выступаў падчас фестывалю двойчы. Яму дастаўся цяжар адкрыцця, калі іграць давялося без У. Байдава,

дзе кожны з 20-ці вандроўнікаў займаў «лаву» ажно з двух крэслаў, не было піраміды пакункаў, затое можна было ўбачыць праз шкло выпрастанае на вешалцы плячю фрак... Мо менавіта сціплы багаж і выклікаў падазронасць пагранічнай?

Без сварак і змацыянальных выбухаў музыканты перацярпелі працэдур прынізлівага чакання, бесцырымонага «до-смотра». Я міжволі паглядала на прыгожыя, тонкія рукі нашых мужных хлопцаў, калі міма пралывалі кабеты «манументальнае красы» з хваткаю атлетаў-гіравікоў, цягну-

Пабудаваны ў 1784-88 гг., прызначаны для каралеўскага двара Станіслава Аўгуста, ацалелы да нашага часу. Сцены залы — з дрэва, паліраванага, афарбоўка імітуе мрамур; між ложаў — фігуры жанчын, якія трымаюць падсвечнікі; плафон распісаны выявай Апалона на квадрызе, партрэтамі Сафокла, Шэкспіра, Расіна, Мальера; жывапісны пас над партэрам адлюстроўвае аркестравыя ложы, запоўненыя людям; над сцэнай — відарыс герба Рэчы Паспалітай ды шчыт герба Панятоўскіх. Стэльвая мэбля. За сцэнай таксама ўсё з дрэва: і

ВЯРТАННЕ З ПАЛОНУ

Эпізоды «Беларуска-польскіх музычных сустрэч»

якога жалобныя акалічнасці вымусілі тэрмінова з'ехаць у Віцебск, у бацькоўскі дом...

У канцэртах «Класік-Авангарда» быў т. зв. беларускі блок, які натуральна асаціруецца з тэатралізаванай, касцюмаванай і аранжыраванай «Балетнага гарманічнага», прэм'ера якой адбылася падчас II фестывалю «Адраджэнне беларускай капэлы»: Я. Д. Голанд, М. Радзівіл, Э. Ванжура.

Быў і скачок з рафінавана-гарманічнага свету музыкі XVIII ст. у імпрэсію ды рэфлексію нашых дзён. Шэсць п'ес для струннага квартэта Л. Зялінскай, «Solo. Duo. Trio» для габоя, кларнета і фагота З. Багінскага, Трыо для флейты, гітары і ударных В. Катоньскага. Гэтыя творы сучасных польскіх кампазітараў, спецыяльна падрыхтаваныя да фестывалю беларускімі музыкантамі, родніць рацыяналістычнасць аўтарскіх пошукаў, загадкавае няпэўнасць вобразнага зместу, непрадказальнасць развіцця.

Зусім класічнымі глядзяцца ў такім стылістычным кантэксце «Танцавальныя прэлюдыі» патрыярха музыкі В. Люцэслаўскага. Жыццядарасная, укаранёная ў жанравы каларыт, гэтая пяцічасавая сюіта для камернага аркестра дала магчымасць раскрыцця творчай асобе кларнетыста Г. Забары. Кларнет мае ў гэтай партытуры прывілеяванае становішча, і саліст натуральна імкнецца паказаць «вакальныя» вартасці свайго інструмента, спеўныя фразы якога гучалі тут жыццёлюбна, плячотна, шчодро, у адпаведнасці з вышэйшай мастацкай логікай.

Былі і самабытныя творы маладых беларусаў У. Каральчука — «Musica dolorosa» для голасу і камернага ансамбля /саліст В. Скорбагатаў/, В. Калыцкі — «Біблейскія сцэны» для камернага ансамбля, Я. Паплаўскага — «Навела» для гітары і струннага квартэта з керамічнымі званікамі. Тры непаўторныя светлы, якія пераўвасаблялі ансамбль віртуозаў у тонкі й складаны аркестравы арганізм.

Непаўторна мудрагелістая беларуска-польская культурная сітуацыя мо як не што іншае сведчыць: высокае мастацтва не ведае межаў і мытных праверак. Яно неаддзельнае, як паветра, і жыццёва неабходнае чалавецтву, як паветра...

Але мяжа — была. Рэальная.

Фестываль працягваўся ў Польшчы, і называўся цяпер «Polsko-Białoruskie Spotkania Muzyczne».

Музыканты, бывалыя вандроўнікі, асабліва не нудзіліся ў дарозе. Размовы, жарты, клопат, згадкі, — усё пра свае інструменты ды нотныя партыі, пра творчыя праблемы і прафесійнасць. Нават анекдоты з армейскага жыцця былі праўдзівыя і тычыліся службы ў зным вайсковым ансамблі. А лейтматывам падарожных дыялогаў зрабілася абгаварэнне канцэртаў суполкі Я. Урбаняка...

Пачуццё гумару — найлепшае для падарожнікаў — цудам, а ўсё ж ліпела ў нашай кампаніі й на граніцы, пераезд праз якую каштаваў амаль столькі часу, колькі доўжылася дарога ад Мінска да Брэста. Нягледзячы на паабяцаную для аўтобуса з гастралёрамі «зялёную вуліцу», мы апынуліся пад стоп-сигналам і нібыта загразлі ў бруднай каліяне.

З чарады «Ікарсаў», нашпінгаваных пультычнымі валізамі, каробкамі, рознакаляровымі скруткамі, уражана глядзелі ў нашыя вокны саматужныя камерсанты. Так, у наскрозь празрыстым салоне,

чы штабелі каробак пад назваю «Ігра футбол» ды яшчэ нешта, схаванае ў шмат'ярусных клунках. Няўжо гэтай энергіі, моцы, спрыту не хапіла б на тое, каб здабываць свой хлеб нейкім іншым спосабам?

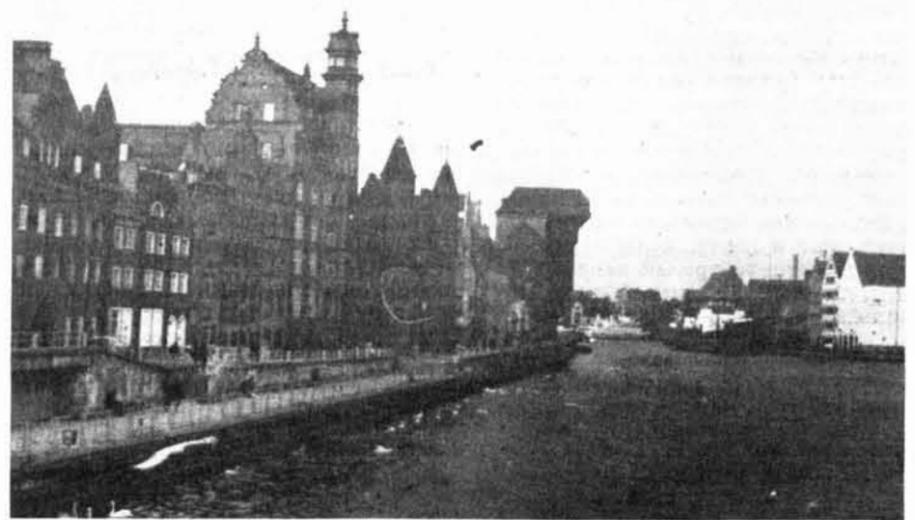
Далі-такі мае спадарожнікі волю інтэлігенцкаму абурэнню, калі, пасеўшы нарэшце ў аўтобус і наважыўшыся падсілкавацца, заўважылі нахабна-зневажальны выбрык «надзорцаў парадку». Аказваецца, аглядаючы салон аўтобуса ў нашу адсутнасць, тыя напароліся ў торбе з музыковым харчам на пляшку гарэлкі, адкаркавалі, быццам сувенір быў прызначаны для іх, выжлукцілі ледзь не да донца і ткнулі паўлітроўку, як было, у газеціну. І таго, што на баку пацярпелага — закон, не спалохаліся.

Так маленькая, ды ўлада выстаўляецца перад культурай: маўляў, музыканцікі — ваша месца ў канцы чаргі...

Каб не здрадзіла пачуццё гумару, заставалася толькі пагартаць свой заграншэ-парт і ў ціхім захалпенні перачытаць радок пра тое, што дакумент гэты «яўляецца сабственностью Союза Советских Социалистических Республик».

Варшаўская афіша.

«Каменная кветка» — старажытны Гданьск...

Што значыць мудрасць раницы! Дабратворны сон у атэлі «Павісла», сонечная пабудка, даволі шчодро расклененая ў горадзе афішы беларускага ансамбля з такімі пранізлівымі словамі: «Tyko jeden raz w Warszawie!», шляхетная сцішанасць знакамітых Лазенак Крулеўскіх, дзе меў адбыцца канцэрт, — дый шмат што іншае дадало мажору ў настрой.

Візітуючы ў Варшаве колькі летаў таму, мы з калежанкаю Жанай Лашкевіч памкнуліся ў Лазенкі на канцэрт, дый паблукалі ў парку, шукаючы таямнічы аб'ект «Стара памараньчарня». Знайшлі. Нічым, здаецца, не адметны звонку дом, у кутку «бакавіны» якога была абсталявана ўтульная плячоўка пад адкрытым небам. Зацішак, цудоўная акустыка, аksamітныя шаты дрэў, класныя музыканты, культурная публіка... Амаль праз чатыры гады зноў апынулася ля тых летніх лавак у бязлюдным зарас кутку: яшчэ не сезон. А за звычайнымі пафарбаванымі белым дзвярыма ды някідкімі сценамі знаёмага збудавання, аказваецца, хаваўся цуд — Тэатр Станіславоўскі ў Старой памараньчарні /аранжарэ/.

старасвецкія «каласнікі», і пакручастыя лесвічкі. Цікава, што ў арнаментальнай аздобе, амаль пад столлю, гітарыст Валеры Жывалеўскі ўгледзеў... лютню, папярэдніцу свайго інструмента, распаўсюджаную калісь і на землях беларускіх.

«Класік-Авангард» пачынаў рэпетыцыю. Мастацкі кіраўнік «Беларускай Капэлы» Віктар Скорбагатаў і яе дырэктар Яўген Паплаўскі выправіліся ў адведкі да старшыні Таварыства сяброў С. Манюшкі пані Марыі Фолтын /пабываўшы ў якой атрымалі запрашэнне на сёлетні, XXXII Фестываль Манюшкоўскі/.

А рэпэціравалі не ў гуморы. Акустычна складанаю аказалася плячоўка: выканаўцы не чулі адно аднаго, ха і ў зале ўсё ўспрымалася цудоўна. Яшчэ і настройшчык не давеў да ладу клавесін, і зарыентаваныя кожны на сваю ноту, музыканты «не строілі». Адначасова паверхам вышэй пачалася рэпетыцыя польскага ансамбля, які меў канцэрт у галерэі скульптуры — маэстра Байдаў толькі бездапаможна азіраўся на гукі Паланеза Вяняўскага ці «Пораў года» Вівальдзі...

Кампенсаванне выдаткі ранішняй рэпетыцыі давялося перад канцэртамі. Дзіва, але пер-

шы, каго ўбачыла я на прыступках Старой памараньчарні, быў наш зямляк Мікола Стома. Той самы, які павучыўся ў класе прафесара Д. Смольскага і прадаўжае сваю кампазітарскую адукацыю ў Варшаўскай акадэміі музыкі. Вось дык Мікола: захапіў з сабою інструмент для настройкі раяля — раптам спатрэбіцца «падцягнуць»! А ў кулуарах тэатра чулася рафінаваная і адначасова дзелява беларуская гамонка: гэта кіраўнік гастролёў, нястомны менеджэр «Класік-Авангарда» і дасведчаны музыкант Мацвей Кацнельсон даваў інтэрв'ю карэспандэнту беларускай рэдакцыі Варшаўскага радыё... Спакваля запаўнялася зала. Прышлі прадстаўнікі замежных пасольстваў у Польшчы, кіраўнікі Міністэрства культуры і мастацтва краіны, музыканты...

Не проста ўхвалы, а захаплення заслугоўвае шчодра гасціннасць арганізатараў «Polsko-Białoruskich Spotkań Muzycznych», якія дамагліся для беларускіх артыстаў менавіта гэтай дзівоснай пляцоўкі. Тэатр у Старой памараньчарні — не проста прыгожы экзатычны, ці ў нейкім сэнсе аўтэнтычны куток даўніны. Гэта і т. зв. закрыты аб'ект, дзе канцэрты адбываюцца нячаста і збіраюць элітарную /«экслюзіўную», як вызначыў хтось з палкаў/ публіку. А прэстыжная зала ды ўвага дасведчаных і ўплывовых асоб — немалаважна для сённяшняй пазіцыі нашага мастацтва ў свеце, прынамсі, для яго самавызначэння ў агульнаеўрапейскім музычным працэсе.

Дырэктар Дзяржаўнага канцэртнага бюро Малгажата Блох, арганізатары канцэртаў Вальдэмар Дабржанецкі, Дарота Хатуньска, дырэктар Лазенак прафесар Марэк Квяткоўскі, супрацоўніца Міністэрства культуры і мастацтва Польшчы, наш добры гід Аліна Шаламіцка, — думаю, гэтым людзям належыць доля воплескаў, якімі ганарвалі праграму «Класік-Авангарда» наведнікі элітарнай сталічнай залы.

А што ж сам канцэрт, якому папярэднічала слова музыказнаўцы М. Камароўскай і які доўжыўся больш за 2 гадзіны без перапынку? Хваліліся музыканты /дый я разам з ім/, бо ўдзельнічалі ў першай афіцыйнай акцыі — прэзентацыі беларускага музычнага мастацтва, што сталася вынікам адпаведнага пагаднення паміж міністэрствамі культуры Беларусі ды Польшчы.

Можна доўга маніпуляваць словамі, распавядаючы «пра тое, як». Як вытанчана прагучала сола флейты /У. Буры/ на пачатку уверчуроры Голанда да балета «Арфей і Эўрыдыка», як чуйна падтрымаў яго клавесін /У. Дулаў/ і следам — струнная група; як урачыста і радасна, у суладдзі адно з адным, разгарнуліся галасы духавога квартэта /С. Сергіенка, Г. Забара, А. Даннік, У. Буры/, выводзячы імкліваю фугу. Як заразлівы тэмперамент піяністкі Б. Штэйнбук не толькі ўзрушваў публіку, а і нібыта перадаваўся самому раялю! І гэтая радасная шматаблічнасць ударніка У. Судноўскага: быць і грунтам, канвою твора, яго дыханнем і пульсам, і яго фарбамі. А як артыстычна «класік» злучаўся з «авангардам» у Байдаве! А якім прыгожым, цёплым гукам узбагачала палітру ансамбля маладая скрыпачка А. Жарэга /кантилена ў II ч. «Сцэн» В. Арцёмава/. А трывожная, суровая, мужняя труба /В. Волкаў/, артыст аркестра «Наміга» /у «Біблейскіх сцэнах» В. Капыцкі нібы абьяшчала «зорную гадзіну» занага саліста.

Дарэчы, аўтар «Біблейскіх сцэн» прысутнічаў у зале, і букет шыкоўных аранжэйных кветак «сам знайшоў» кампазітара ў час авацыі — такая тут традыцыя. І ўвогуле — слабое ацаленне залы /дамы апраналі футра/ кампенсаваў гарачы прыём публікі.

Пасля ў галерэі скульптуры /кштату зімовых садоў у палацах ад Піцера да Алупі/ быў наладжаны кактэйль-парці з узрушанымі прамовамі, нязмушанымі гутаркамі ды лёгкім пачастункам. Тут ад М. Стомы я пачула штось бянтэжлівае: «Ну, ведаеце: такія канцэрты ў Варшаве — не рэдкасць...» І толькі пасля паўзы ён заўсімхаўся і загаварыў пра тое, як гэта радасна і важна для нас, што ў плыні інтэнсіўнага музычнага жыцця польскай сталіцы, спешчанай візітамі выбітных майстроў, канцэрт беларускага калектыву не згубіўся. «Класік-Авангард» паказаў сябе калектывам сусветнага ўзроўню. Жывучы тут, я маю з чым параўноўваць, — дадаў Мікола.

Знаёмцы з ансамбля «Ars nova» спыталіся на свой канцэрт у адзін з варшаўскіх касцёлаў, а ўсё ж завіталі паслухаць ды павіншаваць беларускіх калег. Мала таго. Яшчэ ў Мінску

габаістка С. Сергіенка пацікавілася інструментамі, на якіх іграюць музыканты «Ars nova». Разглядаючы набор, якім карыстаецца ейны калега Я. Урбаняк, Святлана між іншым заўважыла, што хацелася б яшчэ пабачыць барочны габой. Сказала і сказала. Якое ж было ўражанне, калі пан Яцэк адшукаў яе пасля канцэрта ў Лазенках і, атуляючы далонямі нейкую драўляную шкатулачку, прапанаваў той барочны габой паглядзець. На твары ягоным была такая прасветленасць і шчырасць, якую можна ўбачыць толькі на твары захопленнага дзіцяці...

Пра марафон, у які былі ўключаны з наступнага ранку ўдзельнікі т. зв. «вузкай групы», можна было б распавядаць асобна. Бо падчас афіцыйных сустрэч ды прыёмаў вызначыліся-акрэсліліся істотныя моманты польска-беларускіх культурных стасункаў.

Намеснік міністра культуры і мастацтва Польшчы Міхал Ягела, павіншаваўшы гасцей з паспяховым выступленнем, падкрэсліў, што міністэрства ахвотна падтрымае ўдзел «Класік-Авангарда» ў праграмах «Варшаўскай восені», калі такое рашэнне прыме мастацкае кіраўніцтва гэтага традыцыйнага міжнароднага фестывалю. Падтрымае і таму, што ансамбль цудоўны, і таму, што «прысутнасць беларускай культуры ў Польшчы — для нас гэта вельмі важна». Пан займаецца польска-беларускімі дачыненнямі, і яму прыемна было зазначыць сваё глыбока асабістае сентыментальнае стаўленне да самога слова «Беларусь»: гэта, маўляў, вытлумачальна, бо якое сугучча прозвішчаў «Ягела — Ягайла»... Пан мае добрыя адносіны са сваімі беларускімі калегамі Я. Вайтовічам, У. Рылаткам, з паслом Рэспублікі Беларусь У. Сенькам ды другім сакратаром пасольства У. Каральчуком /які, дарэчы, шчыра намі апекаваўся/. Ведае пра плены візіт пані Фолтын у Мінск ды Убель.

Важнай часткай размовы з панам Ягелам стаўся ягоны расповяд пра падтрымку на дзяржаўным узроўні нацыянальных меншасцей, якія жывуць у Польшчы, і найперш, вядома, беларусаў, чые тэрыторыі апынуліся за межамі роднае краіны.

Апелючы непасрэдна да мяне, віцэ-міністр называў лічбы. Датацыя на выданне беластоцкай газеты «Ніва», прадугледжаная датацыя для Беларускага культурнага таварыства, літаб'яднання «Белавежа», для аб'яднання беларускіх журналістаў, для праваслаўнага брацтва, БАСа, для будаўніцтва музея ў Гайнаўцы... Агульная сума дзяржаўнай датацыі на культурныя патрэбы беларусаў у год складае каля 2,2 млрд. злотых. Пан Ягела выказаў спадзеў, што Міністэрства культуры Беларусі будзе рабіць аналагічныя крокі, каб падтрымаць культурныя патрэбы польскай меншасці. /Падтрымка, вядома, не толькі будзе — яна была і ёсць: напрыклад, польская газета «Глос з-над Немна» мае датацыю ад беларускай дзяржавы/.

На развітанне атрымала я сімвалічны гасцінец ад пана Ягелы. «Гасцінец» /такая аманімічная назва/ — прыгожа выдадзёная кніга, анталогія паэзіі ды прозы літаратурнага згуртавання «Белавежа» /Беласток, 1992 г./, дзе арыгінальным тэкстам спадарожнічае паралельны пераклад на польскую. Спонсар гэтага ўражлівага кнігадруку — Міністэрства культуры і мастацтва Польшчы.

А што ж «Варшаўская восень»? Дасюль беларускія выканаўцы не мелі магчымасці ўдзельнічаць у гэтым прэстыжным форуме новай музыкі. Сёй-той ездзіў, слухаў, захапляўся, расказваў. Музыказнаўца І. Зубрыч нават у «ЛіМе» дзялілася сваімі ўражанямі. Але быць госьцем на чужым свяце, маючы яго патэнцыйных чыннікаў — класных музыкантаў?.. Можна зразумець, чаму нашы варшаўскія размовы працінала пытанне: «Як можа «Класік-Авангард» зрабіцца раўнапраўным удзельнікам гэтага фестывалю?»

У Саюзе польскіх кампазітараў, дзе нас прымаў старшыня саюза доктар А. Хадкоўскі ды яго калегі, паўстала тое самае пытанне. Аказалася, шанц ёсць. Па тым, як дэтальна абмяркоўвалі польскія музычныя дзеячы і канцэрт, і склад андэамбля, было зразумела, што іхнія словы захаплення — не толькі знак добрага тону гаспадароў. У Польшчы больш распаўсюджаны малалікія камерныя ансамблі, пераважна струнныя. На такім фоне калектыву, у якім згуртаваны дзесяткі добрых музыкантаў, у складзе якога выбітная духавая група, — з'ява сапраўды неарды-

«Ars nova» плюс «Collegium vocale» пад кіраўніцтвам Яцэка УРБАНЫКА /першы злева/.

Лірычная паўза. Святлана СЕРГІЕНКА, Габой і... Турандот.

нарная. Для нашых суседзяў, як высветлілася, духавікі ўвогуле... «дэфіцыт». І супрацоўніцтва з «Класік-Авангардам» уяўляецца польскім кампазітарам перспектыўным, бо ўжо сёння ёсць творы, якія не выконваюцца толькі з-за таго, што няма належных інструментальных складаў. Калектыв Байдава — тое, што трэба, па сваім складзе ён блізка да польскай «Камэраты вістулы», спецыяльна для якой шмат створана кампазітарамі. Немалаважна, што да фестывалю «Класік-Авангард» падрыхтаваў розную сучасную польскую музыку. І тое, як, напрыклад, прагучала ў выкананні беларускіх майстроў «Solo. Duo. Trio» З. Багінскага, вельмі ўразіла аўтара, выклікала ягоную надзвычайную ўдзячнасць.

Альгерд Пісарэнка, які мае непасрэднае дачыненне да арганізацыі «Варшаўскай восені», заўважыў, што калі з'яўляюцца новыя творы, а іх няма каму выканаць, узнікаюць праблемы. Вось чаму выдатны беларускі ансамбль мае шанц выступіць на фестывалі 1994 г. Праграма «Восені» складаецца загадзя, таму сёлета шанц мог бы з'явіцца толькі выпадкова і ў апошні момант, калі б раптам нейкі калектыв не змог прыехаць у Варшаву. Але на гэта спадзявацца не варта. Як не варта і ўдзельнічаць у дадатковых фестывальных мерапрыемствах, якія апыняюцца на перыферыі ўвагі і публікі, і прэсы. Польскім сябрам хочацца, каб «Класік-Авангард», у складзе якога добрая палова — лаўрэаты міжнародных конкурсаў, быў прадстаўлены дастойна, у галоўнай праграме фестывалю.

Калегі дамовіліся наконт абмену запісамі, нотамі, наконт удзелу аднаго з камерных калектываў Польшчы ў сёлетнім фестывалі «Адраджэнне беларускай капэлы», запачаткаваўшы ўзаемаважныя справы ў польска-беларускіх музычных стасунках.

Жывём побач, малая геаграфічная адлегласць, здавалася б, не замінае стальным кантактам, аднак суседскія зносіны, як заўважыў пасол нашай рэспублікі ў Польшчы У. Сенька, не на лепшым узроўні. Ездзіць у Польшчу шмат нашых грамадзян, ды, на жаль, убачыў іх больш на рынках, чым у канцэртных залах...

Гутарка ў пасольстве Рэспублікі Беларусь на вуліцы Атэнскай атрымалася інтэнсіўнай. Спадара пасла здзівіла і парадавала ўсё, што казаў В. Скоробагатаў пра музычнае

жыццё ў XVIII ст. на беларускіх землях, пра навуковыя працы Г. Барышава і В. Дадзіёмавай, пра дзейнасць «Беларускай Капэлы», пра культурныя традыцыі Віцебска і Гародні, пра стварэнне Фонду Манюшкі ды пошук памяшкання для Капэлы, якім, згодна са здаровым сэнсам і гістарычнай логікай, павінен стаць пасля рэканструкцыі мінскага дома Манюшкі.

Канешне, засмучэння варта, што беларускае пасольства не атрымлівае «ЛіМ»: не давалася б тады В. Скоробагатаву гэтак падрабязна інфармаваць нашага земляка пра музычнае жыццё на радзіме. Але ж усцешыла і шчырая цікавасць, і захапленасць, і кароткая прамова спадара Сенькі:

— Ваш канцэрт даў мне вялікую асалоду. У музыцы няма слоў, але для мяне было важна, што ў вашай музыцы нібыта гучала слова «Беларусь», што падкрэсліў і намеснік міністра культуры Польшчы пан Лукашэвіч. Пра нас, пра Беларусь, мала ведаюць, у свеце ёсць агульнае ўспрыманне СНД. Але ўжо ідзе вялікая крышталізацыя нашага іміджу, і вельмі важна тое, што робіць рэспубліка за мяжой. У гэтай сувязі роля культуры беларускай агромністая. Я вельмі задаволены, што ваш канцэрт выклікаў вялікую цікавасць дыкорпуса — было шмат паслоў з жонкамі. Вы ведаеце, на што здатныя дыпламаты, але тут яны дзякавалі шчыра, і гэта радуе.

Спадар пасол адзначыў, што ў Польшчы ёсць разуменне нашых праблем і ёсць зрухі ў бок больш натуральнага ды актыўнага абмену ў галіне культуры. Падпісанне дамовы паміж двума міністэрствамі, усталяванне зусім натуральных суседскіх кантактаў адкрывае для нас шлях у Еўропу. З часам і на Беларусі, як у Польшчы, можа зменшыцца датацыя на культуру. Але, мяркуе пасол, з гэтым нельга спяшацца, бо ў беларускай сітуацыі гэта азначала б загубіць культуру на пачатку развіцця свайёй дзяржаўнасці, што было б недаравальна і непапраўна.

«Вы робіце вялікую справу, — неаднаразова падкрэсліваў наш зямляк. — У які перыяд вы ствараеце, якая адказнасць на вас кладзецца!» Падумалася: і на дзяржаву. Бо калі яна не падтрымае мастацтва зараз, то заўтра страціць сэнс усё астатняе: і эканоміка, і палітыка...

(Працяг на стар. 12)

ВЯРТАННЕ З ПАЛОНУ

(Пачатак на стар. 10-11)

□ Цуд здараецца тады, калі яго зусім і не чакаеш... «Студыя една» Польскага радыё была канцавым пунктам нашага марафона. Запланаваная дзелявая размова пачалася з неспадзеўкі. Захварэў выканаўца, чый запіс быў прызначаны на гэты час, і зусім выпадкова аказалася незанятаю канцэртная студыя, куды нас, каб не туліцца ў адміністрацыйным пакоі, і запрасіў дырэктар студыі Станіслаў Ляшчынскі.

Вось ён, архітэктурны і акустычны цуд: велічэзнае памяшканне, якое падаецца ўтульным з-за цёплага колеру дрэва, шчодраскарывістанага ў афармленні інтэр'ера, з-за спакойнага святла, мяккага акустычнага эфекту, густоўнага абсталявання залы. Успамінаць вялікую студыю Беларускага радыё, у якой адбываюцца самыя важныя, фондавыя запісы для музычнай фанатэкі, — нейк не хацелася...

Новая канцэртная студыя, паведаміў пан Ляшчынскі, пабудаваная ў 91-ым і лічыцца другім пасля філармоніі важным музычным цэнтрам. Зроблена яна ў стылі заходніх студый, дзе запісы ажыццяўляюцца публічна, калі на другі бок мікрафона сядзяць слухачы. Цудоўную акустыку студыі ацанілі першыя выканаўцы — высакласныя спецыялісты /Рыхтэр, напрыклад/, чыя рэкамендацыя распаўсюджваецца сярод музыкантаў, і тыя гатовыя ехаць сюды з канцэртамі, рабіць запісы. Тут ёсць магчымасць увасобіць нават 9-ю сімфонію Бетховена, тут цудоўна гучаць сола. Апроч размаітых радыёперадач, студыя займаецца падрыхтоўкай усяго, што трэба для вытворчасці лазерных кампакт-дыскаў. Трывалыя кантакты наладжаны з Саюзам кампазітараў і Таварыствам польскай сучаснай музыкі, канцэрты ўсіх найважнейшых фестываляў трапляюць пад увагу радыё, з якім, звязваючы на складанае эканамічнае становішча ў краіне, працуюць у фінансавай згодзе і філармонія, і выканаўцы.

Тут няма недахвату гукарэжысёраў: Польшча адзіная сярод краін былога сацыялістычнага блока, дзе склаўся традыцый падрыхтоўкі такіх спецыялістаў. Гукарэжысёраў высокай кваліфікацыі рыхтуюць у Варшаўскай акадэміі музыкі, сёння сярод іх ёсць канкурэнцыя, і «на рынку» можна выбраць цудоўных прафесіяналаў. Між іншым, хтосьці з іх мог бы амаль з ходу запісаць «Класік-Авангард», калі б ансамбль наведваўся ў поўным складзе, з інструментамі...

Як высветлілася, інтарэсы кіраўніцтва студыі ды нашых адраджэнцаў перагукаюцца. І тыя, і другія цікавіць пошук старых нот, рэанімацыя згубленай і забытай музыкі, якую, паводле заўваг С. Ляшчынскага ды ягонага калегі Я. Попіса, «вылічыце беларускай, а мы — польскай».

Мяккую іронію, з якой прагучала гэтая заўвага, можна патлумачыць. Спраўды, дастаючы з музычнага кувэрка старасвецкую рэч, мы радуемся самой нечаканай знаходцы, мы любімся адмысловым ўзорам, спасцігаем стыль штукаства, і не маем асаблівага жадання высвятляць, бабулі «з чэйго боку» тая рэч належала і скульп трапіла ў радзінную скарбонку. Галоўнае, яна тут, мы захапляемся ёю, прызнаем за сваё і не кривдзем, калі «сваё» бачача ў ёй і суседзі, людзі, з якімі воляю гісторыі мы доўга жылі «пад адным дахам».

Прэзентаваная касета з праграмай В. Жывалеўскага /фрагменты «Віленскага сшытка» ды ягоныя кампазіцыі для гітары «Ліцвінскія фантазіі»/ — гэта і ўсё, што засталася пакуль на Польскім радыё пасля наведвання студыі беларускімі гасцямі? Не, не ўсё: яшчэ засталася надзея на супрацоўніцтва ў галіне адраджэння і распаўсюджвання музычнай спадчыны.

□ Варшаўскі марафон змяніўся доўгім пераездам да Гданьска. Трудная 6-гадзінная дарога настрайвала на спявадалны тон, на філасофскі лад. Пры сведках-зорах, што пільна і зырка глядзелі ў акно, пад шумнае дыханне «Ікаруса» спадарожнікам гаварылася лёгка. Гаварылі пра тое, што ў іншых акалічнасцях ніяк не афармляецца ў словы... У шчырасці давяральных размоў было — Музыка, Жыццё, Бог. І чалавек. Чалавек як творца нематэрыяльных каштоўнасцей, чалавек як інструмент-праваднік задум творцы нябеснага. Чалавек — як носьбіт зямных жаданняў, асуджаны спрадвек на спасціжэнне жыцця ў самых розных праявах.

Прыкрасць некаторых тых «розных праяў» я вяртэй адчула сярод музыкантаў, чый Кон — тварыць цуд. Узровень выканання ў іх стабільна высокі, а вось цуд бывае не што-раз. Тое самае «звыш», якое кіруе майстрам, калі ён укладае душу ў будучы інструмент, шчыруючы над маўклівым кавалкам дрэва; якое натхняе і кампазітара, схіленага над нотным аркушам; якое робіць празарлівым артыста, калі ён пачынае іграць, ажыўляючы і сам інструмент, і ноты... Тое «звыш» не залежыць ні ад прафесіяналізму, ні ад волі чалавечай.

Ламентцыя ля крыжа: Ганна МІХАЛАК

А што казаць, калі музыкант у чаканні гэтага «звыш» вымушаны думаць пра здабыццё хлеба надзеянага для сваёй сям'і? А што казаць, калі мастакі ад Бога вымушаны абмяжоўваць сябе нейкімі ўсярэдненымі дасягненнямі, каб маскіраваць заганы канструкцыі сваіх інструментаў? На такіх маральна састарэлых і тэхнічна недасканалых экзэмплярах, якімі карыстаюцца, напрыклад, віртуозы С. Сергіенка ды У. Буры, не іграюць і пачаткоўцы ў музычных школах замежжа...

Наўжо Беларусь, маладая дзяржава з еўрапейскім радаводам, абывакая да элементарных патрэб тых, хто спрыяе росквіту яе мастацтва?

Аднак і Святлана са сваім «зацыраваным» старэнкім габоём, і Валодзя са сваёй маленькай хваравітай, але фанатычна любімай флейтай, ды ўсе астатнія — са сваімі праблемамі, настрайваліся на канцэрт у Гданьску.

Кантрастам да класічных ліній і сілуэтаў Старой памаранчарнай быў авангардны інтэр'ер фэа Балтыйскай оперы і філармоніі. Каму-каму, а «Класік-Авангард» гэта толькі «да твару». Выстаўка тэатральнага плаката, інсталяцыі, мадэрнісцкія скульптуры, ажурныя дэкаратыўныя шырмачкі, прыбраныя вельмі моднымі цяпер штучнымі кветкамі, бар, славіты пластмасавыя вінаграднай лазой, з наборам кактэйляў, тыпу «Сімфанічны», «Аіда» і да т. п. За шырокімі шыбамі — шумлівы гданьскі трамвай... Такая вась «зала».

Атмасфера канцэрта ў Лазенках і тут, у Гданьску, таксама рознілася. Этыкет чапурывстага XVIII ст. змяніўся нязмушанасцю сучасных паводзін. І хцяг таксама прысутнічалі замежныя дыпламаты /у тым ліку беларускі консул/, сама абстаноўка фэа дыктавала «вольны стыль». Шчыльнай ссоўваліся крэслы, каб абсталяваць дадатковае месцай /публікі аказалася, выдавочна, больш чаканага/. Завабіла трапяталі свечкі на стойцы бара, і вась ужо хтось з гледачоў спакушаўся кубачкам кавы, а ў антракце сёй-той няблага частаваўся і за столікам. У разгар аддзялення з'явіліся тэлевізійшчыкі, і не паспеў наш менеджэр абурыцца гэткай беспардоннасцю, як імгненна, зладжана, бяшумна ўстанавілі яны мікрафоны, зрабілі відэазапіс, а перапынак скарысталі для інтэрв'ю з У. Байдавым для Гданьскага ТБ.

Адчулася і асабліва сувязь паміж музыкантамі ды публікай. І гэтую шчырую давяральнасць не псавала тое, што нехта з артыстаў пачуваўся хваравіта-стомленым, а нехта пачаў фарсіраваць гучанне, збаяўшыся, што замест класічнага пасажа будзе чуваць авангардны грукат трамвая, а ў кагось

інструмент «не адказваў» на душэўны рух так, як хацелася б у гэтыя хвілі.

Зрэшты, тое — «кухня», на якую пускаюць толькі блізкіх сяброў. А ў «гасцёўні» было па-святочнаму. Чаравалі сольныя фразы С. Сергіенкі. Недасканалая флейтачка ў добрых руках У. Бурага рабілася жывой пёўчай птушкай. «Прэлюдыі» Лютаслаўскага замілоўвалі, як ніколі, Г. Забара іграў асабліва ярка і радасна. Слухачоў захапляла трагедыйная вобразнасць вакальна-сімфанічнага маналага У. Каральчука /«Musica dolorosa» з вершамі Надсана/, падкрэсленая «інфернальнасць» у голасе саліста /В. Скорбагатаў/, суровая экспрэсія струнных /А. Жарэга, Р. Саркісава, А. Хахлоў, В. Яблонскі/. Жывалісная ігра тэмбраў прыцягнула ўвагу да Трыю В. Катоньскага /У. Буры, В. Жывалеўскі, У. Судноўскі/.

Ці можна ўявіць сабе, каб на адным палатне адначасова і кожны сваім пэндзлем малывала некалькі мастакоў і атрымлівалася гарманічная цэласная карціна? Можна. Я ўявіла, калі які ўжо раз слухала «Сцэны» Арцёмава і з асалодай назірала за кожным «байдаўцам».

Апладзіравала публіка гарача і выпрасіла «біс»...

Нам пашанцавала на каментатара праграмы. Пані Барбара Журойска-Сут — музыказнаўца, якая ўзначальвае тут канцэртны аддзел, і, здаецца, было дастаткова ейных захопленых вобразных расповядаў перад кожным аддзяленнем канцэрта, каб і без музыкі настроіць-зацікавіць публіку. Гарача гаварыла яна пра пажоўклыя старонкі беларускай музычнай даўніны, якія ажылі ў творчасці «Класік-Авангарда». Гаварыла пра «Беларускую Капэлу» і справу адраджэння нашай роднаснай, а калі й агульнай, культуры. Шмат расказала пра В. Скорбагатава. Успомніла нават пра візіт Марыі Фолтын да Манюшкі на радзіму.

Пасля канцэрта пані Сут апанавалі арганізатарскія клопаты; яна выказала сваё захапленне, паспяшала па справах, пазнаёміўшы мяне з кампетэнтным суразмоўцам — сваім мужам. Гэжгаж Сут — дырыжор, і як прафесіянал ён атрымаў вялікае задавальненне ад ігры «Класік-Авангарда»:

— Ансамбль вельмі тэхнічны ў музыцы розных стыляў. Сам люблю і ведаю музыку Голанда, але калі зайгралі уверцюру, узрушэнне было такое, быццам зазучала музыка Моцарта ці Гайдна. Асабліва спадабалася выкананне «Танцавальных прэлюдыяў» Лютаслаўскага, адметнае нейкімі «смачкамі», — яно засведчыла сталасць ансамбля...

□ Мы пакідалі гасцінны оперна-філарманічны дом. Уначы пакідалі і Гданьск, гэтка архітэктурны «класік-авангард», дзе за спляценнем сучасных мастоў, мітусней аўтастрад, чарадой прэстэжных крамак ды бензакалонак, за натоўпам заездных гандляроў ды мясцовых абывацеляў хаваецца нечаканы стары горад. Мураваная казка, цуд, пад уражаннем якога пачынаеш чуць запаволены, у рытме XVIII ст., пульс гістарычнага цэнтра, чуць, як дыхаюць неўміручыя камяні, у маляўнічай гармоніі якіх, здаецца, чужародна была б зеляніна дрэў.

Polonia, лацінскае імя Польшчы, — не ад слова «палон», вядома, ды нешта ў гэтым ёсць... З палону цудаў мы вярталіся ў палон сваіх штодзённых, не заўсёды вырашальных праблем. Без малога суткі дабіраліся дамоў. І калі крыху адступілася стома, нейк палонаму апанавала захапленне тым, што ўдалася ажыццявіць у Мінску, Варшаве, Гданьску.

Беларуска-польскія музычныя стасункі маюць дыхтоўны гістарычны грунт, а значыць маюць і традыцыі, і перспектывы. Што засведчылі, безумоўна, і фестывальныя сустрэчы. Ініцыятыва «Беларускай Капэлы», падтрыманая міністэрствамі культуры краін-суседак, Беларускай дзяржаўнай філармоніяй ды Дзяржаўным канцэртным бюро Польшчы, дыпламатычнымі службамі /першы сакратар пасольства Польшчы Марэк Галюскі ды другі сакратар пасольства Беларусі Уладзімір Каральчук/ аказалася — без перабоўвання — гістарычнай.

Прыгожая гісторыя дае надзею на працяг. А наконт палону можна і так сказаць: з палону забытых архіваў, з палону ідэалагічных забаронаў, чужых дактрын і рабскіх ацэнак вяртаецца ў жыццё наша музычная спадчына. Разам з ёю вяртаюцца ў цывілізаванае рэчышча і нашы дачыненні з еўрапейскімі суседзямі. Вяртаецца і мы ў шырокі культурны свет.

С. БЕРАСЦЕНЬ

Мінск — Варшава — Гданьск
Фота У. ПАНАДЫ і аўтара

ДА ТРАДЫЦЫІ

(Пачатак на стар. 5)

трэба вельмі асцярожна. Лепш сказаць аб «старэнні» зямной цывілізацыі. Наяўнасць сусветнага кантэксту вымушае старэць усе культуры, на якой бы стадыі развіцця яны ні знаходзіліся. Так занае «паскоранае развіццё» ёсць не што іншае, як уплыў сучаснасці на новага суб'екта гісторыі. Мы забываемся, але Купала — гэта сучаснік не А. Міцкевіча, А. Пушкіна, Т. Шаўчэнка, а А. Блока, В. Хлебнікова, С. Пшыбышэўскага; М. Багдановіч як пазт маладзейшы за Э. Паунда, Т. С. Эліята і толькі крыху старэйшы за Поля Элюара, а ў крытыцы ён павінен быў стаяць кантэксту, напаяўненне сансам і звышсэнсам наяўных знакаў, ашчаджэнне і вывадзенне на паверхню жыцця ўсіх папярэдніх творчых актаў.

Акрамя аб'ектыўнага вымярэння, у кожнае традыцыі ёсць і суб'ектыўнае. Працэс фармавання творчай асобы з'яўляецца працэсам фармавання самой культуры гэтак жа асобаю. Свабода волі, якую надзелены чалавек, праўляецца ў меры яго адказнасці /тэрмін М. Бахціна/ за працу папярэднікаў. І свабодна ж волі традыцыя розніцца ад натуральных аб'ектаў, у ёй несціхана ідзе ажыўленне кантэксту, напаяўненне сансам і звышсэнсам наяўных знакаў, ашчаджэнне і вывадзенне на паверхню жыцця ўсіх папярэдніх творчых актаў.

А шматлікія спробы беларускага адраджэння — не што іншае, як маральная дзея, расцягнутая ў гісторыі. З дзвюх сфер традыцыі — актыўны кантэкст і гістарычная адказнасць — унас акрэсліваецца ў асноўным толькі апошняя сфера, таму Беларусь паранейшаму застаецца ідэальнаю. Усе нараканні на бездапаможнасць адраджэнскіх лозунгаў можна зразумець і так, што арганізм з адным мазгавым паўшар'ем далей не хоча існаваць.

Сёння жаданне новай якасці, як ні парадасальна, прыводзіць нават да адмаўлення эліта звыклага сінкратычнага тэрміна «адраджэнне». Але станаць не ў тым, што тэрмін нясе не тую ідэю, справа нават не ў яго фармальнай заганнасці. Проста слова «адраджэнне» сцёрлася як прыём, стала звыклым і не ўзрушае, не здзіўляе, у горшым выпадку — раздражняе сваёю назойлівасцю. Мёртвая зона /маўчанне, балота/ прыгатае нават самых спакойных інтэлектуалаў, не вытрымліваюць нервы: першае, другое, трэцяе... /якое ўжо там?/ адраджэнне. Усё-такі, мяркую, тэрмін варта было б захаваць, нават калі ён становіцца банальным, нездарма ж Ю. Тынянаў некалі заўважыў, што сцёртыя словы, таму што яны сцёртыя, надзвычай моцна ўплываюць на эмоцыі, і дабавім ад сябе, на эмоцыі мас.

Спрэчка наконт слоў адтуль жа — Беларусь пакуль адно ідэальна. Стараемся адшукаць ёмкаю, адпаведную формулу, а калі прыгледзецца — атрымліваюцца сафізмы, каламбур, таўталогія. Вядома, без адпаведнае мовы рабіць справу легкадумна, але не кожная мова знаходзіць адпаведную справу. Адраджаць /будавать, працягваць, развіваць, усталяваць, узвышаць/ культуру — для большасці гэта застанеца ірацыянальным заняткам. І таму трэба проста даводзіць распачатае да канца. Усё роўна любячы звышматэматычныя, крышталёвыя формулы ператворацца ў ідэалагічныя воблакі.

А цяпер у якасці высновы падсумую сказанае. Ідэальны досвед сам праз сябе унікальны, але ён павінен быць выведзены на паверхню самімі беларусамі. Важная не столькі ідэя, колькі знакавая сістэма ў якой тая выражана. Традыцыя творчыця цягам развіцця культуры, нават савецкі шлях, хочам мы таго ці не хочам, стаў часткаю Беларускай культуры. Сёння якасца новы крок можа адбыцца ў выніку сцяжэння ўсіх папярэдніх слаёў. Тут нехта запярэчыць: спадчына як падстава разгортвання беларускага культурнага жыцця можа быць недастатковаю. На гэта ёсць хаця б такі адказ: еўрапейцы не вынаходзілі паразу, але зрабілі яго моцным чынікам сваёй гісторыі. Урэшце, на сапраўдную філасофію працэсу гістарычнай сітуацыі, расстанюка культурных сіл, геаграфічнае знаходжанне.

Р. С. Паставіўшы кропку, я ўгадаў, што менавіта наша «геаграфія» і ёсць тая «мёртвая зона», у якой няма ні жыцця, ні смерці. Быць беларусам — значыць стаяць «на ростанях», мець «дзе душы». Саме страшнае: тут нічога не можа адбыцца, усе падзеі маюць сярэдні, «ніякі» характар, спускаюцца «на тармазах». Над гэтым і варта падумаць. А разам — сказаць сабе: «Паўстань, распіся, уваскрэсні і немагчымае зрабі...»

Пра павароты лёсу чалавечага сказана і напісана шмат. Вядома, што ў кожнага свой лёс. Адным шчасце нібы напісана на родзе: яны ўдалыя, над імі заўсёды бязвоблачнае неба. Іншых так закруціць, што дзіву даецца: адкуль у чалавека такая сіла, каб выстаяць у цяжкую часіну.

РЭАБІЛІТАЦЫЯ ЦЯГАМ У ЖЫЦЦЁ

Жорстка абышоўся лёс і з адным з таленавітых беларускіх паэтаў — Масем Сядневым. Яшчэ ў 1937 годзе з-пад ягонага пяра выйшлі такія горкія радкі:

**І мне нядоля напісала,
Няшчасце злое на раду...**

Аднак Сядневу яшчэ пашчасціла: з усіх перыпетыяў ён выйшаў жывы. Але ці быў прыхільны да яго лёс?

Як таленавіты паэт сваё слова Сяднеў сказаў яшчэ ў пачатку 30-х гадоў. З душэўнай цеплынёй пра яго творчасць гаварылі нашы вялікія Янка Купала, Якуб Колас і іншыя беларускія пісьменнікі. І для аўтара няма большай радасці, калі яго вершы чытаюць, публікуюць. Аднак ці можа быць шчаслівы паэт, калі дзесяткі ягоных вершаў знаходзяцца не ў пазычковых зборніках, школьных падручніках, а на пыльных палках архіваў?

Нядаўна мне давялося пазнаёміцца з паэтам у Доме літаратара, дзе ён сустракаўся з калегамі па пяры, са шматлікімі прыхільнікамі яго таленту. Калі я прадставіўся яму і расказаў, што ў архівах захаваліся дзесяткі яго вершаў, пра якія ён, магчыма, ужо і не памятае, трэба было быць, як змяніўся паэт, як ажывіліся яго вочы, як кінуўся ён да мяне з роспытаннямі, што гэта за вершы, за якія гадзі...

І яшчэ пра лёс паэта. Ці можа быць шчаслівы чалавек, у якога адабралі Радзіму, пазбавілі права быць там, дзе ён нарадзіўся, дзе яго дом і радня? «Першы раз чалавек заплакаў, — пісаў ён, — што радзімы ў яго няма». Доўгія і доўгія гады ён правёў на чужыне, у бліжэй і далёкім замежжы, як цяпер кажучы і пішучы. У друку з'яўляюцца яго творы ўжо пад рубрыкай: «Паэты замежжа». І толькі цяпер, не баючыся нікога, М. Сяднеў атрымаў магчымасць бываць хоць зрэдку на Радзіме, якую ён з болем пакінуў.

Я не збіраюся пісаць пра творчасць Сяднева, яна шматгранная і чакае свайго сапраўднага даследчыка. У мяне больш сціпная задача — на падставе сабраных архіўных матэрыялаў, дакументаў расказаць пра найбольш трагічныя гады яго жыцця. Так здарылася, што рэабілітацыя закрунула яго амаль праз паўстагоддзя пасля прысуду, хоць большасць з тых, хто падзяліў з ім лаву падсудных, ужо даўно рэабілітаваны, атрымалі дакументы пра спыненне ў адносінах да іх крымінальнай справы. Але, як кажучы, і тут не лёс. Пра гэта я і хачу падзяліцца з чытачамі, расказаць, з чаго і як пачалося яго блуканне па турэмных камерах і чаму так доўга чакаў ён дня свайго «вызвалення». Мне, відаць, зрабіць гэта крыху цяжка, бо пазнаёміўся з яго нялёгкай доляй, разам са сваімі калегамі, работнікамі дзяржбяспекі і правадзядзя, прымаў удзел у канчатковым вырашэнні яго справы.

Усе пачалося ў кастрычніку 1989 года, калі ў пракуратуру Мінскай вобласці з

Касцюковіч паступіла заява ад пенсіянеркі Дзятлавай Марыі Іларыёнаўны, у якой яна прасіла аднавіць добрае імя рэпрэсаванага ў перадавае гады яе брата Сяднева Майсея Іларыёнавіча, які жыве цяпер у Злучаных Штатах Амерыкі. І тут чакала першая неспадзяванка: у дзяржаўных архівах не знайшлі той справы, узбуджанай яшчэ ў 1936 годзе. Не выключана, што яна была згублена ў ваенны час. Выявілася, што па скаргах «саўдзельнікаў» Сяднева яшчэ ў 1965 годзе пасля беспаспяховых спроб знайсці справу органы дзяржбяспекі аднавілі яе. Сотні запытаў былі накіраваны ў розныя архівы былога Савецкага Саюза. Карпатлівыя пошукі прынеслі вынікі: было знойдзена мноства следчых і судовых дакументаў, шэраг пратаколаў, допытаў. На іх падставе стала магчымым скласці даволі поўны ма-

люнак таго, што адбылося з Сядневым і яго таварышамі.

Чорным днём для некаторых студэнтаў літаратурнага факультэта Мінскага вышэйшага педагагічнага інстытута стаў дзень 21 кастрычніка 1936 года. Тады ў інтэрнат павуліцы Энгельса, 50 уварваліся людзі, надзеленыя неабмежаванымі паўнамоцтвамі. На руках у іх знаходзіліся пастановы, якія давалі ім права «падвергнуць обыску, аресту і прывлеченню к судзебной адказнасці» Сяднева М. І., Судніка К. В., Каплёўскага Я. Ф. і іншых яго аднакурснікаў. Усе 13 студэнтаў абвінавачваліся ў тым, што «состаялі в контррэволюционной нацдемовской группе в институте и проводили контрреволюционную нацдемовскую работу, высказывали недовольство политикой партии в деревне».

Абвінавачванне па тым часе стандартнае. Калі ж паглядзець на ўсё непрудзата, то ўся «контррэвалюцыя» выглядала прыкладна так. Пасля заняткаў у інстытуце маладыя людзі збіраліся ў каго-небудзь у пакой, чыталі свае вершы і вершы іншых паэтаў, хвалілі або крытыкавалі іх. Сялянскія дзеці, натуральна, гаварылі пра вясковыя справы, пра калектывізацыю і пра многае іншае, набалелае. У «створаных» следчым Пескім пратаколах допытаў усё гэта гучала так: «Сначала осторожно, а затем откровенно мы стали высказывать свои контрреволюционные взгляды, критикуя политику партии и советского правительства, что политика направлена не на улучшение, а на ухудшение положения населения страны, что коллективизация разоряет крестьянство и что оно властью недовольно... читали свои контрреволюционные нацдемовские произведения, в которых идеализировали Белоруссию самобытно-кулацкую». Уся гэтая «контррэвалюцыя», акрамя горкай усмешкі, нічога выклікаць не можа. Не трэба, аднак, забываць, што быў 1936 год.

Ішлі дні, месяцы, у следчых папках назапашваліся матэрыялы і, нарэшце, з-пад бойкага пяра лейтэнанта дзяржаўнай бяспекі Цімафеева 20 красавіка 1937 года выйшла абвінавачвае заключэнне, зацверджанае самім наркомам унутраных спраў рэспублікі Берманам. Па тым часе параўнаўча невялікі дакумент — усяго 7 машынапісных старонак. Сапраўды, трэба было папудаць выклічнымі зольнасцямі «ліпача», каб умудрыцца сачыніць штосьці падобнае.

Перад вамі, чытач, толькі некалькі радкоў з гэтага «твора»: «...была вскрыта и ликвидирована контрреволюционная нацдемовская организация, в которую входили фашистские националистические элементы. Организация в своей практической контрреволюционной деятельности была связана с агентами фашистских охранок, проживающими за границей, а также активными участниками данной организации Дмитрием Жилуновичем

/Тишка Гартный/, Михаилом Касенковым-Зарецким, Михаилом Куделько-Чаротом и другими». Далей адна недарэчнасць ідзе за другой: нібыта было ўстаноўлена, што арганізацыя стаяла перад сабой задачай /ні многа, ні мала/ «насильственного отторжения Белоруссии от СССР и установление при помощи иностранной интервенции военно-фашистской диктатуры... ее участники проводили широкую вербовку кадров... и подготовили террористические акты как в Белоруссии, так и в Москве против руководителей партии и правительства».

Такое магло толькі прысціцца ў недарэчным сне. З кім з агентаў «фашистской охраны» выходзілі студэнты на сувязь, каго яны паспелі завербаваць у «террористические группы», колькі ствапоў мелі для правядзення сваіх акцый — невядо-

ма. Ніводнага пісталета, вінтоўкі так і не знайшлі. Можна, кепска шукалі? Занадта шмат узнікае пытанняў, калі чытаеш гэтае абвінавачвае заключэнне.

Аднак, на вялікае расчараванне лейтэнанта і яго высокага начальства, першы пракол па справе адбыўся ўжо праз два месяцы — 17 чэрвеня 1937 года на спецыяльнай сесіі Вярхоўнага суда БССР. Ён вырашыў справу адкласці і вярнуць для даследавання. У вызначэнні суда ўказана, што абвінавачаныя Сяднеў, Куляшоў, Манькоў і некаторыя іншыя ні на папярэднім следстве, ні ў судзе вінаватымі сябе не прызналі. Іншыя ад дадзеных імі паказанняў на папярэднім следстве ў судзе адмовіліся і заявілі, што фармулёўкі пратаколаў допытаў належаць не ім, а следчаму, і падпісаны імі па яго прымуце.

Сяднеў і іншыя абвінавачваліся ў напісанні вершаў «нацдэмаўскага зместу», а таму іх творы павінны былі быць далучаны, як рэчавыя доказы, да крымінальнай справы, бо ніхто дакладна не мог сказаць, што ж у вершах контррэвалюцыйнае.

Акрамя таго, усе абвінавачаныя накіравалі ў пракуратуру і НКУС шматлікія скаргі на няправільнае вядзенне следства, фабрыкацыю матэрыялаў, аднак ніводна з іх правэрана не была і нават не далучана да крымінальнай справы.

У сваім вызначэнні суд сказаў і самае галоўнае: якіх-небудзь доказаў для «прызнання Сяднева і других виновными в процессе следствия добыто не было». Тут бы следчым спыніць крымінальнае праследаванне невінаватых людзей, папярэдне папрасіўшы ў іх прабачэння. Дзе там! Рэпрэсіўная машына запрацавала з падвоенай сілай. За два месяцы, пакуль вялося даследаванне, ніводнага факта, які выкрываў бы Сяднева і іншых у злачыннай дзейнасці, устаноўлена не было. Не выканана таксама ніводнага ўказання суда, у прыватнасці, аб допыце сведкаў, далучэнні да справы рэчавых доказаў. Уся энергія была скіравана на складанне больш «пераканаўчага» абвінавачвага заключэння. Праўда, дзеля справядлівасці заўважу, што «креступная группа» за гэты час крыху «ўсохла» па той прычыне, што чацвёрта яе ўдзельніцаў «сама контррэволюционных стихов не писали, а лишь на одной встрече послушали, как их читают другие». Затое Сяднеў і іншыя «сталі» яшчэ і шпіёнамі: яны ўжо абвінавачваліся ў тым, што выконвалі заданне польскіх разведвальных органаў «в области шпионажа, вредительства, диверсий и подготовки террористических актов».

І зноў маладыя людзі на лаве падсудных усё той жа спецыяльнай калегіі. І, як вынік, нарадзіўся прысуд з тым жа, як і ў абвінавачным заключэнні, наборам збітых фраз: «пропаганда национал-фашистских, нацдемовских идей и тому подобное». Якія ж доказы былі пакладзены ў аснову прысуду? А ніякая! Іх проста няма. Тым не менш суд вызначыў Сядневу

меру пакарання: 6 гадоў пазбаўлення волі ў папраўча-працоўным лагеры. За капючы дротам апынуліся і іншыя «саўдзельнікі» па справе. І яшчэ адна фраза з рашэння суда: «Приговор окончательный и кассационному обжалованию не подлежит».

Так адным росчырмам пяра людзей не толькі пакаралі, але і пазбавілі права скардзіцца на беззаконне, несправядлівасць.

І ўсё ж суд умяшаўся ў лёс невінаватых людзей. Гэтым разам — Вярхоўны суд былога СССР. 2 снежня 1939 года ён вынес рашэнне аб адмене прысуду і накіраванні справы на новы разгляд. Суд у сваім вызначэнні прывёў шэраг падстаў для адмены прысуду. На адной з гэтых падстаў хацелася б спыніцца больш падрабязна. Ужо адзначалася, што следства не мела якой-небудзь сведкавай базы па справе, не было і рэчавых доказаў. Было вырашана «пераканаць» суд заключэннем вучонага, спецыяліста ў галіне літаратуры, а менавіта — Бранштэйна. У поле зроку следчых трапілі забраныя ў час вобшыку вершы Сяргея Ясеніна «Песнь о собаке» і «Корова». Багатай фантазіяй трэба было валодаць, каб убачыць у іх штосьці контррэвалюцыйнае. Аднак пры даламозе экспертызы ўсё ж вырашылі правярць іх на «ляльнасць». У выніку з'явілася вось такое заключэнне Бранштэйна: «Автор любовно переписал наиболее кулацкие есенинские стихи, которые он пускал в ход для того, чтобы представить Советскую Белоруссию собакой, у которой потопили всех щенят, или коровой, которую ведут на убой».

Гэтак жа дасталося ад эксперта і Судніку: «для автора большевики — вороны, которые кружатся над старым селом — над Белорусью...»

І яшчэ адзін пасаж з заключэння эксперта. Да справы быў далучаны выпісаны адным з абвінавачаных выраз старажытнагрэчаскага паэта Феагіда: «Я скаковая прекрасная лошадь, но плох безнадежно правящий мною ездок. Это всего мне больней. О, как мне часто хотелось бежать, оборвавши поводья, сбросив внезапно с себя на землю того седока». Эксперт і тут навязае сваю думку: «Автор переписывает изречения, которые выражают его желание «сбросить с себя седока», «оборвать поводья», «свергнуть советскую власть».

Самае ж ганебнае было ў тым, што ўдзельнік «злачыннай групы» А. І. Куляшоў на допыце паказаў: «экспертам» па справе быў іх жа прафесар. Можна было чакаць усяго, але каб настаўнік сведчыў супраць сваіх вучняў?

Хто ж быў гэтым пачварным экспертам? Якаў Анатольевіч Бранштэйн. У перадавае гады працаваў адказным сакратаром Саюза пісьменнікаў БССР, адначасова і прафесарам літаратуры Мінскага педінстытута. Памёр у 1938 годзе. Год смерці мяне насцярожыў. Я яшчэ раз уважліва перачытаў заключэнне, іншыя матэрыялы. Пачалі ўзнікаць пытанні. Чаму ў «заключэнні» не ўказана яго спецыяльнасць, займаемае ім службовае становішча? Чаму дакумент ім не падпісаны? Суд прапанаваў следчым адшукаць эксперта і дапытаць яго па сутнасці ягонага заключэння. Аднак указанне суда выканана не было. Чаму? Узніклі і іншыя сумненні. Усё вырашылася проста, калі пагартаў крымінальную справу самога Бранштэйна. Ён быў арыштаваны ў адзін час з Сядневым і іншымі — 5 чэрвеня 1937 года. Не выключана, што знаходзіўся ў турэмнай камеры недзе па суседстве са сваімі былымі студэнтамі. Відаць, тады і вымусілі прафесара «стаць экспертам» і напісаць «заключэнне». Седзячы ў камеры і маючы такога следчага, як Кунцэвіч, можна было напісаць і не такое глупства. Адшукаць жа эксперта і дапытаць яго следчыя не змаглі таму, што 28 кастрычніка 1937 года вызная сесія ваеннай калегіі Вярхоўнага суда СССР за прыналежнасць да контррэвалюцыйнай трацкісцкай тарарыстычнай і г. д. арганізацыі прысудзіла Бранштэйна да расстрэлу.

Але вернемся да Сяднева, да 1939 года, калі Вярхоўны суд Саюза накіраваў крымінальную справу на даследаванне чарговы раз. Далей падзеі развіваліся так. Пакуль за тысячы кіламетраў Сяднева і іншых зняволеных этапіравалі ў Мінск, а следства збіралася з сіпамі на пошук новых падпораў, каб не даць рассыпацца

фактычна ўжо разваленай справе, гримнула вайна з гітлераўскай Германіяй. «22 чэрвеня 1941 года ў сувязі з пачаткам вайны, — расказвае Я. С. Ермаловіч, які прайшоў той жа цяжкі дарогай, што і Сяднеў, — усіх зняволеных з Мінскай турмы этапіравалі ў Чэрвень. Праз два дні ахова турмы адчыніла камеры і вароты і нас адпусцілі дадому». Радаснае імгненне, здавалася б, доўгачаканая свабода. Але, як піша паэт:

Дай успомню пражытае мною,
Можа будзе на сэрцы лягчэй,
Мо' забуду, што змрочнай турмою
Патушылі празрыстасць вачэй,
Мо' забуду, што цела я хворы,
Што мне радасці болей не мешь,
Што ў дзвочыя вочы, як зоры,
Мне цяпер, як глядзеў —
не глядзець...

У 1967 годзе пленум Вярхоўнага суда былога СССР прыняў рашэнне яшчэ раз вярнуцца да злашчаснай справы. І зноў лёс адварнуўся ад Сяднева: сярод разбітаваных ягонага прозвішча не аказалася. Суд у сваім вызначэнні нават не агаварыў, чаму ён застаўся аб'якавым да ягонага лёсу. Цяпер пра гэта можна толькі здагадавацца. Відаць, тут адыграла ролю тая акалічнасць, што Сяднеў у пасляваенныя гады апынуўся далёка за межамі Беларусі /а ў тыя гады гэта быў амаль крмінал/, што, жывучы на акупіраванай немцамі тэрыторыі, ён напісаў і апублікаваў некалькі сваіх твораў.

Пасля зварту ў пракуратуру сястры Сяднева па справе ў 1989 годзе была праведзена яшчэ адна праверка. Не было знойдзена якіх-небудзь дадзеных, якія сведчылі б, што Сяднеў быў памагатым акупантаў або ўчыніў у той перыяд нейкія злачыныя дзеянні. Былі прааналізаваны і яго творы ваенных гадоў, знойдзеныя ў архівах Рэспублікі.

Адзін з вершаў я хацеў бы прывесці тут, каб чытачы маглі самі меркаваць пра яго палітычную накіраванасць /аўтар даў гэтае верш 1943 годам/:

Прышоў на зямлю я ад рэчак
сцюдзёных і траў
І быў непрыхільна сустрэты
людзьмі...

Ад сына твайго, за цябе
што у няволі згараў,
Імклівыя песні прымі!
Ад сына твайго, за цябе што ўначы
Маліўся за кратамі ў цемры святла
І сэрца крываваў, твой сцяг несучы,
Каб ты не памерла — жыла,
Ад сына твайго,

што не здраджіў табе,
Што з імем тваім непахісна стаяў,
як стаю,

Прымі ў тваёй цяжкай,
святлой барацьбе
Ад шчырага сэрца прызнанасць маю.
Ты сілы дала мне няўтомнай свае
і надзей,
Каб згінуць у жорсткай чужыне
не мог.

Я веру, што ў віхры
сусветных падзей
Ты прыдзеш да ясных
сваіх перамог.

У 1990 годзе, які ўжо раз, справа зноў апынулася ў Маскве, адляжала там амаль два гады, але чарга да яе так і не дайшла. Спачатку разваліўся Саюз, потым распуцілі і Вярхоўны суд. І толькі 22 студзеня 1992 года судовая калегія па крмінальных справах ужо Вярхоўнага суда Рэспублікі Беларусь па пратэсту намесніка Генеральнага пракурора Рэспублікі Беларусь прыняла рашэнне: крмінальную справу ў адносінах Сяднева Майсея Іпарыёнавіча спыніць за адсутнасцю ў яго дзеяннях складу злачыства.

Так, нарэшце, перамагла ісціна і справядлівасць, адкінутыя тымі, хто служыў палітычнай кан'юнктуры і ўсемагутнай адміністрацыйна-каманднай сістэме, тварыў несправядлівасць, хаваў за вялікімі ідэямі самавольства і беззаконне. Гісторыі, людзям вернута яшчэ адно імя. Трэба думаць — не апошняе.

Яўген ШЭЎЧЫК,
старшы памочнік пракурора
Мінскай вобласці

Інсталцыя «Сакавік у камуністычнай рэзервацыі» /аўтары А. Марачкін, Л. Талбузін, Я. Шунейка/.

ВЯСНА Ў КАМУНІСТЫЧНАЙ РЭЗЕРВАЦЫІ

Сёлета святкаванне ўгодкаў абвешчання Беларускай Народнай Рэспублікі мела маштаб дзяржаўнага свята, хоць пакуль што афіцыйна такога статусу не мае. Было шматтысячнае шэсце па галоўным праспекце сталіцы і мітынг у Купалаўскім парку, навуковая акадэмія, урачыстае пасяджэнне, дзе прысутнічаў Старшыня Вярхоўнага Савета Беларусі, вялікая мастацкая выстава.

Ю. Хілько. «Лёс».

М. Рыжы.
«Вацлаў Ластоўскі».

У. Тоўсцкі. «Плошча».

Нагадаем, аднак, што з боку тых, для каго 25 сакавіка — не свята, а якраз наадварот, былі спробы дыскрэдытаваць саму ідэю незалежнасці Беларусі, зрабіць усё, каб свята не адбылося. Думаю, зусім невыпадкова гарадскія ўлады літаральна ў апошні дзень забаранілі ўстаноўку мемарыяльнай шыльды на доме, дзе ў сакавіку 1918 года была абвешчана незалежнасць Беларусі; невыпадкова загарэлася электрычная праводка пад сцэнай опернага тэатра, і тэатр зачынілі на рамонт, бо менавіта тут павінна было адбыцца ўрачыстае пасяджэнне.

Я б не здзівіўся, калі б нешта падобнае здарылася і ў Палацы мастацтваў, дзе творчая суполка «Пагоня» ладзіла выставу да 75 гадавіны БНР. У нашага начальства вялікі вопыт закрыцця мастацкіх выстаў «па тэхнічных /чытай — ідэалагічных/ прычынах». Так што тое, што выстава адбылася ў свой час і менавіта ў гэтай зале — ужо падзея. Калі ж што-небудзь было не так, дык гэта ўжо недагляд ці недапрацоўка саміх сяброў «Пагоні». Так, у прыватнасці, не было стэнда з хронікай Адраджэння /фотаздымкі, газетныя матэрыялы/, пачынаючы ад менскіх Дзядоў 1988 года па сённяшні дзень.

Не ўсіх, хто мог бы ўзяць у выставе чынны ўдзел, загадзя папярэдзілі. Паводле канцэпцыі экспазіцыі, абмеркаванай і зацверджанай на сходзе сяброў «Пагоні», удзельная вага твораў гістарычна-асветніцкага характару павінна была зменшыцца, галоўны акцэнт — на творы наватарскія. Ці атрымалася гэта на справе, трэба спытаць гледачоў...

Але як бы там ні было, выстава адрознівалася ў лепшы бок ад копісных рэспубліканскіх імпрэз. Усе-такі экспазіцыю падзілі аднадумцы, для якіх «Жыве Беларусь!» — святыя словы. Гэтым разам у выставе, акрамя сяброў «Пагоні», бралі ўдзел мастакі, што ў суполку не ўваходзяць, але яе мэты, ідэі падзяляюць. Сярод іх — вядомы жывапісец Гаўрыла Вашчанка.

Галоўным чынам увагу гледачоў прыцягвалі не жывапісь альбо графіка /хоць прафесійны ўзровень работ быў вельмі высокі/, а інсталцыя «Сакавік у камуністычнай рэзервацыі» і дакладныя копіі беларускай зброі і вопраткі беларускай шляхты часоў Вялікага княства Літоўскага. З'ява, што стаіць за гэтым фактам, гэтай акалічнасцю, патрабуе сур'ёзнага асэнсавання. Альбо глядач стаміўся ад традыцыйных форм выяўленчага

мастацтва і таму, мінаючы вядомае, прама накіроўваецца да нязвычайнага, нечаканага — як тая інсталцыя /дарэчы, тое, што ў нашых продкаў была зброя не горшая, а то і лепшая, чым у іхніх ворагаў; тое, што апрапіліся яны багата і з густам — для многіх таксама нечакана і нязвычайна/, альбо мастакі-станкавісты ў чымсьці «недапрацоўваюць». У любым выпадку выстава дае падставы для роздуму аб будучыні беларускага мастацтва.

В. БОГУШ

М. Давідзюк. /Польшча, Лодзь/. «Без назвы».

А. Марачкін.
З цыкла «Зімовыя анелы».

Вам часта даводзіцца ў апошнія гады бываць у застоллях? Я не маю на ўвазе залы рэстаранаў, якія сёння сталі недасягальныя для звычайнага чалавека, не маю на ўвазе ўсё яшчэ прыхаваныя ад людскіх вачэй «міжсабойчыкі» начальства. Я маю на ўвазе звычайныя нашы сямейныя і несямейныя сціплыя застоллі, якімі так славілася ды і славіцца менавіта беларуская зямля.

НЕВЯСЁЛЫ РОЗДУМ

САЛА

Дык вось, калі даводзіцца, вы не маглі не звярнуць увагу на тое, што ў апошнія гады зноў з'явілася на гэтых застоллях, заняло сваё пачэснае месца звычайнае сала. У семідзесятых гады яно і ў горадзе, і нават часткова на вёсцы было выцеснена са сталаў прадуктамі больш далікатнымі. А сёння адбываецца вяртанне, ренесанс, так бы мовіць. Бачу, як камуніст паярчэў вачмі: вось да чаго давялі дэмакраты, есці няма чаго! Чую, як дэмакрат пачынае тлумачыць пра нафтадолары семідзесятых і закуп прадуктаў харчавання за мяжой... Пакінем гэта ўбакі. Пагаворым проста пра сала.

Як фальклорны беларус вызначаў заможнасць суседа? «Ого, багацей! Паглядзі, як ён сала есць. Хлеба толькі для прыліку куска, а сала кавалкам». Паглядзім жа ўважлівей і ў недалёкім сваім мінулым, і ў сённяшнім дні. І шчыра скажам, што так і не ўдалося нам адарвацца ад узроўню заможнасці і дабрабыту фальклорнага беларуса за слаўныя гады савецкай улады. Зусім недалёка мы ад яго, можа, крыху ўбок адыйшліся.

За ўсё лепш свой, прыватны вопыт, ён свеціць найярчэй. Што ж, хоць і нарадзіўся я праз дзесяць гадоў пасля вайны і тых нястач, апраўданых ваеннай наваляй, сала было надзейным і неабрыдлым спадарожнікам і дзяцінства нашага і юнацтва. У вясковым ды местачковым жыцці лепшым лічыўся гаспадар, які не проста выгадаваў вялікага кабана, а той, хто зняў з гэтага кабана тоўстае сала. Гэтага прадукту ў звычайнай беларускай сям'і заўжды быў трывалы запас. Бо наш чалавек не давяраўся ніякім уладам з іх абяцаннямі дагнаць і перагнаць альбо нешта там светлае пабудаваць. І заўсёдна адносна ядрэнная разнастайнасць харчовага прылаўка на Беларусі найперш адсюль, а не ад руплівасці ды клапатлівасці кіраўнікоў. Людзі ў вёсках, у невялікіх гарадах, а сёння і ў буйных гарадах таксама, клапаціліся і клапаціцца пра сваё харчаванне самі. У часы забаронаў праўдамі і няпраўдамі, сёння адкрыта гадуець жывёлу, б'юцца на сотках, ствараюць запас. Без запасу беларусу цяжка ўваходзіць у зіму, у новы год, жыць проста цяжка.

Ну а свінчо ў гэтых умовах — бадай што

прасцейшы варыянт. Божа, як толькі й тут ні здэкаваліся з нашага чалавека! Пасля вайны нельга было кабана, забіўшы, смаліць. Патрабавалі, каб усе скуры здаваліся нарытоўшчыкам. А якое ж сала без скуры? Хаваліся ў хлявы, баючыся пажару, хаваліся ў лесе, але смалілі саломкай таго кабана, засольвалі ружовае альбо белае, як снег, тоўстае альбо танейшае, але такое патрэбнае сала. Пры Хрушчове зноў здзекі, як тыя ваўкі паролі хлявы і хлеўчыкі фінагенты: дзе тут не ўлічаная галава, што тут яшчэ абкласці падаткам? Пра зямлю ж, з якой толькі і можна выгадаваць жывёлу, і раскаваць не хочацца. Пасля калектывізацыі, пасля гвалтоўнага адабрання зямлі савецкай ўлада цыркала яе селяніну па кроплі, трымала яго на кароткім ланцужку.

І ўсё-такі трымаў беларус жывёлу. Прыціснуўшы парсюка, засальваў улетку сала. А мяса часцей за ўсё вёз на кірмаш. Таму і танымі яны былі, кірмашы шасцідзiesiąтых, сямідзiesiąтых, бо прадаваў вясковец нагадава-

нае танна, каб мець хоць нейкую капейчыну, каб было за што дзяцей вучыць, у горад ад калгаснага прыгону выслабіць. Сёння многія шкадаўнікі былых часоў, асабліва чыноўнікі сярэдняй рукі, з настальгічнымі ноткамі ўспамінаюць тыя бласлаўленыя для іх часы. І сапраўды, для іх было ўсё і ў крамах, і на кірмашы. Іх, чыноўніцкіх сярэдняй рукі, зарплаты дазвалялі набыць многае. Але забываюць сённяшнія шкадаўнікі: што іх адносна дабрабыт быў найперш за кошт вёскі. Якая дзесяцігоддзе, а то і больш працавала ў калгас «за палачкі», задарма. Прыгон дваццатага стагоддзя.

Я ў пачатку сказаў, што быў перыяд, калі сала наша крыху пацяснілі прадукты больш далікатныя. Меў на ўвазе, вядома, гарады і гарадкі, і, вядома ж, сем'і, дзе з'явіўся першы, невялікі дабрабыт. Але хапала бедных і тады. На абсягах жа імперыі людзі жылі яшчэ горш, найперш таму, што іх даўжэй адвучвалі ад штодзённай карпатлівай працы на сябе, дзеля свайго дабрабыту. У самым канцы сямідзiesiąтых выпадкова трапіў я ў групу маладых літаратараў і мастакоў, якая адпраўлялася з агітацыйнай паездкай у Цюменскую вобласць. Туды, дзе пампавалі сёння такую славетную нафту. У аб'ёме камсамола пасля ідэалагічнага інструктажу далі і чалавечую параду: захапіць з сабою боты, «Белавежскую» для прадстаўніцтва і ... сала. Вельмі дарэчы было яно нам у Ханты-Мансійску, Сургуце, Нафтаюганску. Бо ад тых нафтавых даброт ані каліва не ўбачылі мы на абсягах Сібіры. Акрамя венгерскай сушанай бульбы — нічагуткі. Уразіў беларусаў і такі звычайны для тубыльцаў факт: на месяц кожны працуючы на нафтараспрацоўках атрымліваў талоны на тры кілаграмы мяса і мясных вырабаў. І атаварваў гэтыя талоны найчасцей толькі напалову. Праўда, аднойчы канчык нафтавага дабрабыту паказаўся нам. У канцы двухтыднёвых вандровак па буравых начальства аднаго з упраўленняў арганізавала для нас пікнік. Вось там пабачылі і фінскі сервелат, і кітайскую тушонку.

Разам з сябрамі-адраджэнцамі таксама часта

наракаю на каўбасны падыход да жыцця большасці свайго народа. Але ж падыход гэты не ад бездухоўнасці ці празмернай прыземленасці нашых людзей. Родная дзяржава трымала і трымае іх у такім становішчы, калі праблемы прازیчныя, праблемы харчавання набываюць першараднае значэнне. Гэта як у арміі альбо турме. Трапляе туды чалавек ад цывільнага і адносна сытага жыцця, і адразу зусім іншае значэнне для яго набывае той жа кавалак хлеба, драбочак цукру. З поўным правам параўноўваем мы сваё грамадства і з той і з другой.

А між тым ёсць і іншае жыццё. Без сала, без усіх нашых гартных праблем, без нязводнай скрухі: чым пракарміцца? Гадоў пяць назад трапіў у адно застолле на вёсцы. Сабралася ў хаце калгаснага механізатара, чалавека ўжо пенсійнага ўзросту, але яшчэ дужага, разваротлівага і таму па нашых мерках заможнага, шматліка радня, каб сустрэць брата гэтага механізатара з далёкай Амерыкі. Калі селі за стол, міжволі адзначыў сабе, што сярод гэтых мужчын прыкладна аднаго ўзросту амерыканца вызначыў бы і сам. Нязношаны, дагледжаны мужчына яўна выйграваў на фоне сваіх папямленых жыццём сваякоў. Ну а стол быў выдатны! Гаспадыня не вызначалася празмернай фантазіяй у рыхтаванні гарачых страў. Ну а катлеты нейкія вясковыя, галубцы, белая, як снег, бульба. Затое шчодро накроена было і кумпяка, і паляндыцы, і каўбас некалькіх гатункаў, і падбрушша вэнджанага... Не буду засмуцаць далейшым пералікам.

Недзе праз тыдзень сустрэў выпадкова таго механізатара.

— Як жа гоць маецца?

— А мой жа ты сыноч, ультыматум нам паставіў. Мы ж яму ад шчырага сэрца, чым багатыя. Кабаноў жа тых трымаем, ёсць што есці. А ён: «Каб болей мне ваша мяса і не пхалі, не буду катэгарычна. А не, дык з'еду да другога брата». Бачыш ты, шкодна, па-ягонаму, мяса есці.

Я пасмяяўся яшчэ і таму, што ўспомніў расказ гэтага амерыканца пра свае жыццё. Сапраўды, супермаркет у яго пад бокам. А ў тым супермаркеце любая гародніна і любая садавіна чакаюць яго зацікаўленага позірку **круглы год**. Прычым, найбольш істотна тут тое, што пенсія амерыканскага старога чалавека дазваляе нават не задумацца пра кошт гэтай садавіны і гародніны.

Неяк давялося прачытаць, што медыкі, якія ўсур'ёз займаюцца праблемамі харчавання, у роспачы, мы ядзім такое і столькі, асабліва калі гаварыць аб тлушчы, што ўлору ставіць дыягназ аб атручванні. Не ведаю, як там з атручваннямі, а што празмерна наш чалавек налягае на тлустае, на сала — дык гэта ад беднасці, панове, ад звычайнай беднасці.

Мая запаветная мара, што гадоў гэтак праз дваццаць прыедзе нейкі амерыканскі гоць у нашу вёску — і сустрэнуць яго свабодныя і светлыя духам сваякі, ля прыгожай, з усімі выгодамі хаты, на сваёй, ні ў кога не пазычанай зямлі. І на стала ў гэтай хаце будзе чым паласавацца гоцю, нават калі ён поўны вегетарыянец. І не пра бананы ды апельсіны тут гаворка, а пра тое, чым можа быць багаты наш сад, гарод, лес ды поле.

Ну а я ціхенька адзаву гаспадара ўбок і папрашу: «Мілы мой, нешта захацелася кавалачак звычайнага сала, каб з цыбулькай ды яшчэ з нечым. Ці будзе ў цябе што ў старым кубле?» У яго абавязкова будзе.

Алесь КАСЦЕНЬ

г.Паставы

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:

САЮЗ ПІСЬМЕНІКАЎ БЕЛАРУСІ І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

ГАЗЕТУ РЭДАГАВАЛІ:

Х.ДУНЕЦ	(1932-35)
І.ГУРСКІ	(1935-41)
А.КУЛЯШОЎ	(1945-46)
М.ГОРЦАЎ	(1947-49)
П.КАВАЛЁЎ	(1949-50)
В.ВІТКА	(1951-57)
М.ТКАЧОЎ	(1957-59)
Я.ШАРАХОЎСКІ	(1959-61)
Н.ПАШКЕВІЧ	(1961-69)
Л.ПРОКША	(1969-72)
Х.ЖЫЧКА	(1972-76)
А.АСІПЕНКА	(1976-80)
А.ЖУК	(1980-86)
А.ВЯРЦІНСКІ	(1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ, Андрэй ГАНЧАРОЎ (першы намеснік галоўнага рэдактара), Юрась ЗАЛОСКА, Міхась ЗАМСКІ, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Барыс ПЯТРОВІЧ (намеснік галоўнага рэдактара), Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захаравы, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі -- 33-24-61; намеснікі галоўнага рэдактара -- 33-25-25; 33-19-85; аддзель: публіцыстыкі -- 33-25-25, пісьмаў і грамадскай думкі -- 33-19-85, літаратурнага жыцця -- 33-24-62, крытыкі і бібліяграфіі -- 33-22-04, пазіі і прозы -- 33-22-04, музыкі -- 33-21-53, тэатра, кіно і тэлебачання -- 33-21-53, выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў -- 33-24-62, навін -- 33-19-85, мастацкага афармлення -- 33-24-62; фотакарэспандэнт -- 33-24-62; бухгалтэрыя -- 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылца на "ЛіМ". Рукпісаў рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку"

Індэкс 63856. Тыраж 15.000. Нумар падпісаны 20.05.1993 г.

П 123456789101112 М 123456789101112

Мал. Л. РАЗЛАДАВА

